

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XXXIII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 24 ФЕБРУАРА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

ДР. КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИК

Др. КОСТА ПОПОВИЋ

СЕКРЕТАР

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни гг. Министри: Претседник Министарског Савета Д-р Милан Срникић, Министар без портфеља Д-р Алберт Крамер, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Шуцел, Министар без портфеља Д-р Хамдија Карамехмедовић, Министар без портфеља Д-р Драгутин Којић, Министар трговине и индустрије Д-р Илија Шуменковић, Министар саобраћаја Лазар Радојевић, Министар шума и рудника Цавао Матица, Министар унутрашњих послова Живојин Лазин, Министар просвете Д-р Раденко Станковић.

Почетак у 9,15 часова.

С А Д Р Ж А Ј:

Пре дневног реда: 1. — Читање записника.

2. Конституисање одбора за проучавање законског предлога о сузбијању полних болести и одбора за проучавање законског предлога о ваздухопловној конвенцији између Краљевине Југославије и Републике Аустрије.

3 — Отсуства народних посланика:

Дневни ред: Продужење претреса извештаја одбора за проучавање законског предлога о изменама и допунама закона о аборовима, удружењима и договорима.

Говорници: 1 — Алојзиј Павлич, Фердо Шега, Др. Отон Гавранчић, Др. Људевит Ауер, Др. Богумил Вошњак, Др. Милан Метикош, Милош Драговић, Др. Живан Лукић, Др. Стјепан Бачић, Др. Стеван Крафт, Др. Светислав Михаиловић, Витомир Давидовић, Светислав Хођера, Др. Никола Кешелевић, Др. Миленко Марковић, Мита Димитријевић, Витомир Видаковић, извештач већине Милан Добровић, извештач мањине Милivoје Перић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазин.

2 — Претрес извештаја одбора за проучавање законског предлога о оснивању нових срезова: Модричког, Маглајског, и Босанско-Граховског.

Говорници: Извештач Др. Буро Остојић.

Претседник Др. Коста Кумануди: Отварам XXXIII редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходне седнице.

Секретар Милан Мравље чита записник XXXII редовног састанка.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има ли ко какву примедбу на записник? (Нема) Примедаба нема, записник је примљен. Изволите чути конституисање одбора.

Секретар Милан Мравље саопштава: Одбор за проучавање законског предлога о сузбијању полних болести извештава да се конституисао 23 фебруара тек. године и изабрао за претседника Др. Филипа Лазаревића, за потпредседника г. Витомира Видаковића и за секретара г. Др. Степана Васиљевића.

Одбор за проучавање законског предлога о ваздухопловној конвенцији између Краљевине Југославије и Републике Аустрије, извештава да се конституисао 23 фебруара тек. године и изабрао за претседника г. Светислава Хођеру и за секретара г. Тодора Хади Димитријевића.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Ови се извештаји примају на знање. Изволите чути отсуства г. народних посланика.

Секретар Милад Мравље саопштава: Максим Тешић, народни посланик, моли за осам дана отсуства због болести.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Одобрава ли Народна скупштина тражено отсуство? (Одобрава) Објављујем да је тражено отсуство одобрено. Прелазимо на дневни ред. Прва тачка: Продужење претреса извештаја одбора за проучавање законског предлога о изменама и допунама закона о зборовима, удружењима и договорима. Има реч народни посланик г. Алојзиј Павлић.

Алојзиј Павлић: Господје народни посланици! При разматрању законског предлога о volitivah narodnih poslanaca, законског предлога о обћинах и законског предлога о политичних организацијах, о зборих и конференцах констатирам дејство али факт, да се је в скупшћини и туди другаће zelo nesmotreno postopalo. Првић, в скупшћини влада сicer прецејшње занимање за та политични закон, туди се некатори гoвoрники вѣсajш идеолошко и јуридично прав лепо размотривали. Констатирам па дејство, да се наша јавност, да се наші академски изобразени људје, наша омладина, наш делавец и кмет за та закон нисо правнић бригали, како да би хотели рећи, саж не бо долго в велјави, саж је то само експеримент, ки се бо по енем али дveh летих изпременил. В нашем државнем живљенју и законoдавству је в се пренaгљjено, в се преурaњено, в се премало премисли, премало прeштудира, в се премало темелји наше законoдавство на праву, на ресници, на свободи и на чaсти. Пoглeјmo само како со скленили ту Видoвдaнскo уставo? Видoвдaнскa уставa је билa спрeјeтa з вeћинo само седмих гласов и леитисти, ки со били в ресници државники, како Стојан Протић и товариши со имели паметно уставo, ки је билa примeрнa зa Југослaвијo. Кaкo со некатори, посебно зa вeћинa послaнцeв, хвалили Видoвдaнскo уставo, величали јo в небо, дa нeкaj лепшeгa кoт Видoвдaнскa уставa сплoх не more екcистирати. А видели смо, дa Видoвдaнскa уставa ни билa пвимeрнa, дa смо се целих 9 лет борили, дa је билa пoтeм Видoвдaнскa уставa укинјeнa 6 јануарјa. Видoвдaнскa уставa је билa уставa абсолутизмa, уставa хeгeмoнијe, Видoвдaнскa уставa ни билa југослoвaнскa. Ми вeћo, дa се туди дaнeс наші државники премало впрaшajо, али темелјитo, кaр они делajо, нa праву, али је то в сoгласју з нјихoвo вeстјo и али то одговарјa ресници, свободи, ки је зaјaмчeнa в вcаки устави? Али то одговарјa чaсти, кaјти туди в политики је трeбa вcај некoликo глeдaти нa својo чaст. Констaтирaли смо, дa државники, ки со влaдaли в нaшe држави, нисо дали правнић нa својo чaст. Пoглeјte, в Крфски декларацији стa југослoвeнски одбор и влaдa склeнилa, дa је в држави, в бoдoчи Крaљeвини Србoв, Хрвaтoви Слoвeнцeв, зaгaрaнтирaнa aвтoнoмијa, зaгaрaнтирaнo тajнo глaсoвaњe. Али со они то држали? Нисо. Пoтeм 1. 1918 1. дeцeмбрa со обљубили прaв тaкo aвтoнoмијo. (Глaсoви: То није истинa!) И нисо држали. При нaс сплoх никeчe својих обљуб не држи. Некатори мислијo, дa је в политики вcе доволјeнo. Па в политики је туди чaст, ресница и п. aвo, и кaр обљуби eнa влaдa, мoрa туди држати, eчe пa не more, зa нaj грe. Мeд обљубaми и изпoлнитвијo ни компромисa. Пoглeјmo, али држи закон o држa нih урaгaикih, закон o дaвкih итд. Ниe

не држи. Вcе се мeњa. Сaм сем бил в финaнчeм oдбoру причa, кaкo се вcе мeњa з aмaндмaни, цeл зaкoн се мeњa. Нaшe кoлeги би хотели з aмaндмaни вcе рaзвeљaвити, кeр имajо своје интересe. То ни дoбрo, то је силнo шкoдљивo зa нaшo државo, шкoдљивo зa рeд и мир в држави. Сaмo пoглeјmo, кaкo со тукaj гoспoдјe послaнци oбрaвнaвaли то — лe нeвoлe. Пoглeјmo, ту при тeј нeвoли је нaписaнo, дa је глaсoвaлo зa прeдлoг вeћинe и зa прeдлoг мaњинe 21 послaнцeв — oдбoрникoв. Тoдa кaј се је згoдилo? Двa послaнцa стa глaсoвaлa oбeнeм зa прeдлoг вeћинe и зa прeдлoг мaњинe. Кaкo је то мoгoчe? То стa гoспoдa Видaкoвић и Пeрa Грaјић. Гoспoдјe, eчe цeлo послaнци — oдбoрники при тaки нeвoли нисo eдини, eчe они нe вeдo, кaј со пoдписали, кaкo нaj други послaнци пoтeм вeмo. Јaз кoнстaтирaм, дa (Глaс: Пoтписали су кaо члaнoви oдбoрникoв!) је ту нaписaнo: oдбoр вeћинe и oдбoр мaњинe, и нa oбeх стрaнeх стa пoдписaнa. То је тaкo, кaкoр eчe је згoдилo при зaкoнскoм прeдлoгу, дa се нaj лoчи eчeкe oд државe, и со некатори гoспoдјe пoдписали, пa со пoзнeјe рекли, дa нисо пoдписали. Н. пр. г. Клинe, ки је вoдписaн, је мeни изјaвил, дa ни пoдписaл. (Глaс: Мoгoчe је прeклицaл!) Зaтo је пoтрeбнo, дa при зaкoнoдajи нe делaмo експeримeнтoв, кaкoр со се делали з уставo. Устaвa би се мoрaлa тaкo издeлaти, дa би велјaлa зa 50 лeт, a зaкoни би мoрaли велјaти вcај 10 лeт. При нaс пa со мeњajо кaр прeкo нoчи. Ми вeмo, дa со зa уставo, ки је билa дoнeшeнa мeсeцa сeптeмбрa, имали припрaвљeних 5 нaчртoв. Кaкo је то мoгoчe, саж со си ти нaчрти мeдсeбoј нaспрoтoвaли. То је тaкo, кaкoр је билo в Клубу в „Bристoлу“. Тaм со били Bристoлoвci, Hitлeрoвci, кoристoлoвci, политични тргoвci, али кaкoр со рекли, Крaмeрoвci. Тaкo со јih дeфинирaли, јaз се с то дeфиницијo нe стринјaм. Aмпaк мислим, дa политикa ни тргoвинa, в политики мoрa бити рeсницa, прaвo, свoбoдa и чaст. (Жaгoр.) Јaз примeрјaм нaшo зaкoнoдajo з зидaњeм стoлпa али тoрњa в Bабeлу. Вси со зидали велјaнски стoлп дo нeбa. Кaј се је згoдилo? Нисо имели solidнeгa темeлјa, нисо се рaзумели, нисо били истeгa дyхa, зaтo је нaстaл бaбeл, змeшнјaвa. Видимo, дa тa змeшнјaвa влaдa в нaшeм клубу, истa змeшнјaвa в нaшe скупшћини и в нaшeм јaвнeм живљeнју. То пa зaтo, кeр нимaмo здрaвих и добрих идеј, кeр нимaмo здрaвeгa темeлјa. (Глaс: 6. јaнуар је здрaв темeлј) Ми хoчeмo дoвршити некaj велјaнствeнeгa. Дaнeс је нajвeћe злo то, дa се државa oбoжyјe, дa се рeчe, државa, то је Бог, и дa се нe гoвoри: „Јaз вeрујeм в Богa!“, aмпaк јaз вeрујeм в нaциoнaлизeм. И нaвнo прeтирaни шoвинизeм је нajвeћe злo зa нaшo дoбo. (Жaгoр.) Дoбeр кристijан је oбeнeм туди нajбoлјши патриoт. Кдoр спoлнyјe кишћaнскe дoлжнoсти дo дрзaвe и в мoрaлeн, љуби крaљa, тa је нajбoлјши патриoт. Рaди шoвинизмa је пришлo дo вoјнe, рaди прeтирaнeгa шoвинизмa, фaшизмa, нaм грoзи сoсeднa дрзавa з вoјнo. (Жaгoр.) Ми хoчeмo мoчнo дрзавo, a дрзавa мoрa бити зидaнa нa темeлју прaвa, нa ресници и нa идејaх, a нe нa рaсилју, нa интересу и нa дeнaју. Eчe кдo жeли мoчнo дрзавo, жeлим јo јaз, зaтo хoчeм дaнeс нaчeлнo, идеолошко гoвoрити. Кдo је вeћи дрзaвник, али Cезaр или Крaтyс? Впрaшaњe је, али је прaвилeн eтaтизeм, али је прaвилнo кишћaнскo пoјмoвaњe дрзaвe и туди свoбoдe. (Глaсoви: Cезaрјeв пaпизaм је нajбoлјши!) Ми пoзнaмo вcи Cезaрјa, вeликeгa дрзaвникa, вoјскoвoдјo. Вoдил је вoјнe в Gа-

liji, prekoračil je reko Rubikon, zmagal je vse protivnike, rekel je tudi „Veni, vidi, vici“ (Žagor in smeh.) Usivaril je veliko rimsko državo, a kaj se je zgodilo? Ko je bil na vrhuncu svoje slave, ker je gradil državo samo na nasilju, na mečih, — je prišlo do atentata. Sam Brutus je Cezarja umoril in Cezar je dejal: „Tudi ti moj sin!“ Tako je končal veliki vojskovodja. To je paganski Cezar, to je nekrščansko materialistično pojmovanje države. (Žagor.)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Gospodine Pavliču, držite se teme, to nije na dnevnem redu.

Kristus je jedini pravi državnik. Kristus ni umrl samo za posameznika in za človeštvo, ampak je umrl tudi za države. Kristus mora biti tudi v državi. Prvo mora biti resnica, pravica (Žagor. — Glasovi: On nema ničta zajedničkog sa državom i politikom!). Treba je da o tem govorimo in to je tudi v vezi z današnjim zakonom. Zakaj? Ker nimamo pravega pojmovanja države. (Žagor.) Mi vidimo da v današnjih časih tako boljše vize, kot fašizem, absorbirajo pojedinca, trdet, da je država sve, da je država nad vse, to trdita fašizem in boljše vize. (Glasovi: Tako treba da budel) Tako trdita fašistični Mussolini in bolševistički Staljin.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Opozoravam Vas, da se držite predmeta, inace moracu da vam oduzmem rec!

Alojzij Pavlič: Nekateri gospodje so rekli, da Kristus ne spada v državo, to je žalostna konstatacija. Za o, ker nima Boga v državi, zato pri nas in drugod vlada kriza na gospodarskem, ekonomskem in moralnem polju. Zato v državi ni več poštenja, ljubezni, zato tudi pri državnikih ni modrosti. Mi vemo, da je bila svobodoljubna predvojna Srbija naš politični ideal. Po prihodu na prestol blagopokojnega kralja Petra, velikega državnika, smo vsi hrepeneli da bi se združili v eno mogočno državo Jugoslavijo, ki bi segala od T iglava do Varne, do Črnega morja. Tako smo hrepeneli vsi brez izjeme. Ko smo se pa zjediniili, potem, ko je najboljši cvet srbske mladine padel v vojni, okrog 1 1/2 milijona jih je padlo za domovino, ne samo Srbov, ampak tudi Hrvatov in Slovencev, in to cvet naše mladine in najboljši, ostala pa je in zavlacala v naši državi klika, ki je kriva, da ne pride pri nas do reda in pravnega političnega življenja. Jaz ljubim državo nad vse, a država mi ni Bog! (Žagor) Prosim Vas, gospodje, bodite malo demokratični in liberalni, pustite me, da govorim. Če nimam prav, pa me na oni govornici pobijte. (Žagor. Glasovi: Čujmo, čujmo!)

Silno važno vprašanje je danes na svetu ravno vprašanje, ki je osrednje vprašanje države, ki spada tudi k temu zakonu. Če bi tudi ne mel prav, če bi kaj napačnega trdil, prosim, da me popravite. Dobro voljo imam, te mi nihče ne more odrekat. Prosim, da smo si na jannem, kaj je država in kdo najboljše sluzi državi, domovini in kralju. (Glasovi: Posle 14 godina neemo o tome raspravljati!) V modernem času je država pojedinca popolnoma absorbirala. Država kontrolira danes njegovo mišljenje in delovanje. Pri zadnjih volitvah so nekateri rekli: Mi ne bomo šli na volišče, mi smo za abstinenco, toda zmotili so se, ker abstinenca je dobra samo pri uživanju alkoholnih pijač, ne pa v politiki. Kdor nima glasov, kdor nima poslancev, ta tudi žal nima pravice in ne more sodelovati pri zakonodaji. Tisti, ki so propagirali abstinenco, so se všteli, ker so poza-

bili, kaj je državni aparat. Če niso mogli priti sem vsi bivši poslanci profesionalci bivše ljudske stranke in drugih strank, naj bi prišla sem vsaj rezerva, ki bi branila to, kar jim je sveto, bodisi slovensko kulturo ali katoliško Cerkev, ali malega človeka in socialne vrednote. Mi vidimo, da ima vsaka stvar dve strani, ima solnčno in senčno, ima liče in naliče. Nič ni samo na sebi dobro. Lahko je dobra monarhija, lahko tudi republika, lahko diktatura, lahko demokracija. To je vseeno, gre samo za duha, vsebino, substanco.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Gospodine Pavliču, vi se ne držite dnevnog reda, ja vas opominjem, vi oduzimate Skupštini samo vreme! Ona hoče ovaj zakonski predlog da reši, a vi sprečavate to rešenje!

Azozij Pavlič: Preidemo torej k vrašanju ustave in sedanjega zakonskega predloga. Kdo ima norme in kriterij, da lahko govori in ugotovi, katera stranka je regionalna, plemenska ali verska? Ali more o tem presojati gospod minister notranjih zadev in ministrski svet, ali je on zato kompetenten ali ne? Ali ni mogoče boljše, da bi to prepustili državnemu svetu in ministerskemu svetu, ker so v njem vedno politične osebnosti, državni svet je pa nepristransko sodišče. Jaz sam nameravam osnovati, ne vem, ali imam prav ali ne, ker so pri nas prilike različne, novo stranko, (Žagor) imam že izdelane št statute, izbrano ime in sicer „mlada garda malega človeka“. (Žagor in smeh.) Zakaj sem izbral to ime? V tem je vse označeno. Pravica za vse, za Srbe, Hrvate, Slovence, za Nemce, Madjare in tudi Albance, za vse brez izjeme. Mi smo mladi in zahtevamo, da oni stari politiki, ki samo eksperimentirajo, ki so krivi, da je prišlo do 6 januarja, da ti ljudje grejo v penzijo brez izjeme. (Žagor.) Mi smo garda, to je zaščita, ne stranka, za kralja smo, za državo smo, zato se imenujemo garda ali zaščita. Za tiste, ki so za regionalno, plemensko in versko stranko, se ne brigamo. Poglejmo samo JRSD, ali so v vodstvu zastopani vsi stanoviti? Mi vidimo, da so v vodstvu JRSD razun dveh gospodov samo milijonari. Tam ni nobenega kmeta razun zelo spoštovanega gospoda ministra Pucelja, nobenega delavca in obrtnika, nobenega zastopnika malega človeka. Kako naj ima naš narod zaupanje v tako stranko. Po mojem mnenju bi bilo najboljšje, da se dovoli ustanoviti tri stranke in sicer stanovske, ena za industrijo in pridobitno kroge, druga za kmete, agrarce ali seljake, in tretja stranka, pa naj bi bila za rezaščitene mladega človeka. S tem bi najbolj pobili komunizem, ki je največja nevarnost za našo državo, a ne, kako nekateri mislijo; jezuiti, autonomija, federalizem in punktaši. Največje zlo je danes komunizem, ki je največja nevarnost tudi za našo državo. In zato jaz danes prosim gospoda ministra Žika Lazića, da nam dovoli ustanovitev stranke malega človeka, da bomo lahko praktično pobijali komunizem s socialnim delovanjem. Da ne bodo delavci komunisti, ampak dodaj jugoslovani, ki ljubijo narod, to državo in kralja, Sedaj pa nas ane vprašanje. Jaz imam tu št statute, katere bom predložil ministru notranjih zadev, ta jih bo predložil ministerskemu svetu. Vprašanje je, ali bo ministrski svet potrdil in stranko dovolil. Nekateri ministri poročajo, Pavlič je klerikalce, ne smemo mu dovoliti ustanovitev stranke. Jaz sem navdušen duhovnik — katoličan in Jugoslovan,

a ne klerikaleci (Ploskanje.) Kaj me briga, kaj so prejšnje stranke delale, zakaj naj jaz za nje odgovoram. Vsi tisti, ki hočejo povračanje svojih eksistenc, zlasti namazonske lože, ki razlinjajo verski mir in pričenjajo kulturni boj, morajo zginiti. Jaz proim tudi Njegovo Svetlost Patrijarha Barnabo, da on kot kristjan in poglavar pravoslavne cerkve stoji vse sporazumno s katoliškimi škofi, da se prepreči eksproprijacija cerkvenih zemljišč. (Žagor.) Omenjam to zato, ker so ravno školje največ storili za našo kulturo. Gospodje, Juraj Šros Mayer, naš veliki Jugoslovan, je dal 300 milijonov za narodne namene. Brez ujeja ne bi imeli zagrebške univerze, ne bi imeli jugoslovenske akademije, brez škofa Jegliča ne bi imeli prve slovenske gimnazije v Šent Vidu, ne bi imeli narodno misli. Mi vidimo kaj je storil patrijarh B. Ranković za srbsko kulturo. Vsi ti so ustanovili zadužbine, a ne veleposestva. Nj. V. Rankalj je sam obljubil, da se cerkvena veleposestva ali zadužbine kot svete, ne bodo ekspropriirala. To je obljubil ljubljanskemu in mariborskemu škofu. (Žagor.)

Preisdnit Dr. Kosta Kumanudi: Molim Vas, gospodine Pavlič, da savišite svoj govor.

Alojzij Pavlič: Zato je, gospodje, potrebno da naš parlament ugotoviti kaj so to verske, regionalne in plemenske stranke. Ali je slovenska ljudska stranka bila verska, ali je bila religiozna, al-konfesionalna. Treba je, gospodje, da ločimo, kaj je religiozno in kaj je konfesionalno. Slovenska ljudska stranka ni bila konfesionalna. (Glasovi: Kaj pa pa je bila? Kdo jo je organiziral in vodil?) Ni bila zato, ker je imela tudi člane protestantske vere in celo poslanca protestantske vere, g. Šiferja.

Slovenska ljudska stranka ni bila tudi plemenska, ker se je njen poslanski klub imenoval jugoslovenski. (Žagor.) Kaj je plemenska stranka? Ali je bila hrvatska stranka Radićeva stranka plemenska. Ni bila. Ker so bili člani te stranke tudi Slovenci in Srbi. Ni mogoče ugotoviti kaj je to plemenska in verska stranka. Jaz vem, da ni dobro, da je to prišlo v ustavo, ker, kolikor jaz vem, tega nima nobena ustava. Zato jaz to kot katolik in Jugoslovan obžalujem. (Žagor.) Jas vem da je zakonodavac in ustanovitelj hotel s tem preprečiti slovenski separatizem, hrvaški separatizem in tudi srbsko hegemonijo, in verski šovinizem, a to bi se dalo doseči drugače, ni bilo treba to dajati v paragrafe, ampak bi se moralo to realizirati v srcih in v dušah. Jaz sem Slovenec, pa sem tudi Jugoslovan. Ni dobro, da se s bizizma, slovenizira, hrva izi, a, ne gleda pa se na srčno in duševno vzgojo, predvsem je potrebno, da smo v duhu in sicereno. Zaradi nacionalizacije je to iko nezadovoljstva v naši državi. Niso krivi panktaši, ampak kivo je to, da smo le na znanj Jugoslavlani, nismo pa po dušah in srcih. Samo, če homo mi priavi krisjani: jaz prosim brate Muslimane, naj mi ne zamerijo, samo če homo delali po vesti in časti za naš narod in Krala, bo narod zado oljen in bodočnost države zaigurala. Le v popolni svobodi, enakopravnosti v tajem glasovanju homo napravili led in mir, homo napravili, da bodo vsi Srbi, Hrva je in Slovenci zadovoljni. S tem končam.

Preisdnik Dr. Kosta Kumanudi: Има реч г. Шера,

Фердо Шера: Господо народни посланици, ја бих се само укратко хтео осврнути на мој поклик што сам прекјуче казао г. Павличу кад

је говорио да не би требало, ни смело бити, да крчмари и каванари буду претседници општина. Ја сам на то казао: ни попови. И, господо, ја остајем и сад код те моје изјаве. За ово моје мишљење имам доста примера. Господо моја, ја сам познавао једног жупника, који је тако исто био изабран и као начелник у једној општини, али је, и ако је био добар, имао против себе онога, који је пао са претседничке столице. Због тога је таква забуна дошла, да је у тој општини дошло и до крви, и до иступа из католичке цркве.

Тако исто знам једног жупника, који има жупни двор у близини цркве. (Глас: То је сигурно Павлич.) Није, али ја мислим да није достојно, да се у близини цркве, у *жујном двору нијанци, пева* и т. д. Трећи пример је овај: Један жупник поред свог редовног посла бавио се и великом лиферацијом свиња и блага, и један загребачки месар, које је био шаљивчина, отишао је код надбискупа, и молио га да му да жупу, јер вели, кад један жупник може да се бави свињарством, ваљда и ја могу да постанем жупник (смех):

Господо моја, ја сам за то да се у будуће жупници и капелани не баве оваквим пословима. Они имају другу вишу мисију, и нека се том другом мислиом баве, а не трговином. Ја то озбиљно мислим.

Господо моја, мени је врло жао да овде нема више католичких свештеника. То је вањски уплив који их је у том спречно. Ми знамо код илирског покрета, код Старчевићанства код покрета Радићевог и те како су суделовали католички свештеници и како су били прогоњени, а сад се спре авају да дођу овамо. Ја се вама друговима из православне вере дивим како знају да заступају своје крајеви народ, а ми имамо врло мало католичких свештеника. Било би потребно да им се да прилике да дођу амо. Можда ће се то стање излечити и пружити та могућност.

Ја сам то хтео само навести да се не би криво разумеле моје примедбе о поповима.

Preisdnik Dr. Kosta Kumanudi: Има реч народни посланик г. др. Гавранчић.

Dr. Otton Gavrančić: Поштовани другови, ја бих имао кратко само да кажем у погледу овога закона, који је сада у расправи, да пристајем уз предлог одборске већине и да ћу гласати за тај предлог.

Ову прилику желим да употребим да се осврнем са неколико речи на говор г. Лончаревића, који је јуче овде одржао и у коме је мене нарочито споменуо. Он је казао према стенографским белешкама следеће:

«Господо, држим да нико од нас неће ову партију сматрати верском, кад се зна да је та странка пре неколико дана предложила Народној скупштини законски предлог о изгнању свештеника Дружбе Исусове зато што је, каже се, анационална, односно, да исправим, што су хрватски национални и што нашу државну провинцију зову Provincija Kroatika socijetatis jezus. То је у своме говору рекао др. Отон Гавранчић. Дозволите ми, господо, да говорим. Ја сам се на ову ствар осврнуо само толико да докажем да та партија није верска. И кад се зна да су органи-

зовани чланови Југословенске радикално-сељачке демократије на разне начине, у више махова напали католички епископат, као на пример г. Отои Гавранчић који је у Финансијском одбору предлагао брисање Уставом предвиђених кредита за ванредне потребе католичке цркве.»

Господо моја, др. Лончаревић кад говори о закону о језуитима једнако греши, као и многи анонимни писци, од којих добивам листове, и свештеници по проповедаоницама, који окривљују мене и другове који смо поднели тај законски предлог да рушимо и веру и цркву.

Господо, друго је језуитизам, друго католичка вера и друго католичка црква, и не може се тврдити да је онај, који је противник језуита, да је противник католичке вере и цркве. Најбољи доказ, господо моја, да се то мора добро да разликује и дели једно од другог јесте Брве Папе Клемента XIV од 21 јула 1773 године "Dominus ac Redemptor noster," по коме је распустио језуитски ред у целом свету, јер је опасан за католичку веру и цркву. Кад његова светост Папа, непогрешни Папа у своје Брвеу каже да је тај ред погибелан за католичку веру и цркву, не може се сад казати за нас који их предлагемо на изгон из Југославије да смо противници вере и цркве.

Друго, господо моја, г. Лончаревић каже овде да се то предлага зато што да су језуите хрватски националисте.

О томе, господо, смешно је говорити. Ми знамо врло добро и тачно, да ако игде има и постоји каква интернационална организација или дружба, да су то пар екселанс језуити. Они не могу бити националисте ни хрватски ни југословенски, ни италијански, ни пољски, па чак ни шпањолски одакле потичу. Они не могу бити никакви националисти, они су анационални, они су интернационални, јер се боре за интернационалну веру католичку и за Његову Светост Папу. Ово што су они у нашој земљи своју провинцију назвали другим именом, а не именом државним, што су је назвали Хрватском, а не југословенском, ма да они делују и у Љубљани и у Београду, а не само у Загребу, то је најбољи доказ да они нису специјални хрватски националисти, него нешто сасвим друго. Да је оно што они раде једнако код нас као и у свима народима, да је то ловљење душица. Ко је прочитао пажљиво образложење, нашег прелога могао је увидети да њихов тобоже хрватски национализам није био разлог за подношење овог законског предлога, већ да је то било наведено само *inter Parenthesin*.

Што се тиче даље примедбе г. Др. Лончаревића да сам ја у Финансијском одбору напао католички епископат, имао би да кажем само ово. Држим и сматрам да до сада није био оби ај ет се цитирају поједине изјаве које чланови чине у Финансијском одбору, а кад је то г. др. Лончаревић већ учинио, он је морао бити лојалан, па је требао да каже истину. Ви који сте били у Финансијском одбору, господо, знате врло добро да сам код буџета Министарства правде, у коме са говори о верама, замерно што се повишава кредит за српско-православну цркву, а снижава кредит за римокатоличку цркву. Са гле-

дишта равноправности и једнакости, а да се не би побудио осећај да се не поступа подједнако према свима црквама, тражио сам да се не повећава кредит код српско-православне цркве, када се већ снижава кредит код римокатоличке цркве.

И када сам добио потребна обавештења, а на име да ово повећавање кредита код српско-православне цркве долази отуда и да је оно потребно само зато што је заборављено да се по Уставу српско-православне цркве уврсти у буџет један становити износ, који је изостао у прошлом буџету, и после датог обавештења да је код кредита за римокатоличку цркву, дио кредита утрнуо, зато што је сврха за коју је кредит био одобрен, постигнута, т.ј. да је исплаћена грађевна главница за римокатоличко семенште у Загребу и после датог обавештења да су снижени још неки мањи кредити, зато што су по чиновничком закону снижене плате свећеницима као и другим чиновницима и службеницима, ја сам се морао задовољити и ако бих више волео да се избегла могућност кривога просуђивања код ширих маса, које не могу да испитају садржину овог питања. Ето то је та моја велика навала на католички епископат: тражио сам да се равномерно поступа са кредитима за једну и другу конфесију. Дакле ја нисам напао католички епископат, а ако сам напао језуите, ја мислим да ћу имати прилике да потпуно докажем код расправе мога законског предлога да је тај мој предлог умесан и оправдан. У римокатоличку веру ни у цркву нисам дирао, ни не мислим дирати. Та је вера, вера мојих дедова и моја па је ради тога поштујем.

То су моја објашњења која сам желео да дадем а вама хвала на стрпљивости којом сте ме саслушали.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Др. Ауер.

Др. Људевит Ауер: Господо, народни посланици, у циљу нормализације нашег политичког живота донесен је закон о народним посланицима, а томе циљу служи и закон о удружењима, зборовима и договорима, о коме сад расправљамо. Господо ова два закона јесу у уској органској вези. Они су закони извођење великог плана ка демократском режиму па зато поздрављам ову тенденцију. Неоспорно је да је закон о изборима народних посланика бољи од онога закона по коме смо 8 новембра 1931 изабрани. И ова је основа боља од првобитног закона од 18 септембра 1931 године. По првобитном закону, по § 14 тога закона могла се спровести организација политичке странке једино тако, да у сваком срезу у држави мора постојати организација са по најмање 60 чланова. Предлог владин, као и предлог одборске мањине, тражи да политичка странка мора имати организацију са по најмање 30 чланова у половини укупног броја срезова у држави, с тим да су ови срезови на територији бар две трећине бановина. Одборска већина напротив тражи да странка мора имати организацију са по најмање 30 чланова у половини укупног броја административних срезова у држави и да у свакој бановини буде организација најмање у једној трећини административних срезова. Ја верујем да ће се још током ове дебате наћи компромис намеђу гледања одборске већине и

одборске мањине и да ће се по томе компромисном решењу моћи овај закон да прими.

Овоме законском пројекту имам да учиним прву замерку у томе што је по хронолошком реду дошао на место где је требао да стоји закон о изборима народних посланика, а изборни закон требао је заувек хронолошким редом место овога закона. Исту сам замерку учинио код закона о општинама. И тамо је требало најпре донети закон о бановинским самоуправама па унутар тих бановинских самоуправа разрадити општинску самоуправу. Ми смо у овоме случају пошли путем који се назива *filius ante partem*.

Изборном закону дали смо такву редакцију да за кандидацију није потребна егзистенција странке, него је довољно да неко састави листу, да прикупи најмање по тридесет правних бирача из сваког административног среза од половине укупног броја административних срезова у држави с тим да су сви ови административни срезови на територији бар две трећине бановина. Држим, господо народни посланици, да је учињена погрешка, јер без политичких странака нема политичког живота. Тек политичке странке у стању су да помогну извођење великог плана ка демократском режиму. Код доношења изборнога закона водила нас је једна мисао. Није важно то да ли ћемо ми бити изабрани, или ће место нас бити изабране друге особе. Важно је једино то да буде изабрана већина која ће водити политику земље у духу народног и државног јединства; већина која неће за вољу партијских интереса правити експерименте са најважнијим интересима нашег државног и народног живота. Потребно је да буде изабрана већина која ће на основу народног јединства и постојећег државног уређења водити економски здраву и социјално напредну политику на корист Краља, народа и отаџбите. (Тако је! Аплаузи).

Потребно је да оваква већина буде изабрана, јер је такво расположење у народу; јер народ тежи да се таква политика води. Инструменти за вођење државне политике јесу политичке странке. За то сам био мишљења да би требало предвидети да само политичке странке могу кандидовати, јер странке имају програм, оне су састављене од људи са политичким традицијама и јер се државна политика једино на странке може ослонити. Ствар је овога закона да установи којим ће се странкама дозволити деловање. Јасно је да то може бити допуштено само оним странкама, које исповедају мисао државног и народног јединства, и које у социјалном погледу стоје на социјалним темељима које су основа нашег државног и друштвеног уређења, или како овај закон у § 12 наглашава то у негативном смислу кад каже: да странке не могу имати верски, племенски нити регионални карактер, нити задатак који би био протива народном јединству, целини државној или државним или друштвеном поретку.

Има много питања економског, културног и социјалног значаја по којима је могуће диференцирање, па с погледом на ова питања нека се политичке странке и формирају. Здрав политички живот може се развијати само у таквици политичких странака и за то ми треба, не да отежавамо, него треба да олакшавамо формирање политичких странака на темељу државног и народног једин-

ства. Па кад сам већ ово питање споменуо, онда морам ићи и даље и рећи да је за политички живот безувек потребно јавно мишљење. А израз јавног мишљења то је штампа. Штампа треба да буде ослобођена стеге које је данас тиште. Она треба да буде слободна трибуна у којој ће се расправљати сва јавна питања. Треба износити, истидати оно што је добро, оно што је корисно, а поблијати заблуде. Треба свако неваљалство жигосати, на свако зло претом ук'зивати, јер нама није у интересу да заташкавамо оно што не ваља. Ми се од тога ограђујемо.

Господо, извесне чињенице и извесни догађаји који не могу наћи свога израза у штампи, они не остају тајна. Ми знамо да постоје тајне штампарске и тајне литографије. Ми знамо за летке и за брошуре, где се неверно и тенденциозно износе ствари и да све оно што је тајно и забрањено има тако рећи, мистичну чар, да се то прима за готово и да се тому верује и то баш ради те тајности и ради те мистичности самога написа. И кад све то знамо, онда нам није тешко увидети да слободна штампа никад не може учинити толика зла, као ови тајни написи. Наравно и слободи оној неограниченој и оној неоправданој има граница. Граница тој слободи је интерес државне целине и народног јединства, па унутар те границе треба штампи дати слободу, па и ја са овога места износим и овом приликом тај захтев. Слободна штампа која ће у интересу државне целине и народног јединства регистровати и оцењивати све догађаје и све потребе у земљи, створиће политички живот и политичке партије, које онда нека пробају своју срећу у изборима.

Господо народни посланици, треба олакшати стварање политичких странака, јер треба развијати пулсирање политичког живота, треба да се осети струјање и расположење у народу, а то је могуће само кроз организоване партије. Зато сам ја за највећи либерализам у погледу стварања партија. Досада изборним законом и законом о изборима и договорима било је право да кажем онемогућено стварање политичких странака. По основи одборске већине то стварање политичких странака олакшано је, а по пројекту одборске мањине оно је још више олакшано.

Учиниће се вероватно приговори да овај закон није довољно либералан и демократски. Ја признајем да је то тачно са теоријског гледишта. Али, када је овај закон ипак либералнији, него што је био овај досадашњи закон, и кад знам да је овај закон држави потребан, онда га ја прихваћам и гласаћу за њега. (*Један глас*: Гласаћете за већину?) Ја сам већ рекао. Ја мислим да следи из разлагања у коме ћу правцу гласати.

Господо народни посланици, у Народној скупштини пале су извесне политичке изјаве које, морам да кажем, нисам очекивао од ове Скупштине. Сви ми који се налазимо у овој Скупштини прихватили смо изборни проглас Владе Петра Живковића. Баш зато, јер смо га прихватили, прихватили смо кандидатуру, загазили смо у изборну борбу и дошли овамо. Морам и то да кажем да су неки наши другови имали да издрже тешку борбу, а неки су једино благодарећи томе што нису имали против кандидата дошли у Скупштину. Али није то важно. (*Један глас*: Јесте, јер се баш они праве

важни.) Важно је то да су идејни погледи на наш национални и државни проблем били једнаки, да смо ми испитали било једнога и осетили да оно куца онако, како је у изборном прогласу наглашено, да, дакле, у духу тога програма можемо да зауземо у изборну борбу и да повоземо све, који се са нама слажу, да нас са својим гласовима подупру. То је била наша изборна парола.

Господо народни посланици, отворено овде кажем, да је народ прихватио ову нову политику, политику чији смо ми имали бити носиоци, да је народ отворено, мушки и поштен казао да неће више оно старо са свима партијским теревенкама, него да сматра да је питање државног уређења решено; па имају сада да се решавају економска, културна и социјална питања, од којих зависи његов опстанак.

Господо народни посланици под дојмом неспредног расположења у народу текла је адресна дебата. У адреси, која је једногласно примљена, налазе се и ставови, који су наглашавали једногласно примљени, јер су сви посланици и сенатори били по непосредној импресији из народа, и одушевљено поздравили ставове, које ћу цитирати. Па када сада неки од њих, а морам да кажем да су то они, који стоје најдаље од народа, који народ познају само кроз прозор кафане у којој седе, мењају своје погледе, онда морам да нагласим да их мењају они лично, а не народ, и да је народ исправно осећао, када им код избора није поклањао у већој мери поверење. (Одобравање).

Та господа су била одушевљена и пљескала су када су се у Адреси читале следеће реченице:

Туђе управе и страни утицаји тежили су у току векова да југословенски народ ослабе и онеспособе за сваку самосталну народну политику и да вештачким начинима разделе Југословене и тиме онемогуће слободно југословенско државно огњиште. Али у тим приликама живела је југословенска народна мисао у души поробљеног и раздвојеног нашег народа, и индивидуалној племенској свести одсјајивале се у живом осећању словенског порекла и југословенског братства. У колико су удари тих наших непријатеља бивали тежи, у толико је више јачала и свест о нашем народном јединству и сазревало сазнање да мисао народног јединства неминовно изискује и јединство државе.“

Па затим: „Мисао народног јединства и државног уједињења постала је непресушивим извором народне снаге.“

Господа која су прошле недеље овде давали изјаве мало незгодне и тешке, а међу њима било је и Краљевских Министара из времена адресне дебате, та господа одушевљено су пљескала и следећим ставовима из Адресе:

„Данашње поколење, зането осећајима среће и задовољства, победе и успеха, није одмах предвидело све тешкоће које су још стајале томе на путу. Оно није видело да је остао још један непријатељ силан и озбиљан: остали су тешки трагови наше дотадашње разједињености. Њено разорно дејство није могло уништити ни ослабити велику народну мисао, али се осетило у нашим погледима и нашим навикама. Са тим непријатељем није се довољно рачунало и узрок недаћа у нашем националном и државном животу лежи у томе. Скоро читаву деценију партијска заслепљеност и погрешно

упућивање нашег политичког живота све је више одвраћало народ од правих путева његова напретка. Грчевита везаност за политичке формације и погледе, израђене са племенским, верским и покрајинским идеологијама, изазвала је тежак судар. Велика је заблуда била, да се у сва три племена мислило да се може и после уједињења наставити онакав политички живот какав је био под туђинским или у независним националним државама. Уместо да се политичка делатност наших партија трошила на унутрашње сређивање наше државе у југословенском духу, на изједначању свега законодавства и на привредном и социјалном раду, она је најозбиљније запретила и самом државном и народном јединству.“

Јест, изјавом својом ова господа дала су себи најоштрију осуду. Они су, удаљени од народа, непознавајући откуцаје народног живота и не водећи рачуна о расположењу народа, који заступају, пали у грешке погрешног упућивања нашег политичког живота, пали су у грешку грчевите везаности за политичке формације и погледе, израђене са племенским, верским и покрајинским идеологијама; пали су у заблуду да се може и после уједињења наставити онакав политички живот, какав је био у туђинским државама.

Господо народни посланици, нећу да плагирам нашег једног уваженог друга, али морам споменути реченицу, која се често употребљава: Немојмо се варати, ситуација је тешка. Јест, ситуација је тешка. Тешка је и наша спољна ситуација, коју ми још више отежавамо, када пружамо слику, као да нисмо сређени или још горе, као да се налазимо пред расулом.

Господо народни посланици, свака држава сенива се на једној мисли, на једној идеји. И наша државна политика и наша национална политика има једну основну мисао и један циљ, а то је југословенска мисао, мисао народног јединства. Ми можемо да имамо разне погледе на наше државно уређење, али на питање нашег народног јединства не можемо имати разне погледе. Ми смо или један народ или нисмо један народ. А кад јесмо једно, када су то признали и одушевљавали се констатацијом овога факта они, који су у народној Скупштини давали недавно супротне изјаве, онда је то једна нездрава рецидива, једна заблуда изазвана оптерећењем прошлости, јер оно, што је јуче било један, не може данас бити три.

Господо народни посланици, Југославија је настала на основи идеје народног јединства. Југославија не може и не сме издати ову мисао, јер јој је та мисао дала живот. У Адреси тако је то лепо и тачно казано:

Потпуно свесни велике одговорности што је носимо као представници народа у ово тешко доба, нећемо допустити да се од тих тековина одступа и да се земља опет излаже покушајима који могу да је поново доведу у хаос, јер смо и ми урезали у наша срца политичку веру Вашег Величанства: „Чувати јединство народно и целину државну, то је највиши циљ моје владавине, а то мора бити и највећи закон за мене и свакога. Народни јединство и државна целина не могу никада бити предметом никаквих погађања; они морају увек бити изнад нашег дневног државног живота и изнад свих посебних интереса.“

Чим би била напуштена мисао народног јединства, онда југословенско питање не би више остало наше унутрашње питање, него би постало међународно питање. Политичке прилике међународне иду у томе правцу, да наше унутрашње питање ставе као међународно питање, па у вези са тиме спомиње се и Лондонски Уговор, и остали заплетаји, од којих би имао страдати баш хрватски део нашег народа.

Далеко сам од помисли, да господа, која су давала познате изјаве у Сенату и Народној скупштини желе да послуже тима настојавањима. Ја верујем у њихов патриотизам, и усрен сам да би они били у првим редовима, када би требало бранити нашу државну целину. Али када приговарам, онда то чиним зато, јер баш они људи, који су били на највишим положајима у овој земљи, којима је земља дала највише што је могла дати, који су водили државну политику наше земље, да баш они када су сишли са положаја дају изјаве, које сигурност државе угрожавају.

Господо посланици имаде једна истина, коју треба отворено казати. Југословенска политика не може се водити без Југословена. (Буран аплауз). Тек онај, који је постао искрен Југословен, који је преживео и преболео политичке погледе израђене на племенској, верској, и покрајинским идеологијама, а не који их је из опортунитета само прихватио, само тај је у стању да води југословенску политику.

Морам учинити замерку, да се о тој истини овде мало води рачуна. Мусолини води политику фашизма са увереним фашистима, Руси воде комунистичку политику са увереним комунистима, а ми хоћемо да водимо југословенску политику са људима, који сваки час падају у сентиментална племенска расположења, и који не могу да се ослободе сталних племенских концепција и старих партија.

У једном среском месту десно се случај, да су монтери електричне централе, који су знали баратати са електричном централом били спречени да раде, а на посао су позвани неки шофери, за које се знало, да знају управљати аутомобилима, па се мислило да знаду управљати и електричном централом. Па што се је догодило? Још нисте поћи дошло је до експлозије и електрична централа отишла је у ваздух. Шофер није у стању да води електричну централу. Тако исто, онај који није Југословен није у стању да води југословенску политику, јер исто тако може се десити да зграда оде у ваздух. (Буран аплауз).

То сам само узгред споменуо, јер хоћу да нагласим, да сваки државни функционер, од Министра до подворника, мора једнако да осећа за све делове народа, не сме да даје предност једном или другом, јер на неједнакости и неправде народ реагира тешко, можда теже и опасније него је у самом интересу народа, али шта ћемо, када са овим реакцијама морамо рачунати. Сваки мора осећати за све једнако, ни по бабу ни по стрицевима, а то осећање могу имати само Југословени, па зато кажем да је фатална грешка што су југословенску политику водили многи који нису прожети југословенством и последице тога су изјаве које су у овом дому пале.

Господо посланици, као што верујем у сунце,

које нам даје светлост и даје топлоту, тако верујем и у напредак и величину наше јединствене Краљевине Југославије, која ће бити и срећна и задовољна, која ће бити напредна економски, културно и социјално, која ће бити и демократска и бити југословенска у правом смислу те речи, јер верујем, да ће се у Југославији водити југословенска политика.

И овај закон је политичка потреба у том смислу, те га ја примам по предлогу одборске мањине.

Потпретседник Др. Коста Поповић: Има реч г. др. Вошњак.

Др. Богумил Вошњак: Господо, коначно једанпут да говорим и ја за предлог већине једног одбора. Пре него што почнем, извините, што ћу вам рећи, да ћу морати да говорим американским темом, пошто сам у аграрном одбору прибележен као први говорник. Одмах да кажем: Ако ишта карактерише потпуно неспособност Влада до 6 јануара, то ништа не може у толикој мери да докаже као решавање нашег аграрног питања. Само код тога великог социјалног питања ви видите да су све владе пре 6 јануара биле потпуно неспособне за решавање тог великог социјалног питања.

Господо, ја се у оном свом говору прошле недеље нисам очешао о једну личност, о сина великог оца и унука великог деде, о Мажуранићу. Ја нисам памфлетиста. Али ја сам примио једно писмо од једног од најодлучнијих, југословенских интелектуалаца, рођеног Хрвата, и то је писмо такво да га ја не могу овде да прочитам, али хоћу да полемишем са једном изјавом сенатора г. Желимира Мажуранића, коју је он дао у Сенату, где се је оборно на интегрално југословенство. Ја питам, да ли г. Мажуранић има квалификације да се обара на интегрално југословенство? Никад, не. Он је био један добар адвокат, био је добар пословни човек пре 6 јануара, али идеолог југословенства и чак ни идеолог хрватства он није никад био. Он је био после 6 јануара у свим могућим делегацијама, био је чак прошле године у Друштву Народа, био је у једној делегацији у којој је био и један бивши хефрат, који је играо врло велику улогу у Бечу, али који је у Југославији апсолутно депласиран. (Гласови: Франгеш?) Не, Словенац је. — Ја сам рекао, ја нећу да будем памфлетиста, али морам да истакнем овде неке ствари. Пријатељ Ауер је врло лепо говорио, па ипак морам да кажем да он није говорио довољно реално. Ја ћу доказати зашто. Стварање једног народа није један посао који се може извести на основу либералних теорија XVIII века. Спајање једног народа не може, особито у овако тешким околностима какве су данас, да се изведе без жртава; и појединци морају да жртвују нешто од своје слободе за ово велико јединство. Ове стеге су потребне и ми имамо пред очима стварање једног данас потпуно унификованог народа — француског народа. Како се извршило то спајање? Кроз стогодишње најтеже борбе, борбе орошене крвљу, кроз најтеже патње се ишло приликом стварања француског народа. Ја не тражим код нас какво крвопролиће. Ми видимо колико се крви пролило у Шпанији, ми видимо то исто наших дана у Немачкој, али једно кажем: само са декларацијама и пунктацијама не може се ништа извојштити (Тако јел Одобравање.) Често се говори по буцацима и по кафанама у Београду, ко је на

помолу. Ја не говорим о привременим партијским комбинацијама старих политичара, него је мој поглед уперен у будућност, и ја кажем ко је на помолу? На помолу је југословенски национализам.

Онај прави југословенски национализам који не може да живи без социјалног уља, који не може да живи ако не даје садржину социјалну и економску каква одговара нашем времену (Одобравање).

Мени је, господо, данас мало тешко да говорим у Скупштини јер сам већ два пута говорио у одбору. Био сам везан везама пријатељства са покојним Владимиром Мажуранићем, али морам рећи да сам ја осетио да је он зајста добар Хрват али исто тако морам рећи да Владимир Мажуранић, син великог бана Пучанина, није био добар Југословен.

Морам да признам, нећу да будем нескроман, али ипак морам да признам да сам код ове чорбе која је кувана у одбору за удруживање и зборове ја био кувар! Ја сам потпуно у споразуму са својим друговима из Дравске бановине поставио у одбору једно велико начело а то је да код формирања странака никако се не сме искључити једна драгоценост копча, без које нема Југославије, а то су Словенци, не Словенци у оном уском племенском смислу, него западни Југословени, који носе словеначко име. Основна погрешка г. Мажуранића у овоме је. Он се бори против интегралног југословенства; он каже да је југословенство синтеза српства, хрватства и словеначтва, али он даје овом хрватству, српству и словеначству једну особиту садржину. У томе моменту када он тражи историско политичке индивидуалитете, он тиме тражи племенску државу словеначку, хрватску и српску, а ово је, господо, највећи злочин. Племенске државе у једној федеративној Југославији, те племенске државе значиле би, како се некад говорило, финис Полоније, а данас би значиле финис Југославије. И са овога гледишта треба ценити нападе г. Мажуранића на интегрално југословенство. (Чује се: Али он ипак верује у победу југословенства). Он верује, али ја то не могу да схватим, и то је једна велика несугласица.

Господо народни посланици, ја сам у одбору стајао доследно на становишту да морају код стварања странака бити подједнако узете у обзир све бановине приликом извођења принципа да се не смеју и не могу стварати политичке заједнице односно странке верског, племенског и регионалног карактера. Чим изузмете из овога склопа само једну бановину не чините добро, и ако у овоме склопу није Дравска бановина и ако се уопште не узму у рачун све бановине, онда је то један посао који је противан Уставу. Што се тиче утицаја у верском погледу, ја сам јуче већ говорио о злоупотреби вере у погледу жена. Ја нисам говорио противу вере, нисам казао да вера штети женски менталитет, али сам казао да злоупотреба вере ствара тешко стање у толиким масама наших жена у северним крајевима. И кад говоримо о овом верском моменту ми нећемо дозволити ни са једне стране да се у некој бановини пружни могућност да се формирају конфесионалне странке.

И са хрватске стране, жали Боже, међу оним фамозним пункташима, стално ће се показивати на ово, да на основи владиног предлога може бити

једна верска православна странка, да може бити племенска српска странка, док не може да буде једна католичка странка, не може хрватска странка бити, и још не може бити једна словеначка странка. Видите, предлог Владе довео је, одредбу устава у погледу забране удруживања на верској, племенској, или регионалној основици до апсурда, зато мислим да сам правио с правом узбуну у нашем одбору. Ипак мислим да је био успех за нашу државу, да смо ми победили у Одбору.

Ја бих имао много да говорим, извините, ја вам много пута досађујем. Мој отац дао ми је два савета, стари парламентарцац. Један савет је тај: не говори никада, када је листа говорника скоро исцрпљена, други савет оца, био је тај: немој сувише често да говориш. (Смех). Али будите убеђени, пошто ја вама често досађујем, ипак мислим да вам не досађујем, да сам ипак донекле увек добар, да су ме терали, управо г. Претседнику, да сам се ја јавио као говорник у тој дебати Али пошто сам ја, био један од оних главних бунџија у одбору, ја мислим да ми је била дужност, да кажем своје мишљење и ту, са овога места. Ја бих рекао само две речи о цензури.

Господо, код стварања једног народа, кад се има извесна линија државне еволуције пред собом, апсолутно је потребно, да нема потпуне слободне штампе, т.ј. да се велике главне линије државног уређења никад не могу критизирати: Оне су изнад свега. Велике линије државног уређења и државног и народног јединства, оне су ван сваке дискусије. Исто тако као у Совјетској Русији, где нико не сме да напада марксизам, исто тако код једне измене уставних слобода, никад се не сме догодити то, да се нападају главне мисли нашег државног уређења и државно и народно јединство. То је ван критике. Не сме се нико упуштати у то. Али уз то има још једно велико поље слободе. У Совјетској Русији могуће је да се критизира управа. Зашто се код нас не би смела критизирати управа, ако онај, који критикује управу, носи све последице закона. Кажемо, зашто се не би могло тражити, да се сваки уводни чланак потписује и потпише. Ја кроз године и године не пишем ни један уводни чланак, који нисам потписао. Ту су ове огромне гаранције за праву слободу и, господо, праве слободе без тога нема. Али баш Влада, толико говори о нормализирању. — Ја сам већ једанпут рекао, да ја сматрам ову реч нормализирање једном врло несретном речи, она значи повратак, реч нормализирање значи повратак у атмосферу оне куће на Краља Милоша Великог улици где се пуцало. Она не значи повратак у Остружницу, тамо, где су се стварале прве србијанске слободе. Ово нормализирање мени се чини несретно. Ни један народ а најмање југословенски народ са еруптивним својим снагама и енергијама не може никад вратити се натраг. Он мора тражити нове формуле еволуције државне и друштвене.

И зато је криво, господо, враћати се ка оним начелима из XVIII века, једног Rousseaua која још могу да живе у врло сталоженим срединама, као што је Енглеска средина, као што је Француска средина, али у другим срединама, где се стварају нове форме живота, они су тешко проведљиви. У Југославији може да се иде само

напред. Југославија мора да ствара сама нове форме демократије, а никад не сме копирати старе. Она мора да ствара само форме, које одговарају нашој југословенској психи и државној идеји нашега народа.

Ја, господо, морам да се журим у аграрни одбор, и зато хоћу да свршим са говором. Хоћу да кажем само ово:

Данас у улици Кнеза Милоша Великог суди Државни суд Словенцима, и видимо да судци стављају оптуженима следеће питање: „Јеси ли ти за аутономију, или за федерацију?“ Од тога одговора, господо, зависе тешке последице, и тешко ономе, ко каже да је за федерацију. Све те људе за такав одговор ми хоћемо да казнимо, али нећемо да казнимо ни једнога од оне господе министара, и екселенција и хофрата, који су се изјаснили за федерацију! (Живо одобравање). Господо, већини одбора у коме сам имао ја част да будем, израдио је овај нацрт предлога законског о зборовима и удружењима, који одговара у пуној мери уставним прописима, Уставу и Југословенском јединству, као и нашој државној и националној мисли. Зато вас молим, господо, да гласате за овај нацрт већине одбора. (Живо одобравање са пљескањем и усклицима: Живео!)

Потпретседник Др. Коста Поповић: Има реч Г. др Милан Метикош.

Др. Милан Метикош: Господо народни посланици, у низу политичких закона, који су дошли на сто ове Скупштине, имамо данас и овај закон о удружењима, о зборовима и договорима. Човек очекује кад се доноси какав политички закон, или политички закони, да су ти политички закони у програму стварања развоја наших политичких прилика, али, на жалост, као што је био онај закон о изборима народних посланика, на бази несавремених начела; као што је тако исто донесен врло слаб закон о општинама, није чудо, што се пошло са истом линијом, и са истим системом и код овога предлога закона о зборовима и удружењима.

Једна једина тачка, која је у овом закону била прихватљива, и која би могла да донекле чува идеју народног и државног јединства, и та тачка у овом законском предлогу постала је спорна. Одбор се поделио на већину и мањину. Већина одбора схватала је за потребно да нагласи, да је дужност наша да се бринемо, да се не враћамо на старе партије. Међутим предлог Краљевске владе садржан је у одборској мањини. Она је желела, она је све спремила, и она све удешава да у свом програму рада унесе све што је потребно да се вратимо на старе партије. И зато, господо, кад се доноси овај законски предлог, уметнута је у њега нејасно она тачка, која говори о томе, који су услови да се стварају те партије. Међутим видимо да одборска мањина тражи, да сме бити партијска организација, и да с партија формира најмање на половини срезова у целој нашој држави, и то на подручју две трећине бановина. То значи, господо, да се омогућује повратак само старим партијама. Пре свега немојмо се варати, у Краљевској влади нема сагласног мишљења, ни у овом закону, као ни у ранијим законима. У Краљевској Влади, чини се, да се води борба, чије ће гледиште

да надјача, изгледа, према овоме што долази пред Народну Скупштину, да Краљевска Влада мисли да ово овакво стање ствари, како је настало после 8. новембра 1931 године, да то не може да остане. Најбољи доказ за то имате у томе, што имате једну велику партију Ј. Р. С. Д. организовану у целој земљи, по свима срезovima и та велика партија није у стању била до данас да одржи један јавни збор у Београду, у престоници, у којој има три народна посланика.

То је нама сасвим јасан доказ, да ова велика партија која се формирала, да она не жели да остане, и да сви, који ту партију воде имају мишљење, да треба да се та партија реорганизује, односно да се ликвидира.

Кад ми знамо, да у две трећине бановина т. ј. у шест бановина имају могућност и бивша радикална, има могућност и бивша демократка и бивша земљорадничка партија с једне стране као племенске српске странке, а с друге стране да има могућност хрватска сељачка странка, да се пласира, то значи да идемо за тим, да отворимо вентил, да створимо изборни ред, да се опет формирају старе странке; опет на племенској бази.

Овде су се чуле лепе и велике декламације о народном јединству, да нећемо натраг на верске, племенске и регионалне партије а, међутим, овај законски предлог, има баш ту задаћу, да нас врати на те старе странке. Ви знате да је кавана одлучна реч: — Натраг се неће, на старе партије неће. А ја видим да Краљевска влада и данас пуном паром тера на то, да се вратимо на старе партије, да се дезавуише цела ова линија на којој се до сада радило.

Ја вам вато, господо, скрећем пажњу, да није случајност, што је у одбору остала мањина она група, која је заступала то гледиште Краљевске владе, јер то гледиште Краљевске владе, које заступају одборници мањине, ишло је ватим да се вратимо на старе партије.

Једна ствар, господо, немојмо се ваваравати, ја сам од оних који отворено гледа чињеницама у очи и кад је зло, кажем да је зло, не могу да лажем ни себе ни друге, — немојте да се варамо ми смо овим законским предлогом, који се данас расправља створили могућност, да се формирају и друге још т. же формације, не само на племенској основи, што сам мало пре споменуо, него и на верској. За недељу је заказан велики збор језуита Краљевине Југославије у граду Загребу, и то у највећој сали у Загребу, у дворани загребачког збора. Тамо ће се састати 20—30.000 тих језуита и њихових сарадника.

И док се, господо, овде подноси један законски предлог, да се језуити изгоне, истерају из земље, они одговарају таквом снагом, која ће све нас да забезекне и с обзиром на ту чињеницу, да ће се појавити опет на терену, не под видом клерикално-југословенске странке, него под видом Павлича и другова, добићете такву једну странку, која ће имати у своме програму да лаже Владу, народ и државу, да је за народно и државно јединство, и једног дана ће се кандидовати и прикупиће све своје гласове и имаћете 100 обријаних мањијаша у Скупштини. Иста вам је ситуација и с другом стране, јер ће на то наступити реакција из редова православних кругова (Чује се: Неће, неће!) и можемо очекивати другу „Во имја оца“ партију

православну и имаћете у Парламенту 100 једних и 100 других, који ће цементирати државно и народно јединство онако како то Краљевска влада данас замишља. Ја не могу мимоћи чињенице, а чињенице треба да су увек пред очима оних, који озбиљно гледају на ствар. Ја сам опазио једну ствар. Пре осам дана пала је овде једна изјава. Није то, господо, изјава случајности. Немојте се варати и мислити да су се побунили бивши министри, који сада нису министри и да су зато издали декларацију. Није то гледајте, господо, тачно. Ова су господа дала изјаву, са којом држе, да нашу политичку основу могу да покрену оним правцем, који по њиховом гледишту може задовољити све крајеве и кругове. Ви сте чули из њихове речи шта они желе, а ми смо одговорили, шта ми мислимо. Али све то није доста. Питам ја вас, господо, да ли неће овим законом, који се сад гласа, и где Краљевска влада пристаје да је довољно за странку, ако је половина срезова организована, са 30 чланова из сваког среза, и то у две трећине бановина, — та господа, која су дала ту декларацију, добити ће такође право, да ту своју странку организују? Ја држим да хоће и да ће то и учинити. И, господо моја, немојте да се лажемо, они ће то смело учинити, јер видим да се Краљевска влада није усудила, ни за осам дана, ни да пиене ни да зубима шкрипне на њихову декларацију, то значи, да је она сагласна с тим и да подупире ту линију, а нама прича, да држи линију шесто-јануарске политике и да организује непоколебivu борбу за народно и државно јединство. Господо, шта значи ова изјава? Не треба да је пертрактирам, ја ћу бити слободан да поједине моменте рецитирам. То треба сва господа да имају у виду, јер то нису ствари преко којих треба прећи и прелазити олако. Јер, они су казали да је „наша држава сложена државна заједница“, „од више историско-политичких“ индивидуалитета, од „којих сваки у себи поседује све националне атрибуте“. Ја бих вас све заједно молио, па и Краљевску владу, да ми призна, је ли ту осигурано начело народног и државног јединства?

Они кажу, да се „унитаристичким принципима не може извести један облик унутарне организације државне“. Они веле да унитаристички принцип поднаша уређење најширих права са садржајем аутономија или федерација, а осим тога, господо, они кажу „да хрватско питање није решено“ и да је то „државни проблем“ који треба решити „према основним тежњама Хрвата“, без уштрба по Државну заједницу. Господо, по овоме закону, како нам је предложен, а нарочито по оној стилизацији у § 2 овога законског предлога, омогућује се, да ће и та господа формирати партију. Њима ће се такође признати, да су и они за народно и државно јединство, и ви, господо, из њихове отворене изјаве видите, која је њихова политика. А сада ја питам вас, да ли ми је оно исправно што рекох: да се ми враћамо на старе партије и да том и таквом стилизацијом, како је Краљевска влада предложила, а какву је редакцију одборска мањина примила, а данас Краљевска влада тражи да се прими оно што је одборска мањина закључила, да ли се тиме ми не враћамо на оно старо? А ја сам рекао отворено, да верујем, да Краљевска влада и сама тежи томе, да се вратимо на старе партије, јер да Кра-

љевска влада то не тражи, она је имала могућности да овој својој великој странци Ј.Р.С.Д. омогући и створи услове, да бар у престоници, у Београду, одржи један јавни збор, те велике партије. И као што није до данас пошла да то учини а већ је година дана како та странка постоји, значи да не верује у ту партију Ј.Р.С.Д. и бежи од тога, да се та партија учврсти и жели, да се врати на старе партије. С обзиром на то, господо, морам подвући, да ни у колико није тачно, да је логична веза између закона о изборима народних посланика и закона о удружењима, зборовима и договорима. Овде смо, господо, нагласили, у оној расправи о изборима народних посланика, да баш зато, да се омогући развијање здравог нашег политичког живота, да треба тежити формирању политичких странака, да треба тежити да те странке добију пуну могућност слободног развитка, али и да кандидације у избору могу вршити само странке. Међутим Краљевска влада је ово одбила. Она неће странке, јер до избора странке неће моћи да се формирају, и изгледа да Краљевској влади треба, да се омогући да поједини и то они који су данас у Краљевској влади, да могу сами лично наступити и формирати своје будуће пристаје, иако то значи негацију политике шесто-јануарске. Ја сам, господо, тога свега свестан и зато сам последњи пут, кад је била у одбору на претресу та законска основа, примио гледајте једнога члана већине, који је видећи то, врло оправдано, да се враћамо на старо, видећи да нам то Краљевска влада подноси у уверењу, да нас натера да се вратимо на старо, ставио предлог да свака партија, која жели да се оснује, мора имати својих пристаја у сваком племену, међу нашим грађанима, свију вера и свију покрајина.

Зато је као далековид човек и предложио, да се само на тај начин може осигурати наше народно и државно јединство, ако свака партија, која се по овом закону буде формирала, буде имала пристаја из свих вера, свих племена и свих покрајина. Али, господо, Краљевска влада то неће. Она то не прима, она хоће да онемогући ово. Она је после седнице позивала поједине чланове одбора, да на њих врши притисак, да мењају своја гледишта. А ја вам данас отворено кажем: ја сам дошао овде ради сарадње, нисам имао никаквог интереса само да овде дођем, него сам дошао једино тога ради, да у овим тешким приликама по наш народ и нашу државу, сарађујем и да се као патриота нађем на окупу да помогнем том сарадњом да се ове тешкоће што лакше савладају и преброде. Али кад видим, шта се ради од Краљевске владе, какве иницијативе она преузима, онда ја отворено кажем да жалим што сам дошао овамо, и не желим да више дођем у овакву Народну скупштину, јер ја видим да се овде иде за тим да се наши редови подвоје и да се ми вратимо на старо, да се вратимо на оно тешко стање, које је и довело земљу до ових рђавих и лоших реперкусија пре шестог јануара. Зато, господо посланици, мој је последњи апел који вам упућујем да спасавате што се још спасити може. И кад је пред нама један овако слаб закон, као што овај, онда треба гледати, да се прими ово гледајте, да само она партија у Југославији може постојати, која има својих пристаја у свим племенима, свима верама, свима покрајинама и то да буде на

начин како је предложила одборска већина т.ј. да има присташа у једној трећини сваке бановине. То је једна најминималнија гаранција, и то не цјелу гаранција. Да ту стоји прописано да мора имати у свакој бановини, у једној трећини срезова, у сваком срезу по 2.000 присташа, онда би веровао, да је то сигурно. Али кад се тражи само по 30 присташа у сваком срезу и кад се зна, да свако среско начелство има најмање 20 чиновника, онда је јасно да никоме није тешко странку формирати. И кад Краљевска влада ово алиминне одбија, онда је и сувише јасна њена тенденција, коју сам малочас нагласио. Дакле, господо, хоћу да поново нагласим: ја сам у одбору са друговима примио ово гледиште, да тиме спасемо ону политичку линију, а за коју се овде стално наглашава, да је темељ нашег рада. Господо, Устав је одредио, да не смео формирати странке на племенској, религиозној и верској бази, а ја видим, да се овим законским предлогом отвара пут и начин како ће ова уставна одредба да се изигра. Кад се, господо, у Скупштини после нас буду састали посланици, који ће после нас бити на бази овог закона изабрани, онда ће они решавати по својој већи даља текућа питања, а нећемо се питати ми, који данас овај закон доносимо. Зато вам скрећем пажњу на историјску одговорност у данашњем моменту, да између ова два предлога изберемо онај, који је бољи и да оно што траже народни посланици по свом најбољем убјеђењу, то треба да се прими, а да не треба да вам Влада своје мишљење овде намеће као мишљење већине народних посланика. Зато ја морам изјавити да ћу гласати за предлог какога је предложила одборска већина. (Одобравање).

Потпредседник: Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Није први пут, господо, како моји другови и ја са овога места наглашавамо све оне штетности којима наша влада иде подношењем појединих законских предлога. Није први пут да истински, одлучно и потпуно искрено кажемо шта мислимо и да обележавамо пут на који треба наша влада да се врати. Ево и данас, код овога законског пројекта, који треба да регулише наше збороване, наше договоре и наше удруживање, видите, господо, са колико степена влада скреће са оне праве линије којем је још шестојануарска политика обележена и утврђена. Скреће, господо, и ја мислим да нема ни једне владе на свету, која се тако цинички руга своме постоњу на коме седи, као што је ова наша влада, која са овим законским предлогом изиграва све оно што је свето, и онај програм на коме смо ми дошли овде. Наш политички живот можемо само да регулишемо једним праведним законодавством, истинским разумевањем прилика, тако само можемо да фермирамо ту националну фалангу у нашој земљи; која ће да стоји као бранилац свега онога што је добро, свега онога што је напредно и свега онога што је наше. Код овог законског предлога г. Добровић и остала господа, који су надахнути истинском југословенском идеологијом, увидели су оправданост проширења једне политичке организације на све бановине, те су тражили да се будућа политичка организација може формирати само тако ако буде имала присталице у свима бановинама, у свима де-

ловима наше отаџбине, у најмање једној трећини срезова сваке бановине. Господо, има ли ту што идеалније, има ли што поштеније од тога? Јер ако сстане на шест бановина, са половином укупног броја срезова, дајемо могућности да се повампири оно што је једанпут сахрањено. Ми смо искрено указали на те могућности и Краљевској влади и понаособ г. Министру унутрашњих послова. Узмите ви један случај овако: ако се овај извештај мањине усвоји, ми ћемо сутра дан имати поново оно што смо имали пре 6 јануара. Имаћемо можда владу већине, али нећемо имати у својој Скупштини Хрвате и Словенце, које мисле да доведу по некој геометријској формули, и нећемо имати праве претставе ке двају племена. Можда ово није случај у парламентима осталих земаља, али јесте код нас да Краљевска влада тражи да Народна скупштина усвоји предлог мањине. Као што видите то је код нас могуће.

Ја мислим да једна Краљевска влада, која овако настрада на оваким одредбама, она би требала да зна шта треба да ради када је у одбору остала у мањини, требала је да поднесе Његовом Величанству оставку, јер значи да се разлика у погледима са одбором. (*Један глас:* Требала је да пази кога бира у Одбор.) Да је парламентаризма, требало би да је тако. (*Мита Димитријевић:* Она није парламентарна.) Хвала богу и то знам. (*Добацивања:* Мени је све то познато, али ако она мисли да са нама ради, да доноси корисне законе, она је врло добро знала шта треба да ради после тога. Јер, господо, ми смо чули изјаву Претседника владе још док је био г. Петар Живковић, који је казао: „И ако ми нисмо парламентарна влада, ми ћемо увек трудити се да имамо ваше поверење.“ (*Др. Свјетислав Михајловић* добацује). Немојте се, господине Михајловићу узрујавати.

Да се осврнем мало на политички живот околних земаља, а и европских земаља. Док Немачка после рата, скрахирана, у економској беди, налази један ауторитет и ствара од једног аустријског молера, примивши га за свога грађанина, канцелара народа који има 60 милиона становника, што значи један национални елан код Немаца, који знају како се чува отаџбина и оријентише политички живот, дотле ми имам такву владу, којој гласамо поверење, па чак га гласам и ја сад у одбору, а која не зна сама шта хоће. У тој влади један другоме потурају, размимонлазе се у гледиштима, али опет сви седе заједно у једном једином споразуму, а тај је, да буду заједно Министри.

Ја бих вас молио, као што је нагласио и мој уважени друг г. др. Метикош, да видите сву несолидност предлога мањине владе и да усвојите и с друге већине ваших другова, по коме наш политички живот треба да се оријентише ка једној здравом југословенској идеологији. Ја се надам да ћете ви, имајући све ово у виду, гласати за предлог већине. (Одобравање на левици).

Потпредседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. др. Живан Лукић.

Др. Живан Лукић: Господо народни посланици, обично је, кад излази један предлог пред Народну скупштину, да је то предлог већине и да је то предлог Краљевске владе. Овде је обрнут случај. Овде имамо предлог мањине, који заступа Кра-

љевска влада и тражи од своје већине, која је у Скупштини подупире, да за овај предлог гласа, а мањина сада брани предлог одборске већине.

Господо, како је дошло до тога? Дошло је сасвим спонтано. Нико се тамо у одбору није договарао. Сви су народни посланици били једнодушни да се донесе један овакав пројекат, као што је овај пројекат већине. Чини ми се да је само један од наших другова био за овај предлог садашње мањине. Али када је Краљевска влада заузела одлучан став и просто тражила од наших другова из одбора да приме њен предлог, они су управо један део тих као посланици већине пристали на то. Господо, то је било форсирање, и то су они учинили тешка срца.

Господо народни посланици, види се баш на овоме случају да смо ми, док смо били у великом клубу, имали право кад смо критиковали, зашто се никада не сазивају клубске седнице и зашто се важније ствари не износе пред клуб, па да се ту измењају мишљења. (Федор Шега: То се ни сада не чини!) Господо, да се поступало тако, као што је требало да се поступа, онда би овај важан пројекат био изнет пред клуб и ту би о њему народни посланици казали своје мишљење. Господо, ја мислим да је Краљевска влада баш у овоме случају требала да послуша посланике који је помажу и гласају за њене предлоге и да је требала да пође за тим осећањем народних посланика. Они су осетили да овако треба да буде и да је овако боље као што је сада предложено.

А, господо, није Краљевска влада први пут учинила да излази тако неспремна пред одбор. Такав пример већ имамо код закона о избору народних посланика, који кад је изишао пред одбор и кад су га наши другови објективно прокритиковали, није могао да опстане него га је Влада повукла и на крају крајева тај закон је једним амандманом променио из основа. Том приликом у одбору нашли су се иски наши другови, који су у жељи да се што више Влади донадну, хвалили у одбору те пројекте говорећи како су они дубоко проучени, па се утврдило после три сата да нису добри и да су морали бити замењени од стране Краљевске владе. Краљевска влада, додуше није тражила од тих људи да они те пројекте хвале, но само је захтевала да гласају за њих. (Чује се: Мислиш сигурно на Федора Никића!) Није само Федор то чинио, но и други.

Господо, изгледа ми као да се хоће да каже да сваки онај који је сада Министар или који је био Министар, да је одмах и прави политичар, и онда тражи да посланици одмах прихваћају оно што кажу господа активни или бивши Министри. Међутим, господо, ми знамо да је било пуно Министара који су били добри људи, добри шефови надлежности, добри као људи, али слаби политичари, јер ми знамо да за политику нема нарочите школе где се политика изучава, и зато кажем да су та господа Министри требали да послушају своје другове народне посланике који за извесне ствари могу да имају много боље осећање него они, и ако су Министри. То се показало сад у конкретном случају да су посланици из већине тако нешто предložили, јер су они осетили, а политичке ствари треба осећати, и имати један нагон за то, јер политика као што рекох, не може да се слије у параграфе и да се негде научи. Па, господо, ми знамо често пута да људи кад су

Министри абдицирају на своја начела и бране нешто друго него што су раније проповедали и често пута праве компромисе са самим собом само да би остали у Влади.

Па онда, господо, ми знамо још и то, да је међу Министрима било људи који су дошли на те положаје, нећу да кажем случајно, али можда им је било суђено да буду Министри и били су и отишли са власти а за њих се не зна ни кад су били Министри и шта су урадили, или ако се знају и памте, то је због тога што су донели неки несрећан закон.

Господо, пошто је ово један првокласно политички закон, требало је у њега унети осећање политичког човека, а то се сад овде није урадило. Господо, овај закон доводи се у везу са законом о изборима народних посланика и хоће да се нађе узрочна веза између та два закона. Ти закони како су стилизовани и како су изашли пред нас, имају само једну везу, а то је што су дошли у исто време пред Народну скупштину. Ми смо то казали у одбору а сада кажем и у Народној скупштини, изгледало је, да је Влада подносила предлог закона о избору народних посланика, хтела да поплаши народне посланике те да се не издвајају из великог клуба у мањи. Другим речима казато је, ко неће лепо, ми ћемо за идуће изборе да знамо шта да радимо. Из Владе нам је казано да се то није мислило.

Закон о изборима народних посланика онакав какав је донет, нема никакве везе са овим законом. Овим се законом хоће да формирају политичке странке, а тамо у закону о избору народних посланика нема ни помена о политичким странкама, јер може да се кандидује ко год хоће. И ми смо о томе, моји другови и ја, довољно говорили и утврдили да није потребна никаква организација, никаква идејна веза између носноца листе и кандидата, него да се само скупе и потпишу на једној листи, и готов посао! Дакле, кад је тако, не треба овај закон који се сада пред нама претреса доводити у везу са оним законом.

Још нешто, господо. Онај закон је рђав. Он је донет на брзину, тако да народни посланици нису ни могли онај амандман да прочитају, јер је поднет оног тренутка кад се је требало да гласа и сигурно је, да ће, било ова, било друга Влада која дође после морати да донесе измену тога закона, јер се по њему неће моћи обавити избори. Има наших другова који ће то математички доказати а наш друг Тирић чим постави формулу видећете да ли ће моћи по томе закону да се врше избори. Али Влада није ни дала прилике да јој се постави таква једна формула.

Господо, ако је онај закон изишао рђав, онда бар да израдимо овај да буде добар, а немојмо да везујемо један за други, па да не буде добар ни један.

Говорило се јуче како је у ономе закону било речи о шест бановина, па нека буде тако и са овим. А зашто је, господо, био донет онај закон, зашто није био прво донет овај закон па да према њему удесимо онај што би било и много природније. Најзад, овај је закон много краћи и могао је бити донет пре овога. Али се то није урадило, него се хоће да се угледамо на један закон који није добар.

Господо, у овом закону је битно то како ћемо да формирамо политичке странке. Једни су за то да се донесу већа ограничења за формирање странака, а други су да се то формирање лакше сврши. Али, господо, чим говоримо о зборовима, догово-

рима и удружењима, о политичким странкама, одмах треба говорити и о слободи штампе. И Влада је требала одмах да нам поднесе предлог и о слободи штампе, јер не даду се формирати политичке странке не могу се прикупити на једном програму веће масе народа, ако се то путем јавности не саопшти. Данас оваком штампом то се не да спровести. Штампачак не доноси ни наше говоре из Скупштине а како ће тек бити ако се закон не измени; како ће штампа доносити различите програме и рад будућих политичких странака!

Господо, допустите ми да само са неколико речи кажем како ја мислим о штампи. Ми смо у предратној Србији од 1903 године па надаље имали слободну штампу и та наша штампа је често пута била више него слободна; наша штампа је у главном у предратној Србији била на великој висини, али је један број новинара злоупотребљава освоје. звање. Кад смо дошли после рата у ову велику земљу, још теже смо осетили, шта значи једна штампа где има новинара који нису дорасли своје позиву. Пре рата, а и после рата, кад се у штампи износило, нешто што није истинито, наш народ у предратној Србији говорио је: Не пише штампа истину. Они су били навикли да одвајају оно што је неистинито од онога што је истинито и да поклањају вере само ономе чему треба поклонити веру и што њима изгледа да је објективно. Међутим, после рата када сам разговарао са неким нашим сељацима из Војводине, они су говорили: Па кад не би било истина то што се пише, зар би новине смеле да пишу! Као што се види то су очигледно два различита схватања, србијанско и војвођанско.

Ја сам, дакле, господо, за слободну штампу с тим да штампа не може да претреса питање облика наше владавине, питање монархије, да не може да говори о нашем државном и националном јединству и јединству земље. Треба да буде заштићена породица. О свему осталом слободно је писати. Нека пише сваки под својом личном одговорношћу у оно што сматра да треба да пише. У томе з. к. морали бисмо да се спасемо оних некадашњих фамозних одговорних уредника, оних несрећника чија је професија била да иду у затвор, па да одговорни уредници буду угледни људи, власници или уредници листова, којима њихов углед не допушта да се пише у листовима оно што не доликује и што не стоји у истини. Штампача треба да буде слободна али да поштује и слободу нас грађана; она мора, бити објективна, да износи истину и да не напада на част грађана, јер онај који хоће да се поштује његова слобода мора да поштује и туђу слободу.

Ја сам сматрао за потребно да са ово неколико речи кажем своје мишљење о слободи штампе.

Кад се је, господо, у предратној Србији говорило о зборовима, договорима и удружењима, а то је било у оно доба, када је радикална странка водила опозицију, онда је радикална странка имала да издржи борбу са друкчијим схватањима и она је на крају крајева победила; Али чини ми се да су они били у лакшим приликама него ми данас, јер ми данас имамо и економске проблеме који нам се снајно намећу и траже своје решење. То је било у оно доба када су економске прилике у предратној Србији биле боље и нису излазиле тако на дневни ред као што данас излазе. Још нешто, господо,

онда није било политичких странака које би се простирале на поједине делове наше територије него су све политичке странке захватале целу земљу. Никада није падало на памет Врањанима, Подринцима или којим другим крајевима да се одвајају и да праве неку засебну странку па да траже федерацију и томе слично, него су се све те странке кретале у оквиру своје националне државе и бориле за своја политичка начела. У толико је њима онда било лакше него данас нама када доносимо овакве законе. Наш послератни политички живот био је исцрпан у разне мале странке. Има пуно узрока томе и ја ћу овде да побројим само неколико од њих, не претендујући да ћу тиме исцрпити целу листу.

Када смо се нашли у заједничкој држави, било је људи из наших т. зв. пречанских крајева, крајева који су некад били под Аустријом, који су као добри националисти, водили целог века борбу са њима туђом, влашћу, са аустријском царевном. И они су тако рећи постали опозиционари по занимању. Човек који 30 или 40 година стално води опозицију, тешко може да се снађе, да и он буде уз власт, да и он одобрава оно што власт ради. Поред тих господо, било је опет људи који су се у аустријској царевини борили, за наше покрајине, да би били отприлике, ови наши данашњи федералисти. Они су могли у Аустрији да траже федерацију, да траже аутономију за своје покрајине, али то је могло да буде оправдано, у једној туђој држави. Данас то, у националној држави, не може да буде оправдано. Федерација, је само слабење државе, а централизам државу јача. Господо, у националној држави федерација није потребна, а може то да се оправда, у једној држави као што је била, аустријска монархија. (*Један глас*: Сада централизам, па смо квит.) Ја сам за политички централизам и административну децентрализацију.

Господо, поред тога, има и сукоба. Онај сукоб, сукоб двеју генерација, сукоб између старих и млађих, сукоб између очева и деце, то је вечити сукоб. Долазе нове генерације, које су незадовољне старијим генерацијама, чиним се, да старе генерације не раде добро, чиним се, да би они радили боље. Па долази оно осећање, које има један човек у дубокој старости. Док је био млад; здрав и снажан, њему се чинило да је све лепше па и држава. И није чудновато, ако има људи, којима је аустријска монархија била лепша. То се може разумети тако, да су они онда били млади и снажни, па им је све било лепо, а данас, кад су слаби, немоћни, стари и руматични, њима није ништа лепо, па ни држава.

Господо, ми смо живели под различитим околностима, под различитим утицајима, и кад смо се нашли у једној држави, онда је настало трење, настали су сукоби мањи и већи и чинило се, као да смо се разочарали, као да смо се покајали, што смо се нашли у једној држави. Ми смо кроз векове тежили да будемо заједно, и сада, кад смо се једанпут нашли заједно, нама се учинило, да ипак требали да се нађемо заједно; дошло је као неко разочарење и узајамно пребацивање.

Господо, поред тих околности, било је људи, који једноставно нису волели овакву земљу, који нису волели једну овакву комбинацију. И, господо ја сам пожалио што и ми нисмо могли да имамо једног

Мојсеја, који је у оно доба, кад су Јевреји били у својој старој држави морално посрнули, добио наређење од Бога, да их преведе у обећану земљу Хананску. И Мојсије, који је знао тачно, где се Хананска земља налази и који је могао да их за кратко време одведе тамо, одводи их на сасвим супротну страну и води их 40 година по пустињи, док старе генерације нису изумрле, па је у обећану земљу увео само децу. Да смо и ми могли негде да водимо тако неке људе, докле не изумру, онда би ми, заиста, овој земљи уштедели многе горке часове. Господо, потребна је једна велика љубав за државу, једна љубав, која прашта и која сједињује. Мора да се земља воли, па да се тек онда за њу снажно човек заузима и да се за њу бори. То смо ми имали у нашим Србијанцима, који су истински своју земљу волели. Господо, иста та љубав мора да прожима и све нас, у овој нашој снажној Краљевини Југославији. И, господо, наш политички живот био је некада исцепкан на мање и веће странке, изузимајући једино радикалну странку, која је била највећа, и која је као таква заузимала највећу територију. И ми смо, господо, примили на себе ту дужност, кад смо дошли у овај дом, да се постарамо да формирамо нове и снажне политичке организације. Али чим смо приступили томе послу нашли су се политичари српски, из предратне Краљевине Србије, који су казали, да народ из Србије неће нове странке. То, господо, није тачно. Народ из предратне Краљевине Србије хоће те нове странке, ако их хоће и они политички људи, које они слушају, ако хоће они посланици, које су они изгласали, и у које они верују. Народ из предратне Краљевине Србије и на зборовима, и у приватном разговору, једноставно овако отприлике резонује: Ми смо имали предратну Краљевину Србију, и радо смо хтели да је утопимо у нешто веће, у нешто снажније, у ову Краљевину Југославију. Ми смо имали наше, славом овечане војничке заставе, па смо ипак рад пристали да их заменимо са новим заставама Краљевине Југославије, јер мислимо да је то нешто веће и нешто снажније. Тако исто и ми радикали, из бивше Краљевине Србије, као припадници највеће странке у земљи странке пуне традиција, пристајемо да, кад неће наша браћа из других крајева да буду радикали, а ми нећемо да будемо оно, што су они докле били, пристајемо да буде један споразум, те да створимо једну нову странку, која ће све да нас измири, и која може све нас да прими. Тако, господо, наш народ резонује у предратној Краљевини Србији. Слично смо чули и у Хрватској и Словеначкој. И тамо смо на зборовима слушали народ, и са њим водили приватне разговоре. И тамо народ хоће ову нову странку. Дакле наше широке народне масе радо то прихватају, али, господо, неки наши политички људи, који су у додиру са том масом, они говоре да народ неће ову нову Ј.Р.С.Д. странку.

Господо, створена је странка Ј.Р.С.Д. Она је по своме имену коалиција странака. Она у свом имену нема реч странка, као што су имале све наше раније странке на пример: радикална странка, Радичева странка, Словенска људска странка итд. била само једна коалиција и ако се она разбије, онда ће сваки да се врати својој странци. Господо, зато смо ми и предлагали једно ново име, те, да се види, да је ово у истини једна нова организација не само коалиција.

И, господо, како се може онда да објасни кад чланови Главног одбора, од којих су многи активни министри, не држе ни један збор, не држе ни једну конференцију у својим изборним срезovima, кад су само скупили по 60 потписа колико је потребно да се странка региструје код власти? Или ти људи не вреде више него само оних 60 потписника из свога среза, а то се не може да претпостави, или они неће странку? Трећега, господо, нема.

Ми смо, господо, за велику странку, ми смо зато у овоме предлогу већине тражили да се странке простиру на целу територију, јер мале странке самим тим што се простиру на једну малу територију, брину само за локалне прилике, оне брину за мали број бирача, који их подржавају, докле једна велика странка, која се простире на целу територију, брине за све грађане у целој земљи и кад доноси један закон, мора да води рачуна да њиме буду задовољни најшири слојеви народа.

Господо, да смо ми у праву што смо тражили тако велике странке најбоље показују ове пункције, најбоље показује расположење извесних људи који траже, видите, чак цепкање државе. Они ће моћи то да постигну, ако им се одобри да створе мале странке племенске и покрајинске; они ће на редован начин преко политичких странака да се боре за остварење тих својих замисли.

Ми смо већ много попустили кад смо пристали на то, да се има организација да спроведе у половини срезова у држави, с тим да буде у свакој бановини једна трећина. Кад хоћемо да формирамо једну снажну организацију нека се формира у целој земљи, јер мора том приликом да дође до споразумевања са старим покрајинским партијама, нека господа редуцирају од својих претераних захтева, прохтева и програма и нека се саобразе широм и већој идеји која ће да их прикупи, а не да узме мале територије и ту да се пласирају, а хоће да воде политику на велико. Ми смо већ ту попустили што смо пристали на ову трећину да буде по бановинама, али даље се од тога не може и не би требало да иде. Нема ни једна стара партија баш од најмањих која неће моћи у шест бановина да створи организацију. Ми смо у одбору то лепо претресли и до казали да свака од бивших странака па чак и она најмања може у шест банов на да нађе 30 присталица. А да ли ће то бити добро за државу?

Зато је потребно да интервенише законодавац да ми ставимо ограничење, ако не желимо да се вратимо на режим од пре 6 јануара, а он ће морати доћи, ако будемо попустили организовање малих странака.

Господо, земља има права да се брани. Ми имамо право да доносимо закон којим ће да је брани. То није реакција, ми нисмо конзервативци, већ, насупрот оним што хоће да деле државу на седам држава, доносимо закон.

Дакле, господо, државна је нужда и потреба да се овакав закон донесе. Камо среће да не морам у Народној скупштини претресати колико која странка треба да обухвати срезова. Само би по себи требало тако да буде да се странка прост ре на целу територију, али кад није тако онда морамо и треба да интервенишемо путем закона. Господо, ми смо за велике странке и зато што велике странке могу да приме пуну одговорност кад дођу на власт. Велике странке могу се дужне одржати на власти и могу да спроведу читав један програм. Међутим

мале странке су упућене на коалицију и споразуме, и ми знамо да ништа није слабије од коалиције и коалиционих влада. Оне су краткога века, однаас до сутра. Оне при првом потресу падају и нису у стању да спроведу дела већег обима, ипак да приме пуну одговорност. Зато смо ми за велике странке, па молимо и вас да прихватите овај предлог већи е који потпуно обезбеђује стварање позитивних и снажних политичких странака и који потпуно обезбеђује тековине 6-јануарског режима, јер ако се не створе велике странке, ми ћемо се понова вратити у политички хаос, који смо раније имали.

Са свега изнетог, господо, ја ћу да гласам за предлог већине, а и вас молим да објективно посматрате ствар и потпомогнете тај предлог. (Пљескање.)

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч господин Бачић.

Др Стјепан Бачић: Господо народни посланици, после говора мог уваженог друга Др. Јанована, Јукића, ја мислим да не треба даље дуљити. Он је у своме говору изнео тако лепе, исцрпне и објективне документе за тезу одборске већине у погледу формирања странака да се ту не би имало шта много да дода. Истина је да треба одобрити наредбу Краљевске владе да се иде ка нормализацији прилика. Не може наша земља остати једнако у склопу европских држава, а да стално подржава систем, који не познаје право збора, договора и не познаје организацију странака. Сваки политички живот се базира на страначком животу и зато треба омогућити да се понова странке оживе, те закон у томе правцу треба да буде донесен. Питање је само: на који начин да се дозволи да се странке формирају — без икаквих ограда или треба да се ставе оградe. У томе правцу су и одборска већина и мањина биле мишљења да треба учинити извесне оградe, које су у овој прелазној фази развика наше државе потребне, како би се политички живот водио на начин концентрације, измирења духова и формирање једне јединствене југословенске идеологије, а не у правцу дисагрегације и разлага. То треба учинити нарочито сада у ово доба, кад, услед незадовољства због економске кризе и често услед личних старих политичких и старих историјских менталитета има људи и странака који су за разједињење државе. У томе погледу, господо, нема разлике између предлога већине и предлога мањине, само у опсегу тих ограничења.

Гледе тога Краљевска влада стајала је на гледишту да треба омогућити и старим политичким странкама, односно политичарима да уђу у политички живот на једној бази која би то омогућила без да превише ограничавају своје страначке програме, а то је на бази територијалној. Значи, да је Краљевска влада мислила да је довољно да ограничи формирање таквих странака на територији од 6 бановина. Друго ограничење било би у томе да ти програми и те странке које се формирају треба да подишају своје програме и формирање странке Министарству унутрашњих дела које ће их коначно одобравати и у чијем одобрењу треба да стоји да су те странке довољно југословенске и довољно државотворне. Господо, већина одборска користећи се искуством овога нашег заједничког четрнаестогодишњег живота наше државе била је

уверена, да су то премале гаранције. Ми смо видели да су пре рата и пре шестојануарског режима странке имале велике националне програме, од прилике исте програме, да ни једна странка није хтела изостати за другом, да су се све старале да своје програме што лепше иските, да их теоријски дотерају. Али кад су те странке на основу таквих лепих програма дошле до упуца у наро у апаче и до власти и до својих политичких моћи, да су се онда одређивање не по својим програмима него по посебним интересима, које им је диктирала структура саме странке у људском материјалу. Дошло се до уверења да једну политику не чини програм него људи и она средина која ту политику носи. Дакле, да ће се у формирању странке поћи путем који диктира једна југословенска политика. Ми смо дошли до уверења да је једино што је кадро зближити људе разних покрајина, да их присили на концесије политичке, националне и у економском погледу то: да у једну странку улазе људи из разних крајева наше државе и да на тај начин воде странке, те реч са оним људима из разних крајева о њиховим осећајима, традицијама, њиховом економском програму и коначно о целини државе. И према томе је предлог већине био потпуно логичан и јасан. Он иде за тим да странке имају терен у целој држави, и да ни по својој формацији имају присташе у целој држави према чему не нужном силом логике примити један компромис у смислу јединства државног и народног, не само у погледу националног него и у погледу измирења оних економских и културних погледа који још увек владају између разних крајева наше државе, а које економске и културне опреке још данас су тако велике, да ми код стварања сваког појединог закона, као на пример општинског закона, па и код ове расправе видимо да су те спреке тако велике да се могу пребродити само компромисима између заступника појединих крајева.

Дакле, да је једина гаранција у сваком погледу формација странака из свих крајева наше државе. Господо, Краљевска је влада изјавила да је њена амбиција да привуче позитивној друштвеној политици присташе бивших странака и бивше страначке вође. Ја мислим да смо у томе сви сложени да у опозиционим редовима има не само присташа него и истакнутих политичара и вођа који не суделују сада у нашем раду, а који репрезентују извесне политичке снаге, које би могле конструктивно да делују на разне начине у нашем политичком животу. Али, господо, ако то желимо, онда је природан пут који предлаже одборска већина да се ови људи привуку конструктивној политици 6 јануара: да се присиле да, не по програму који они лако мењају према фактичким приликама да би формално задовољиле законске прописе који предвиђају одобрење од стране Министра унутрашњих дела, него да по присташима из свих крајева те политичке вође и те страначке присташе ревидирају свој програм у томе правцу у коме ми желимо, то јест у правцу народног и државног јединства. Затим, господо, не делећи гледиште једне наше националне политике измирења у овој борби разних културних традиција, у борби разних економских структура, ми ћемо постићи ово смирење великих странака које базирају на политичким странкама из свих наших крајева; Дакле предлог одборске већине је далеко мудрији и пре води циљу који

треба да имамо пред очима, него предлог мањине и за то ћу гласати за.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Драгутин Перко.

Драгутин Перко: Пред нама су измене и доцуне закона о удружењима, зборовима и договорима. Закон је еминентно политички и расправља и обухваћа одредбе које по схватању слободних људи у слободној држави сачињавају најелементарније право свакога грађанина. Ово најелементарније право грађанина није старо, не потиче то право из давних давнина, већ је то грађанско право на слободу удруживања, збора и договора, текови на новог доба демократских принципа, које се је право извојевало на многим крвавим барикадама, где су борци за народну слободу деценијама гинули док нису извојштили победу народа над моћним властодршћем, и тако могли своја гледишта и осећаја отворено исповедати.

Знајући да појединац није никаква сила ни у великој маси, ни пред икојим државним и њим форумом, и да се жеље појединца, ма како добро и убедљиво тумаче права многбројних исто мишљеника, не уважавају са стране моћних и угледних, — знајући то почели су људи да се договарају, удружују, да зборују и тако приказујући бројну јакост својих другова пред властодршћима присиле исте на уважање њихових осећаја, жеља и потреба. Осећај, жеље и потребе могу бити различите, или су економске или су верске или националне, социјалне или политичке нарави и т. д., свако има у слободној демократској држави, сваки грађанин права да си изабере друштво по својој вољи, са којим хоће да сарађује и да се бори за своја социјална, културна и политичка осведочења.

Извојеване слободе у борби за своја осведочења биле су у пријашњим законима веома широке, и тако се је могло десити и десило се, да су се те слободе злорabile и коначно толико изопачиле да је морала виша власт да те слободе ограничавати а у крајњој нужди и обуставити.

То се догодило и у другим земљама и код нас безгранична слобода безобзирно и брутално рукована морала се је укинути, док не наступи час да се пружи опет могућност умјеренијег руковођења борбе за право народа.

Ми смо, дакле, данас пред задатком да народу одузета права и слободу за удружења, зборована и догађања опет вратимо, и да о томе донесемо закон.

Пита се у којем опсегу тј. у колико можемо ми повратити народу та права и слободу: — Да при томе не буду оштећени највиши државни интереси, а да при томе не будемо сувише ускогрудни спрема жудњи народа за жељеном слободом. По том питању показала се је у задње доба народна потреба за што ширим слободама, и ми стојимо на становишту да се народу даду сва права која омогућују организовање широких маса за јачање државног ауторитета прама вама, а за олакшање тешког стања унутар наших граница.

Државни ауторитет ојачаће се према иностранству доношењем чим либералнијег закона о удружењима, зборовима и договорима, — јер демократска начела напредних држава то траже у пуној мјери.

Будући културни народи то уживају несметано и без великих ограничења.

Са гледишта олакшања нашег унутрашњег стања истог сам мишљења, да се дају много веће слободе него је у законском предлогу предвиђено, јер прихватам овог законског предлога, господо моја, нити ће бити служено политичком умирењу у земљи, нити ће се узбуркане страсти сталожити ни криза умањити.

Мислите ли, господо народни посланици, да, ако овакав закон прихватимо, да ћемо имати у иностранству већи кредит него данас или уживати већи углед и повјерење на страни? Или мислите ви да ће доношењем овога закона бити мање центрифугалних струја у држави и да ће консолидација државе само за један корак покочити напред? Не, господо, ми ћемо и надаље након овог нашег закона као и закона о избору народних посланика, бити третирани од стране државника, политичара и новинара као и до сада. Ми ћемо се и надаље гушити у кризи, ми ћемо и након овог закона имати незадовољне све наше домаће политичке особе и њихове присталице, које су ови у равним изјавама своје незадовољство и огорчење целом свету отворено предочили.

Признајмо мушки и отворено да су наше околности у држави и ван њен доста тешке. Врховни државни интерес захтева да ми ово стање променимо на боље. Како ћемо то постићи, то је ствар наших водећих државника и политичара. Они морају знати које мере треба предузети и које методе да ствари крену на боље, али морају истинито стање уочити и поставити исправну дијагнозу, да затим несеквично одреде циљ и начин оздрављења.

Као једна врста дијагнозе могли би служити следеће:

Констатирајмо без неискрености како стварно стоји у народу политичка ситуација. Претежност политичког осведочења равна се:

Прво, у Словенији поглавито у вјерском осећају Коросец.

Друго, у Хрватској већином по племенској припадности Мачек.

Треће, у Србији по политичко страначкој припадности, радикали и демократи.

Четврто, у Босни по верској раздјељености — Спахо.

Пето, у Војводини по политичкој припадности и по шест племенских разлика: Срби, Немци, Мађари, Румуни, Буњевци и Словаци.

Шесто, у Јужној Србији по жандарској одређености,

Седмо, у Црној Гори и Далмацији по националном осведочењу.

Види се таква хетерогеност политичких назира и осведочења да је нужно и потребно поставити један јединствени високи идеал, који би био у стању обухватити све народне снаге и покренути сва срца да овом високом идеалу служе.

Овакав високи идеал имали смо и био је чврст до пре годину дана, кад се је цијели народ моћно усталасао за идеал народног јединства и државне целине. А како сада стојимо знадете. Пали смо натраг, далеко натраг. А зашто? Јер организација народа за споменути високи идеал није добро усисњела. Није успјела ради нехаја, инертности и помањкања добре чврсте воље оних који су тре-

бали највише да раде на остварењу овога идеала и да за њ највише жртвују.

Сада када је хетерогеност опет моћно избила, хоће Краљевска влада и вођство Ј. Р. С. Д. ентничавим законским предлозима о избору народних посланика и закона о удружењу, збору и договору поправити политичку ситуацију. Ова мјера неће много користити, ни методи Краљевске владе, којима је одредила да се интернирају неки политички најјачи људи, неће водити жељеном успеху. Сигурно је то: ми имадемо данас у народу два јака фронта, о је непобитно. Један фронт Југословена, од којих су моментално неки и на власти и један фронт огорчених и незадовољних, а и нескрених, од којих су исто тако неко и на власти. Пошто се на потоњем фронту налазе веома угледни политичари са многим присталицама, то је ситуација првога фронта тешко угрожена. Дође ли до мјере снага у народу, тј. до избора, врло је двојбено хоће ли први изнијети побједу. Треба дакле све урадити да се свим могућим мерама придобију огорчени и незадовољни за прије споменути високи идеал и привуку конструктивној државној политици, јер иначе претстоји капитулација шестојануарске политике пред опозицијом и нескреним Југословенима вођства. Ја не улазим у дискусију по техничким и рачунским разликама предлога мањине и већине по условима за формирање партија, јер је то већ доста расправљено, него наглашављем да је срећа и благостање Југословенске државе први принцип код доношења свих закона, а да овај закон како га Краљевска влада жели неће допринети ни срећи, ни величини ни благостању, нити консолидацији или нормализацији државе, то сам освједочен и зато ћу гласати за предлог већине.

На крају примећујем да је база сваког политичког рада, удружења и зборована политичка странка, а ова мора доћи до изражаја и код избора народних посланика. Без публицистичке слободе нема политике, нема странке, нема утакмице политичких начела и циљева. То треба у свак закон о удружењима, зборовима и договорима народу дати или ти ослободити штампу од верига и окова који су јој наметнути. Ја сам са овим завршио. (Аплауз)

Пошћ рејсседник **Др. Коста Поповић:** Реч има народни посланик др. Стефан Крафт.

Др. Стефан Крафт: Господо народни посланици, људи и народи који много путују, много виде чудноватих и чудесних ствари широм земље, одуче се да се и најчуднијим стварима чуде. Тако су Енглезии који највише путују највише земаља познају и народа на кугли земаљској, уздигли до степена једног друштвеног правила оно „ниш адмирари“, ничему се не чудити, ничему се не дивити. Тако смо, господо, и ми, ако смем да кажем и за моју чедну личност, и ја, кроз десет година политичког путовања по мало олуци сам се да се чудимо а одучио сам се, да се чудим разним перипетијама нашег политичког живота, да се чудим разним начинима третирања и онога питања које ми је природно, то ћете разумети, срцу близу, — питање народних мањина, њихових права и интереса. — Али јуче, господо, ипак сам се нечему зачудио и угодно сам се зачудио, да је се након многих година, а ја мислим баш и у овој Народној скупштини, која је

заснована на новом Уставу и на изборима од новембра 1931 године, први пут десило, да је се нашао један претставник из редова народне већине који је подигао реч своју у одбрану права народних мањина. Један посланик јуче са левнице, г. др. Лончаревић, осврнуо се и на дејство и на консеквенце овога закона о удружењима и зборовима на правни положај народних мањина и утврдио је сасвим тачно, да је неприродно и правно немогуће, да се начело народног јединства у законодавној и политичкој пракси протегне и на народне мањине и да то не значи ништа друго него ли да им се стварно и практично одузима основно право сваког грађанина, право на политичко удруживање.

Још сам се и угодно изненадио и зачудио, да се нашао један бивши министар, иначе врло објективан и симпатичан господин који је на напомену др. Лончаревића, да то већ не би требало да се учини и с тога разлога, јер тиме губимо право да се за жалимо на поступак једне суседне државе у погледу националне мањине југословенске, која је исто тако дошла у положај да у ствари не ужива више никаквих политичких права. Поменути господин бивши министар, повлађивао је томе и казаво: Јесте, то је тачно. Господо, ја нећу да уђем у критику оправданости и корисности начела народног јединства за државни живот ове наше заједничке отаџбине, то препуштам другој господи, ми примамо државу у овој форми и на оном начелу које буде народна већина одредила. За нас, господо, нити начело државног јединства, нити начело народног јединства не сме и не може да буде запрека, да и ми учествујемо у јавном и политичком животу ове земље. Испуњавајући своје грађанске дужности, господо, ми са правом очекујемо да ће и држава према нама поступати онако, да природна и законом загарантована права наше народне мањине не буде трпела никакву штету. Међутим, господо, једно од најосновнијих права свакога грађанина, па и право народне мањине, јесте право на политичко удруживање. Оно је основно право сваког грађанина у уставним државама. То је право народне мањине обезбјењено и принципом равноправности, који је принцип загарантован и нашим домаћим законом о заштити народних мањина, који је закон темељни закон ове државе, а загарантован је и међународним конвенцијама. То се право међутим, господо, практично ништи, а са њиме и равноправност грађана из редова народне мањине, ако се оно подвргне под стегу §§ 12 и 14 овога закона, односно стегу начела народног јединства и начела да свака политичко-страначка организација мора бити проведена на територији целе државе, или бар две трећине бановина. Начело народног јединства никако не може бити примењено на народне мањине, а ни на нашу немачку народну мањину, јер, господо, ми нисмо неко племе још мање племе југословенско, које би потпадало под интегрални појам југословенства, већ смо огранак једног великог народа, засебан народни индивидуалитет, који ужива заштиту и нашег домаћег закона а и међународних закона. И начело, господо, да политичка удружења намоу бити регионална, и то се начело не може одисенти на нас, јер, господо, кад би ми могли испунити те услове, да у целој држави, па макар само 2/3 бановина оснујемо политичку организацију, поставимо политичко партијске од-

боре у сваком срезу, или бар уполовини срезова, господ, ми не би били народна мањина него би можда били..... (Добацивања) Ne Deutschland, не поштовани господину Грђићу, ја се чудим вама, што ми то ви кажете. (Васиљ Грђић: Нисам то рекао!) Ја се чудим вама да ви на тај начин тумачите моје речи. (Васиљ Грђић: Нисте ме разумели!) Молим ако сам вас криво разумео, радоваћу се, кад ми будете протумачили у колико имам криво. Ја са својим разлагањима, господо, ја сам желео да поставим ствари на право место, а будите уверени, да се превршила мера примене овог начела народног јединства на националне мањине.

Господо, јуче је изгласан један закон који је типичан пример за то. Ја жалим да сам неколико дана био болестан од грипа и нисам дошао због тога јуче, када је вршено гласање, јер бих морао са пар речи протестовати против извесних одредаба закона о општинама и гласати против тога закона. Господо, најжалост, тамо су ушле одредбе чисто политичке природе. Ја сматрам да такав један закон о управи и самоуправи најнижих управних јединица, какове представљају општине, није ни морао ни требао да буде донесен под политичким видом. Ви врло добро знате колико живот наших села трпи од уношења политичких погледа и метода, од постављања и то политичких настројених управника и чиновника, колико живот тих наших сеоских општина трпи материјално, колико трпи привредно, а колико социјално. У томе је једно велико зло целог нашег данашњег живота, јер је то једна можда од важнијих, можда од по најглавнијих извора сталног сиромашења наших широких маса на селу, а то стално сиромашење услед нецелисходног организовања општинске управе, услед превеликих и сувишних издатака, јер нема никакве против теже против ових до сада наименованих чиновника у општинама и њиховог начина газдовања, то осиромашење доводи и до политичких и до социјалних незадовољстава. Што то за данашње наше време значи, то вам ја не морам тумачити. Кад је то већ учињено, онда не налазим зашто је морао да се доноси овај закон са таквим одредбама, које у ствари не само отежава него скоро онемогућавају provedбу ове и овакве општинске самоуправе у мањинским општинама.

У § 56 закона о општинама ушла је једна одредба о заклетви изабраних општинских одборника, којом се тражи од претставника народних мањина да се закуне на начело народног јединства. Господо, то је неприродно. На крају крајева не би требало да због овакве једне одредбе грађани народних мањина долазе дотле да узимају једну заклетву олако. Јер, колико се нас непосредно не тиче начело народног јединства, оно се посредно нас ипак тиче, јер и ми желимо да ова држава буде здрава, јака и напредна, јер само као таква: здрава и јака и напредна земља, она ће моћи да обезбеди услове и просветног и привредног и социјалног напретка и за све грађане, па и за оне из редова народних мањина. Па у колико, господо, и по који грађани из редова народних мањина долази до убеђења да је претерано напињање ових начела државног и народног јединства сметња, да ова земља дође коначно до сређивања свога, да дође до унутрашњег мира, до унутрашње хармоније, како би могла да прикупи све своје снаге и силе, да би могла да за-

држи и да одбрани онај положај велике једне земље у вајединици европских народа и земаља, ја могу да разумем да се нађе и међу њима по који не баш одвише одушевљен применом тих самих начела и из општих разлога и свога гледишта на то, што је прави државни интерес.

Кад он мора сад да положи ту заклетву као изабрани општински одборник, он долази у дилему, и као припадник националне мањине и као држављанин, он долази у један конфликт, не само са овим законом него и са својим верским начелима. Али има преко тога и других одредаба у томе закону, које врло отежавају спровођење тога закона о самоуправи општина, у толикој мери да ја не знам како ће Г. Мишистар унутрашњих послова и како ће иначе на терену г.г. банови и г.г. средски начелници моћи да саставе општинске управе такве, какве одговарају потребама тих мешовитих насеља, кад се тражи да првих шест кандидата на свакој листи морају потпуно и говором и писмом владати службеним језиком. Далеко од мене, господо, да бих ја био противан томе, да сваки грађанин научи и треба да научи службени језик, јер је у његову корист, јер јача његову способност, његову привредну и социјалну способност за утакмицу, ако научи службени језик. Ја мислим да ја дајем добар пример те добро схваћене потребе и ви знате да сам ја то стално у јавном животу заговарао. Али нема скокова у развиту природе, а тако исто нема скокова ни ту. Она генерација која је данас позвана да управља нашим мањинским општинама, то су људи изнад 40 до 60 година. Та генерација није имала прилике да научи службени језик, јер у оно доба кад је полазила у школу, кад је служила војску, кад је суделовала ишаче у грађанском животу није тај језик за већи део тих народних мањина био државни или службени језик.

Господо, зато не треба данас таквим важним законима као овај о општинама, који чине на неки начин свакидањи крух народни, не треба доносити одвећ строге одредбе, које се у пракси не могу испуњавати. (Др. Милослав Ситојадиновић Господин колега, то је по Уставу) Ни Устав неће хтети оно што је нецелисходно и оно што је немогуће, јер у ствари је ово немогуће. Ви нећете моћи у тим често пута чисто мађарским и немачким селима поставити једну општинску управу. Одбор је друга ствар; али општинска управа која ће моћи да потпуно одговара овим одредбама закона, тешко ће се моћи поставити. С тим ћете постићи да на неки начин морате продужити комесарски систем управљања у општина, који се показао толико штетан и то нигде толико, колико баш у мањинским крајевима.

То не жели Устав и ја мислим, да се и одредба Устава о важности и снази државног језика може протумачити и применити тако, да у најнижим јединицама државне управе даде могућност извесне употребе и материнског језика дотичног живља. Ја говорим из искуства. Није био само један случај да су настали најштетнији спорови између појединих грађана, грађана и општине, општине и средског начелства итд. због тога што су закључци општинског одбора у записнику вођени само на државном језику. Ја сам, господо, зато да треба да се воле на државном језику,

али због разумевања и да би се омогућила мањинским грађанима контрола, да ли су истински уписани њихови закључци у записник, треба да се записници воде и на материнском језику дотичног становништва. Видите, господо, томе извесно није противна одредба Устава и са мало добре воље могло се одговорити и томе начелу Устава о важности службеног језика, а могао се одговорити и потреби народа, која је уједно и потреба једне здраве, корисне и плодне општинске управе.

Господо, да не дуљим, ја ћу моје погледе на закон о општинама, који је постао баш уношењем таквих одредаба политички закон, са вашом дозволом изнети у краткој једној изјави, коју сам био спремно за дискусију о том закону. Та изјава гласи:

„Закон о општинама својим одредбама о начину састављања кандидатских листа, о начину гласања при избору општинских одбора и поделе мандата у општинским управама угрожава равноправно учествовање народних мањина у управи општина. — Не дајући никакова језична олакшања народним мањинама и поред чињенице да у овој земљи имаде на стотине општина, где народне мањине претстављају или компактну месну већину, или мањину, која броји више од 20% становништва, овај закон у свим тим општинама управо ометава спровођење једне здраве општинске самоуправе, која би дала гаранције за објективну, правилну и праведну управу таквих мешовитих општина. — Те гаранције стављене су у питање и ограничењима јавности седница општинских одбора и недовољном јавношћу њихових закључака односно недовољним изложењем седничких записника на јаван увид. Помањкање законских одредаба о избору општинских чиновника и њиховој дисциплинској одговорности претставља једно озбиљно погоршање досадашњег законског стања, отварајући могућност не само начелно разноликом решавању тога по дух и вредност самоуправе најважнијег питања, него и конзервирању досадашњих великих зала у управном и приватном животу наших општина: протекционизма, непотизма и корупције и самовоље, које имају свој најдубљи извор у отсуству осећаја одговорности према општини, која издржава чиновника и у помањкању довољних надзорних и дисциплинских овлашћења општинским претставништима. Самоуправна овлашћења општина подвргнута су осим тога и сувише оштрим стегима одредбама овога закона о надзору државне управе над општинском самоуправом.

„Са таквим одликама овај закон тешко да ће моћи да допринесе санацији управних прилика наших општина, те с тога неће моћи да допринесе толико потребном привредном и социјалном оздрављењу и унапређењу општина, а поготову сеоских општина.

„Из свих тих разлога ја не бих био могао гласати за тај закон, да сам могао присуствовати гласању на јучерашњој седници.“

Господо, да се вратим на закон о удружењима и зборовима, ја сам видео из примедба поштоване г.г. колега да сматрају да народним мањинама и нису потребне странке. (Приговори). Ја сам мало пре казао да ми нисмо племе у смислу терминологије овога закона, јер нас не можете схватити као племе које би било интегрални део, рецимо, југословенског државног народа, него смо народ

или огранак једног другог народа и ја сматрам да неће бити на штету ни саме народне већине ни државе, ако нам омогућите оно што нам је и Устав дао т.ј. да будемо равноправни грађани ове земље. Па из тога начела равноправности сами ћете морати извести оно што сам и ја извео, да нам као народу, не племену, мора бити очувано право патријско-политичког удруживања. Зато говорите и практички разлози, — ако, господо, загледасте у стенографске белешке о расправама Народног претставништва до године 1923 када су мањине први пут учествовале у изборима и изабрале своје претставнике, ви ћете се уверити, да се ни један народни посланик није нашао који би се сетно егзистенције, а камо ли права и потреба народних мањина. (Грђић: Оне су заштићене код нас као мало где!). Друго је, г. колега, заштита по слову закона, а друго је пракса. Ја ћу имати прилике у буџетској дебати да изнесем, господо, искуства наша баш из управе, и, ако хоћете, нарочито из једне гране управне праксе: школске управне праксе. Да се уверите г. колега колико је огромна разлика између онога што је по слову и по духу закона требало да буде обезбеђено овоме народу и онога што управа као таква, која често не мари за закон, која га и газди и изграва, колико та управа мањинама даје, ако се уопште о давању може говорити.

Тако је, господо, то било и после 1923 год., да се претставници народне већине ретко кад сетине народних мањина и онда не увек у пријатељском духу на ми нећете замерити, ако сам ја мало другчијег мишљења и ако сматрам да постоји оправдана и стварна потреба народних мањина, поготову оне народне мањине, коју ја претстављам да имају претставнике своје у Народног претставништву и да им је зато потребна могућност политичког удруживања, ако хоћете и у политичким патријама. Равноправном уживању те могућности и тога права не би смела сметати ни начела, да политичка удружења не смеју бити ни племенска ни регионална, како се иначе хоће да очувају основна начела закона о заштити народних мањина, али пошто је пракса доказала да се она тако примењују да народне мањине неће по овоме закону имати могућности партијско политичког удруживања, ја нисам у могућности да гласам за овај законски предлог. (Живо одобравање и пљескање)

Потпретседник Др. Коста Поповић: Господо народни посланици, сад ћемо седницу прекинути а наставићемо је после подне тачно у 4 часа.

Седница је прекинута у 12.45

Седница је настављена у 16 часова по подне.

Претседник Др. Коста Кумануди: Настављамо данашњу седницу. Има реч г. др. Михаиловић.

Др. Светислав Михаиловић: Господо народни посланици, после читаве серије говора за предлог већине, а против владиног предлога и после два говора, који су се чули овде против овог законског предлога уопште, дозволите и мени да и ја узвем реч за владин предлог, односно предлог мањине. После стручног објашњења известиоца друга г. Перића и убедљивог говора предговорника г. Ауера, ја можда не бих имао потребе узимати реч и оставио бих известиоцима да побијају један другог и да побијају примедбе, које су пале у току ове дебате. Али, господо народни посланици, данас

у подне у овоме Дому пала је важна изјава вође наших Немаца, претставника њиховог у овој Народној скупштини, уваженог др. Стефана Крафта, која сама по себи, а и по важности, што ће јој се придавати у домаћој и страниј штампи, заслужује да се на њу обазремо. Држим, господо, народни посланици, да могу говорити у име вас свију и одати овде јавно признање великом немачком народу, чију културу ми високо ценимо и са којом државом, односно народом, ми желимо да одржавамо мирне везе, па чак да успоставимо и пријатељске везе. Можемо мирне душе истаћи лојалан став наших Немаца, тих мирних, вредних и културних грађана ове наше земље, који нам могу у много чему послужити за пример. Нећемо погрешити, господо, ако у отсуству г. Крафта, и његовој уваженој личности такође признамо достојанствено и лојално држање, и ако му признамо да је он у овом дому увек износио своје лојално мишљење по напредак једне народне мањине. Ја ћу, господо, са радошћу поздравити његову изјаву да и Немци желе да ова држава буде јака и напредна. Г. др. Крафт рекао је то да овакога и све треба поставити на своје место, и зато нека ми буде дозвољено, да се позабавим почетком његовог говора у коме он каже да се слаже са начелом; „*nihil admirari*“, да се ничему не треба чудити. Пошто је др. Крафт даље надовзео свој говор о пројекту овога закона и на закон о општинама и на политички положај наших Немаца уопште, могао би неки алонамерни коментатор из тога извући закључак, да је у овој држави све рђаво и да је нашим Немцима у овој држави црње него игде. Ја верујем да др. Крафт то можда није мислио, али ипак можемо да констатујемо да немачку народну мањину закон заштићује у овој земљи много боље него на пример што је то у Грчкој, Немачкој, а специјално у фашистичкој Италији или Мађарској. Ако се др. Крафт зачудио да се је у овом дому нашао један посланик, случајно баш у особи г. др. Лончаревића, који је, како он каже, признао нека права народним мањинама и констатовао да овај законски пројект довољно њих не заштићује, онда ја хоћу да констатујем, да то његово чуђење није на месту.

Нека ми г. Др. Крафт дозволи, да га потсетим на резолуцију војвођанске Народне скупштине од 25 новембра 1918 године, пре фактичког уједињења нашег, кад смо се ми оценили од мађарске државе и још тада и рекли ово: Прикључујемо се Краљевини Србији и т. д. (сад о томе неку да говорим, то је засебно питање), него смо рекли у резолуцији и то: „нерпским и несловенским народима, који остају у нашим границама, обезбеђујемо право, да се могу као народна мањина развијати, и да да сачува своје народно биће.“

Ми који смо владајућа нација, признали смо још тада немачком народу да је он народ, признали смо, да он има право народне мањине, што је затим и мировним уговорима озакоњено. По одлуци народне управе (револуционарне владе) у Новом Саду, два члана тадање народне управе: Др. Јоца Лалошевић и ја отишли смо одмах затим у Београд Претседнику Владе пок. Стојану Протићу, тражећи упуства од њега за управљање над тим покрајинама, и он нам је препоручио: лепо држање према Мађарима и Немцима.

Ја држим да су се многи из народне мањине тада можда чудили лепоме држању Народне управе и српске ослободилачке војске, јер су се многи тада побојали за своје главе, а никоме једна длака косе са главе није пала. Ја држим, господо народни посланици, да су се онда многе личности од тих мањина зачудиле, али то је било наше становиште, то је било становиште српске Краљевске владе. Ми смо имали у Банату злогласног Лајоша Делиманића, великог жупана, који је Србе кршио и затварао, и интернирао, па кад сам ја овде био начелник Министарства унутрашњих дела, јер смо одмах разрешени народне управе и дошли овамо у Београд, дошао је предлог великог жупана из Бечкерека, да се Делиманић интернира. Ја сам то одбио, нисам га интернирао, него сам га интернирао на његово сељачко имање у Курјачки, где је и умро.

Господо, по моме мишљењу, требало је тада не само у Војводини и окупираним крајевима него и у целој држави завести један режим, који би био сличан шестојануарском и држим, да смо онда тако поступили, да смо онда с тим почели, што смо почели шестог јануара пре четири године, да би наше прилике до сада боље средили. У место тога, Влада је завела једну најширу демократију, какву је имала предатна хомогена Краљевина Србија, и тако су наше народне мањине, па и наши Немци, чији је представник г. др. Крафт, уживали иста права као и сви други грађани ове земље. Ја хоћу овде да потсетим, — јако ми је што г. Крафт није овде — да су Немци одмах 1918 године добили дозволу за свој културбунд, што сам је, као тадашњи начелник Министарства унутрашњих дела, потписао. Они су, господо народни посланици, одмах тада основали и своју Немачку странку. Нека ми не замери г. Крафт, што ћу овом приликом споменути то, да наши Немци у Војводини за време мађарског режима, нису имали та права, и онда чак нису то ни тражили и нису имали своју странку већ су улазили у мађарске партије, док смо ми Срби у Аустро-Угарској Монархији, Словаци и Румуни имали свеју српску, словачку и румунску странку. Немци су улазили у државне партије и они нису никад покушали, говорим о војвођанским Немцима, да траже своју партију у Мађарској и нису имали народне посланике у мађ. парламенту (као Срби, Словаци и Румуни) већ само владине посланике, који никад нису дивали свој глас у име тадање немачке мањине.

Ја држим да ће ми уважени г. др. Стеван Крафт морати признати, да у погледу наставе у бившој монархији Аустро-Угарске, а нарочито у бившој Мађарској, није ни мало било боље, него на против много горе. Да не ређам све, али хоћу да вас потсетим само на онај чувени Апоџијев закон, који је у опште онемогућавао народним мањинама сваку наставу на матерњем језику. Значи, дакле, да је код нас у том погледу много боље, него што је било под Мађарском. Сем тога за време коалиционе владе Пашић — Прибићевић, Немци су имали у нашем Народном претставништву седам или осам, не знам тачно, колико посланика, који су уживали тада један нарочити положај. Тада је та коалициона влада мазила нарочито клуб г. Стевана Крафта, (као што данашња влада мазе клуб г. др. Никића). Тада је клуб г. др. Стевана Краф-

та био, као онај језичак на вази, приликом гласања. Тада смо се ми, господо, чудили да је г. др. Стеван Крафт, у оном режиму вредно него као двајестак посланика Војвођанских Срба који смо без резерве примили у клубовима већине у Народној Скупштини. Ако, господо, сад у овом режиму Немцима не иде као што би они желели, то онда не треба да се чуди ни г. др. Крафт, ни сви остали, јер данас, господо, никоме није добро. Овај је режим прелазан режим. Нама је свима одређена шестојануарским режимом једна политичка дијета, јер ми смо претерали у слободном режиму, о коме је са толико сентименталности говорио г. др. Лончаревић. Ми смо тада забраздили, па је била потреба да наш узвишени Краљ то стање пресече оном политичком дијетом.

Зато држим да све ове замерке које је г. др. Крафт учинио закону о општинама, а нарочито у погледу државног језика, да све те замерке нису умесне. Свака држава, господо, захтева знање државног језика. Тако је било и под мађарским режимом. Тако је било и у Аустрији и свуда. А мађарски закон о општинама такође је захтевао знање мађарског језика, па не само то, него је за време мађарског режима, било обавезна тројна кандидација са стране ср. начелника за председнике општина. Ја молим г. др. Стевана Крафта, а жао ми је што није био у почетку овог мог говора, да буде уверен, да ни Немцима у нашој држави није ништа горе, него што је свима нама осталима.

Сасвим је случајно испало, да један члан наше опозиције г. Лончаревић поменуо, и то само ради бољег ефекта, да се прикаже како он мањинама боље жели од нас других, и од Краљевске владе да су овим законом ускраћене нар. мањине. Ја молим г. Крафта да верује, да нема никога у овоме дому, који не би признао права Немаца, којима су та права загарантована и међународним уговорима, и нашим законима.

Колико је г. др. Лончаревић необјективан у своме говору, види се и по томе, што је узео адвокатуку улогу у одбрану католичког реда Исусоваца, пошто је пао предлог овде у Народној скупштини, да се тај ред у нашој држави укине, а није нашао ни једне речи за осуду оне посланице католичког епископата, као ни за осуду декларације г. Преке и другова. Из овога се види ова необјективност његове критике.

Ту је друкчије говорио г. др. Метикош, који све то осуђује, али по моме мишљењу не изводи добре консеквенце.

Г. Др. Метикош је рекао са овога места то, да је његова импресија и уверење да ова Краљевска влада жели да створи такав закон да у будућу Народну скупштину могу улазити и они људи који су начела и мишљења као г. Прека и другови. Ја наравно не могу знати шта Влада мисли, али држим да те конеквенце нису тачне. Јер ако би ишли по тој логици, господине колега и друже, онда би рекли да и у Француској и у Немачкој и у Америци влада жели да наступи комунизам, јер се тамо омогућава да улазе и комунисти. Ми смо у прелазном стадијуму ка нормализирању политичких прилика и потребан је један закон, који ће омогућити и нашим политичким противницима, који се у погледу државног уређења равликују од нас у мишљењу да уђу у Народну скупштину. А то,

господине Метикоше, неће бити ништа опасније, него на против боље да су они овде и да јавно овде говоре, него што се сад ради подземном акцијом.

Зато ја сматрам да у овоме Дому народни посланици не треба да буду већи католици од папе и сматрам да је некозеквентно од њих, који пребацују Влади реакционарство, а желе један наваднији закон него што је Влада поднела. Зато ћу ја гласати за предлог мањине

Председник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Давидовић.

Витомир Давидовић: Господо народни посланици, у оваквим временима и нередовним приликама каква владају у целоме свету па и код нас, ни мало нас не треба да чуди овакав закон предложен од стране одбора и Владе.

Господо, мој крај који имам част претстављати у овоме дому је крај који је један од оних крајева, који је највише запојен идеалом народнога права и политичких слобода из кој је краја био и Јован Бобовац, прва жртва на Балкану, за политичка и уставна права. Овакав закон за њега претставља реакцију и под моле мало повољнијим приликама он би уопште био немогућ, али, господо, он је свестан да су ово изванредне прилике и за изванредна времена изванредни и закони.

Кад се од стране непријатеља ове земље подижу око наше границе бодљикаве жице, када њихови политичари халапљиво гледају на ову земљу, спремајући планове о њеној деоби а у тој и таквој ситуацији јављају се код нас разне пунктације и федерације од стране бивших политичара, који у својој заслепљености, да би сели на врхове државне управе нису могли измислити другу догму, но да било свесно или несвесно слабе своју отаџбину сада када би требало да смо најсложнији.

Господо, ако су игде бивши политичари побркали појмове, то су код нас, како то изгледа. Када сам на власти, нема већег централисте и Југословена а када сам у опозицији, онда сам аутономиста, федералиста и демократа оне демократије, коју су проиграли на власти. Немогуће је то, господо, да сви политичари буду Министри, и то вечити Министри, а који су били Министри нека после кад престану бити буду логичнији и поштују а не пљују дела на којима су сами сарађивали.

Господо, онима, који се погађају око граница ове земље ја доносим поздраве оних, који су ову земљу стварали и крв лили: да је граница Марибор—Бевђелија, Дубровник—Суботица, — и да би много боље учинили, да у та питања не залазимо, јер то је млађење празне сламе, но да се сви посветимо културном, социјалном и привредном напретку отаџбине и на много кориснију и по народ и земљу потребнију раду, да водимо утакмицу на том пољу ка прогресу, па сам убеђен да тада не би било Владе у овој земљи, која би овакав закон спремила. Овако је њено, не само право, него и дужност да одбије ударце, који долазе на ову заједницу, јер ако то не би учинила Влада, она онда не би била Влада ове земље, а у овој земљи има довољно синова и снаге да таквој Влади даде снаге и подршке у борби противу непријатеља споља и проданих душа изнутра. И у овим приликама зар је било места либералнијем закону?

Господо, моја је жеља да се прилике промене и да што пре престане потреба за овакав закон,

али то не зависи од нас овде, већ оних који се заборављају да су синови ове земље створене у мору крви.

Овај предлог одборске већине за 50% је бољи од досадашњег закона, а како је предлог мањине либералнији од предлога већине, и како ће се њиме пре доћи до народних слобода, ја ћу, и ако ни он не задовољава прилике мога краја, с обзиром на време у коме живимо, и да је он ипак један корак у напред, гласати за предлог мањине.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Светислав Хођера.

Светислав Хођера: Господо народни посланици, у низу закона, које нам сада подноси Краљевска влада господина Сршкића, овај законски предлог, који је данас пред нама, трећи је по реду као политички закон. Овим се законским предлогом стварно мењају четири параграфа у постојећем закону, и ја бих желео да аналишем: у чему се састоје те промене и каквог су карактера те промене.

§ 1 овога законског предлога мења стари параграф 13. По постојећим законским прописима за организовање једне странке, потребно је сто потписа предлагача, који траже од Министра унутрашњих послова одобрење да организују странку. Министар унутрашњих послова до сада је имао право да их одбије, али ти грађани, једанпут одбијени, имали су право да се жале Државном савету. По новом законском предлогу у томе је баш разлика што сада више тих сто грађана, једанпут одбијених од стране Министра унутрашњих послова немају права да се жале Државном савету. Дакле, господо, ово је стварно ограничење права грађана да се организују, али ја одмах овде подвлачим да сам и ја, као и сви моји другови баш из Југословенског народног клуба примили ово ограничење из тога разлога што смо сматрали да се оваквим ограничењем штити шестојануарска политика, а ми из Југословенског народног клуба примићемо увек све законе који иду за тим да заштите праву политику шестојануара.

Ипак смо донели једну малу ниансу. Нисмо дали Министру унутрашњих дела искључиво право одобравања или неодобравања већ смо тражили да он своју одлуку доноси у сагласности са Министарским саветом. Јер, господо, одобравање или одбијање једне политичке странке, стварањем једне политичке странке, то је један акт чисто политичког карактера и, према томе, већа је гаранција за грађане кад одговорност за овакву једну одлуку прими на себе цела Влада, а не сам Министар унутрашњих послова.

Што се тиче пак овог другог параграфа, који је стварно и срж целе ове измене, ми се, господо, ту дијаметрално разликујемо од предлога Краљевске владе, управо од предлога одборске мањине. Ми примамо апсолутно предлог одборске већине.

Господо, Устав у своме чл. 13 каже: „Грађани имају права удруживања, збора и договора у границама закона“ — што значи да треба законом да се регулише то право грађана на удруживање, на зборисање и договор. Али Устав одмах даље и изрично наређује шта мора да садржи овакав један закон. Он каже: „Не може бити удруживања на верској, племенској или регионалној основи у партијске политичке сврхе, као и у сврхе физичког васпитања“. Као што видите, Устав изрично тражи да закон који се донесе на основу овога члана, мора да забрани, својом садржином уопште да оне-

могући ма какву странку на верској, племенској или регионалној основи. Кад ово знамо, да, господо, анализирамо сада старе законске одредбе које сада постоје и ову измену којом се она сада мења.

По старом закону, управо по садашњем закону било је потребно 60 потписа из свакога среза ради организовања једне странке. Оваква једна клаузула потпуно одговара духу овога члана Устава који сам сада прочитао, јер оваква једна клаузула која тражи 60 потписника из сваког среза, она онемогућава оснивање политичких странака на верској, племенској или регионалној основи. Али, господо, оваква једна клаузула гарантује још и нешто више. Она гарантује оно о чему се овде нерадо говори, а о чему се много шапуће. Ова клаузула у старом, постојећем закону гарантује немогућност повратка старих странака. У томе је главна разлика између пројекта већине и пројекта мањине. Разлика је дакле у тој гаранцији. Док пројекат већине даје ту гаранцију у потпуности, дотле напротив пројекат одборске мањине те гаранције уопште нема.

По Владином предлогу, господо, потребно је да у 170 срезова — то је половина срезова у нашој земљи — има по 30 потписника, и то само тако, кад су ти 170 срезова расподељени у 6 бановина. Овде се чак не каже да та расподела по бановинама треба да буде подједнака, дакле не мора, не гарантује се ни један минимум за сваку бановину, тако да свих тих 170 срезова могу да буду сконцентрисани у 3 или 4 бановине, а у осталим да буде свега по један.

Када је таква одредба, питам ја вас, да ли ова одредба испуњава овај изричан захтев Устава?

Да пређем прво на питање верских организација. Код нас у Југославији ми имамо три вере, које би се могле политички организовати. То су: Православна, католичка и мухамеданска. Православних, господо, има у осам бановина. Једино их нема у Дравској бановини. Према томе, када би хтела да се организује нека странка православна, она би, по законском пројекту владином могла да се оснује, а по пројекту већине не може. То исто важи и за католичку веру. Сем Моравске бановине имате свуда католика, имате их чак и у Вардарској и у Зетској бановини, то су Арнаути — католици. Дакле, једна католичка организација верска могла би по овоме предлогу владином да се организује. То исто важи, господо, и за мухамеданску веру. Јер Мухамеданаца има и у Врбаској бановини, има их и у Дринској и у Приморској и у Зетској и у Вардарској и у Моравској бановини. Господо, наш друг Шафир Алиловић је из Моравске бановине. Дакле, и мухамеданска вера може да се организује у странку по овоме владином пројекту.

Као што видите, господо, владина није била намера да остане у оквиру овога Устава. Она је нешто друго тежила. Она је стварно тежила да омогући повраћај старих политичких странака.

Приликом дебате у одбору о закону о избору народних посланика једном приликом ја сам питао господина Претседника владе: Па да ли може уопште, шта он мисли, да ли може да се врати радикална странка? Господин Сршкић ми је одговорио: „Е, па то још имамо да видимо!“ Шта значи, господо? Значи да Министар Сршкић, Претседник владе, који је био Министар правде, када су се укидале ове странке, сада предвиђа могућност да то што је урадио сада повуче и да поврати старе

странке. Јер појмљиво је, ако одобри да се поврати радикална странка, има право исто тако да васкрсне и демократска, и земљорадничка, и самостално демократска странка, јер све ове четири странке, оне би одговарале баш овоме чл. 13 Устава, али оне не одговарају оним речима: Да се старо више неће повратити.

Господо, предлог већине, он у многоструку олакшава организовање странке и олакшава то више него досадашњи закон. По досадашњем, као што сам казао, требало је 60 потписа из сваког среза из целе земље. Предлог већине такође пристаје само на половину, т. ј. свега на 170 средова, али да би сачувао и ово што тражи Устав, а и да сачува овај принцип, да се старо више неће повратити, он је ставио услов да од тих 170 средова у свакој бановини мора да буде један извештај број, т. ј. једна трећина од средова у тој бановини.

И, господо, ако желите да се продужи рад политички чисто јануарски, ви би требали и ви морате да усвојите само предлог већине. Предлог одборске мањине, управо предлог Краљевске владе, претставља капитулацију целе политике 6 јануара пред овим политичарима који су издали своје пунктације. (Одобравање и плесак на левици).

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Др. Никола Кешељевић.

Др. Никола Кешељевић: Господо народни посланици, ако ништа друго не признамо Краљевској влади, морамо јој признати да је консеквентна и доследна у својим законским предлозима, који, један са другим, систематски, долазе један од другог гори и наказнији. Као пример за то, да су ти законски предлози Краљевске владе толико мало просуђени, тако мало прокритиковани, слабо израђени и са толико мало разумевања донети, најбоље вам служе карактеристични инциденти у самом одбору законодавном, па је такав случај био и са овим законским предлогом. Посланици владине већине нису могли поред свега притиска који Влада чини на њих, да издрже и приме све овако думле што је Краљевска влада изнела. Ипак су људи имали обрава и нису могли да преко тих основних принципа прелазе и да проформа седе и разговарају у одборима, него су се одвојили, па је тако Влада у законодавном одбору за закон о удружењима, збору и договору остала у мањини. Али се то не ништа не тиче. Може она остати у мањини и девет пута, неће од тога никакво питање правити, не бојте се. И није само карактеристичан тај однос. Ми смо данас имали још један карактеристичан инцидент у једном другом одбору. Министар, члан Краљевске владе, излази са законским предлогом у име Владе и члановима скупштине владине већине и он поставља питање поверења, а они му изгласавају неповерење. (*Гласови:* То није на дневном реду!) То је на дневном реду.

Господо, чланови владине већине, посланици владине већине у томе одбору — то је одбор за ликвидацију аграрне реформе — имали су да решавају о једном законском предлогу који је био доста радикалан по чуду — то је донекле једини радикални закон који је ова Краљевска влада поднела — и тај одбор, састављен из чланова владине већине и групе Никшић-Прека — интересантна спрега брака и мезалијанства — изгласава непо-

верење господину Министру, који је поставио питање на томе. Шта из тога излази?

Председник Др. Коста Кумануди: Господине Кешељевићу, вратите се на законски пројекат. Нема никакве везе то што говорите са законским пројектом. Оно што се ради у скупштинском одбору није за јавност.

Др. Никола Кешељевић (наставља): Ово је политички закон. Ја овде већ неколико дана указујем, да чланови Краљевске владе праве комбинације иза леђа Народне скупштине, које се ни по чему не разликују од пунктације оних, који су тобож опозиција те Краљевске владе. Није онда никакво чудо кад се јављају појединци, не само странке бивше и вође бивших странака, кад се јављају и претставници верских организација, као на пример Др. Шарић, надбискуп, који после бискупске посланице, држи говор још гори него посланица. Он је у Босни и у Сарајеву, имао смелости да пок. Штедлеру, највећем крвнику нашег народа, подигне споменик прошле године, тај господин имао је право да говори што хоће, кад Краљевска влада не води рачуна. Тај господин каже: „Пригодом прославе нашег Хрватског краљевства пошли смо у ходочашће у Рим“. То је он говорио 12 фебруара 1930 године у Сарајеву. Не би бискуп Шарић имао смелости да говори тако, да је Краљевска влада водила рачуна о томе, шта треба да се ради у политичком смислу и како политика да се води. Не би он имао смелости да тако говори, кад би овде била Краљевска влада или крајних демократских принципа, или Влада која би знала шта треба у данашњем моменту. Затим надбискуп Шарић продукује: „Свети отац папа одржао нам је говор, каквог никада докле хрватски народ није чуо. Ми смо аплаудирали, а он је махнуо руком и рекао: „Ја разумијем. Ја вас разумијем зашто ми аплаудирате. Зашто аплаудирате вашем бискупу кад се појави у вашој средини. Ја нисам узео аплауз за себе. Ви сте — ја разумијем — аплаудирали вашем епископату. Ја вам, браћо, велим у име епископата пред читавим свијетом, да никада на епископат није био јединственији и сложнији као што је то данас. Сви бискупи који су потписали акт (посланицу), сложни смо као један. Никада нисмо били овако сложни као данас епископати нигде на свету не измичу — не измичу — не измичу. — То нека запамте они који говоре да је епископат узмакао. Не узмиче нигде епископат. Када су прогнани Исусовци из Шпаније, папа им је одржао говор како нико никад није говорио.....“ „Оци Исусовци, само преко наших лешева могу вас изагнати“.

„Сав хрватски и словеначки народ уз вас је. Уз вас су драги Исусовци: наш хрватски католички Загреб, словеначка католичка Љубљана, хрватски католички Сплит и католички Београд уз вас је“ итд све у истом смеру и завршава: „Ја знам да вам говорим из дна душе кад вам кажем: „Хвала у име читавог епископата хрватског и словеначког“.

Краљевска влада својим радом, управо перадом, или наказним радом довела је до овога, да данас свако може да овако дрско демонстрира и да овако дрско говори. Истина, није боље ни код нас и ја ћу поднети интерпелацију шта се ради у нашој цркви, шта ради шабачки епископ који

продаје места за паре, има некакву жену и преко ње тргује са тим.

Претседник Др. Коста Кумануди: Немојте говорити о томе, господине посланиче. То нема везе са законским пројектом.

Др. Никола Кешељевић (наставља): О томе биће речи доцније, о томе су новине писале и ја имам права да говорим о томе док ми траје посланички имунитет.

Господо, инцидент при данашњем гласању у одбору указује да извесни људи који су иступили из Сената и Скупштине са декларацијама и који су прогласили себе за федералисте, имају директан контакт са некима у Влади, јер данас је та слога била тако јака и чврста да не гледајући на питање поверења једном Министру, они су му изгласали неповерење. Господо, кад узмете да ствар оваква постоји још сад, кад овај закон није донешен, можете мислити шта ће бити, кад се тај закон донесе и који ће бити повод за испуњење свих Ђефова, јер сви закони поднешени имају ту конзеквенцу да се прелазе на лични режим када ће се та господа из Владе договарати са онима који су нам и овде изнели пунктације. Ти исти људи довели су земљу до онога чина 29 јуна 1928 године. И та иста господа не умеју да се окану свега тога и неће се опаметити док не буду ометени метлом, која ће их очистити за свагда са ових места. Све докле они неће другу политику водити, нити ће умети другу политику сем ове водити.

Господо посланици, последица такве политичке деморализације довела је нашу земљу докле, да је у нашој земљи дошло до једне опште деморализације. Ви сваки дан имате у новинама да је онај украо толико и толико стотине хиљада динара, а онај онолико, док за све те нема никаквих последица, тако да изгледа да су све то владине присталице и да се њима због тога и не суди. Земља иде сваки дан све у теже и теже прилике и док у другим државама показују се знаци побољшања, бар тако људи компетентни у тим земљама тврде, докле наша земља, која није имала потребе да буде у криви политичкој и економској, она се чак и погоршала и једна и друга. Свему је томе кривица до Краљевске владе, која у последње време тако ради. Јер, господо, има један једини акт за ово неколико месеци у коме би могли осетити да је Влада једнодушна, а то је једино кад се поставља питање гласања, и кад већина погне главу и треба Влади да изгласа неку ствар, и та је већина изгласала све што се од ње тражило.

Ја, господо, признајем и оним људима који имају убеђење реакционарно и отворено га проповедају и когеквентно иду тим програмом и иду своје циљу, не обзирајући се ни лево ни десно, али то овде не може да се види. Ја разумем исто тако и људе који имају убеђење крајње левице и иду својим путем не обзирајући се на лево ни десно, али не разумем оне који се врте као коњ у гувну и иду како их гурају политичке и економске прилике, и који немају никакав план и програм по коме треба да иду и да га спроведу, а тако раде наше Владе.

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине Кешељевићу, није на дневном реду политика Краљевске Владе.

Др. Никола Кешељевић (наставља): Ја, истина, господо, имам прилике да о свим овим стварима говорим онда, кад се буде претресао буџет, али питања која се појављују и која навређују толико су многобројна и оштра, да јутрос за мало није фалило да се та питања решавају пре буџета; и Влада, да има куражи, она би та питања, која су се поставила пре буџета, и решила, али не сме. То ја отворено кажем.

И кад, господо, имате овакву једну подлогу овоме закону, да се за оснивање једне политичке партије не тражи ништа друго, него да се има свега по 30 чланова организације у половини срезова наше државе, какви се потписи данас могу купити и за 5 динара, онда можете мислити, господо, каква ће бити политичка подлога те партије, која се буде тако формирала. Разуме се, да ће се то дозвољавати само онима са којима Влада има унапред договор и план за сарадњу, а они други могу имати не 30 него 3.000 потписа, у сваком срезу, ипак се њима та дозвола неће дати. И кад се још каже, као што вели Г. Претседник владе, да је то пут ка демократизацији, ка прогресу и ка нормализацији политичких прилика, онда, господо, после оваквог једног пројекта, ја не знам шта је пут ка навадлуку и реакцији, ако није ово. И докле с једне стране ја и разумем чланове већине који су занесени оваквим тврдњама Г. Претседника владе, да је то пут ка нормализацији, и демократизацији, с друге стране јасно је, да све те тврдње отпадају када се види рад Краљевске владе, која једно говори а друго ради, и природно је, када има за собом такву потпору што не доноси друкчије и боље законе: јер кад већ буде имала закон о зборовима и удружењима, као што је овај, она ће просто преко својих среских начелника да декретира посланике какве она хоће. Природно је, да ја за овакв један закон нећу и немогу гласати и не могу разумети да ће за њега гласати и они људи који су се коле бавили политиком и знаду шта је парламентаризам и демократија. (Одобравање код опозиције).

Претседник; Др. Коста Кумануди: Има реч др. Миленко Марковић.

Др. Миленко Марковић: Господо народни посланици, шта хоће овај законски предлог?

Да омогући грађанима шире учешће у јавном и државном животу и то: прво, у позитивном правцу, да им омогући стварање странака у којима се огледају поједина гледања на развитак и потребе народног живота; друго, у негативном правцу, да спречи стварање странака које би биле на верској, племенској и покрајинској бази; које би биле против државне целине, против народног јединства, и које би рушиле друштвени поредак.

Овај законски предлог има, дакле задатак: да чува народно јединство и државну целину и поредак и да до могућности буде демократски.

У овоме правцу јасно се опажају надметања и у редовима нашим, и опажамо, да они који бране народно јединство и целину државе, мање теже за широм демократијом у овом закону; а они који теже за широм демократијом нису толико забринуте за народно и државно јединство.

Пита се на који начин? Да ли гласањем за предлог одборске већине, или гласањем за пред-

лог одборске мањине, Мислим да су оба предлога једнака у погледу тежине одговора на њих. Зато бих желео да пре свега видимо, да ли имамо, и да ли смо учинили све нужне мере и опрезе, да сачувамо и заштитимо народно јединство и државну целину? Како стоји у том погледу наш Устав? Краљ је заточник народног јединства и државне целине. Он је чувар њихових свакидашњих интереса, каже чл. 29 Устава, дакле Устав каже не може бити удруживања, на верској или племенској бази, или регионалној основи и у партијске политичке сврхе. Чл. 13 каже: Сви чланови Народног претставништва полажу заклетву, да ће Краљу бити верни, да ће чувати изнад свега јединство народа, независност државе и целине државне области. Како стоји изборни закон у том погледу, он каже у погледу држања народних посланика ово: потписани као носилац вемањске кандидатске листе као посланички кандидат, или заменик народног посланика за срез, изјављујем, да пристајем на ову кандидацију и обавезујем се, да ћу у своме политичком раду чувати државну целину и радећи за Народно претставништво и да нећу приступити верским, племенским и регионалним партиским и политичким удружењима.

Господо шта каже, у том погледу наша политичка прошлост, а шта наша садашњост?

Видовдански Устав 1921 године утврдио је био народно јединство, државну целину, јединство државе. Он је донесен по носиоцима југословенске идеологије; сматран је делом демократске странке; брањен је по творцима Устава као чедо њихово. Ко би дигао руку на Видовдански Устав, дигао би руку на своје чедо, рекоше творци. Видовдански Устав по речима пок. Милорада Драшковића обележен је: као зграда, у којој има и довољно простора и довољно светла. Предвиђао је заклетву народних посланика. Не, мало пуних 10 година радили су творци Видовданског Устава на стварању југословенске идеологије и народног јединства у самом народу. Народ је у својој великој већини усвојио начела Видовданског Устава; она су усађена у његову душу. И кад је наступио тај лепи час, баш од твораца Видовданског Устава напуштено је народно јединство, створен је „пречански фронт“, а 1 августа 1928 проглашено је да је Видовдански Устав у свести народа поништен, да је остао само Краљ и народ, а после да је остао само народ.

Шта каже законски предлог, који стоји пред овим високим Домом? Аналогно и савезно са изборним законом он одређује, да може уз одобрење власти, постојати само странка, која у првом реду одговара чл. 13 Устава, друго ако има 30 чланова у половини укупног броја административних средова, а срезови морају бити на територији бар две трећине бановина, или 30 чланова једне трећине средова свих бановина.

Ово су писана јемства, за одржање и сачување народног јединства. Та су јемства безусловно требали, да уђу у законе, и ми смо тиме учинили, све што смо могли и што нам је била дужност. Сад настаје одлучно питање, да ли је поред ових закона, чување народног јединства и државне целине осигурано, и да ли ови закони искључују могућност, да поједини народни посланик, јер је

он у животу народном носилац народне идеје; да ова велика начела напусти, и какове су последице, и какве су санкције ако то учини. А први пораз је јединствено уређење државе, први барјактар народног јединства налази се, поред ових писаних закона, и поред свих својих исповести у прошлости, ван граница наше државе, ваступајући федеративну републику.

Господо народни посланици, шта вам каже садашњост наша? Да ли што друго или боље? Бивши Министри, који су се заклели на Устав од 3 септембра 1931 г., који су проводили шестојануарску политику, и потписивали све декларације Краљевске владе, који су ишли у изборе од 8 новембра 1931 г., те на темељу исповести о народном и државном јединству дошли у Народну скупштину, и заклели се као посланици; министри, који су то Краљу, као заточнику народног јединства, ушли у Сенат и понова се заклели; ти исти Министри у истом часу кад Њ. В. Краљ у Орашцу на Срећење о. г. каже:

„Нека овај скромни ваш споменик буде потсетник кроз колике се кржаве бојеве имало проћи од 1804 г. па до пуног остварења југословенског државног и народног јединства, али тиме нека буде стални и најбољи поучник, и о томе, са којом ревности и одлучности имамо чувати наше јединство од сваког па ма ко то био.“

Ти исти Министри, у исто време, кажу у својој изјави: Да траже поврат старих покрајинских аутономија, на племенској, историјској основи — дакле траже федеративно уређење државе, и после свега тога, не повлаче последице ни својих изјава, а, господо, нема ни санкција законских, да их ико на те последице присили.

Господо народни посланици, шта следи дакле из ове наше бедне прошлости и садашњости? Следи, господо, да нису сувишни ни писани закони за чување народног јединства и државне целине, али следи и то, да је за истинито чување и државног и народног јединства потребно сасвим нешто друго, нешто што није писано, нешто велико и свето, што је у души и у срцу народном и сваког појединца. (Живо одобравање).

Полазећи са овог гледишта за мене је неодлучан предлог, било већине, било мањине, у питању очувања народног јединства, кад је тако, ја стојим на стајалишту што шире демократије, која је у данашње време, према нашим приликама, у доба пунктација, декларација, посланица и порука, у доба помањкања опште конструктивности, и могућа и допуштена.

Господо народни посланици, претпоставимо, госпо, да су законске одредбе у стању, да нас вежу за државно и народно јединство; претпоставимо, господо, да сви посланици који дођу у Народно претставништво, прихватају ову идеологију — па се упитајмо да ли је ипак могуће да ју они напусте?!

Устав допушта могућност измене, ако то предлаже Краљ, и ако то предлаже Народно претставништво са три петине својих гласова. По Уставу није искључена измена Устава, било у којем правцу. Према овом стању ствари кад би се ово десило има да створи одлуку Краљ, који је по Уставу (чл. 29) заточник народног јединства и државне

целине, и то у оном часу, кад би оно дошло у опасност.

Следи, господо народни посланици, да је најјача гаранција за provedбу наше идеологије: прво, у избору људи, што их носилац листе узасе веже и друго, у одобрењу странака, које ће народне посланике предлагати.

Још треба одговорити на нека техничка питања у стварању странака. Шта је предуслов за постанак и опстанак странке?

Прво да има извесан број организација у срезовима и бановинама; и друго, да није верска, племенска или покр јинска, што није одлучно јер покрајина у нас нема.

Шта је критеријум за верску, шта за племенску странку? Странка састављена од самих муслимана, католика, православних није верска, али стоји на стајалишту народног јединства и ако стоји на начелу, да је брат мио које вере био. И никога по вери из своје организације не искључује.

Странка састављена од самих Словенаца, Хрвата или Срба није племенска, ако стоји на стајалишту народног државног јединства и ако није искључиво везана на племе.

Појавио се, господо народни посланици, приговор и бојаван да предлог Краљевске владе погодује српском племену и тиме што омогућује опстанак странке, ако је организована у две трећине бановина, јер се неће моћи организovati ни Хрвати ни Словенци у једној трећини бановина, па се тражи, као услов, да се организација поведе у свима бановинама.

У овој тврдњи нема логике. Како ће се организovati странка у девет бановина ако се не може у три? Овај захтев поставља могућност да се уопште искључи могућност организације било и једне странке ако се тражи организација у целој Краљевини, а у исто време се тврди, да се не може даље преко граница трију бановина.

О ај захтев сам по себи говори у прилог предлога Краљевске владе, јер он иде за стварном могућношћу оснивања странака. Ако господо народни посланици, буду у том погледу предвачили Срби из Шумадије, нека им је просто, они су учинили да су пукли окови који су нас стезали, они нека и даље воде, јер они су за ову државу дали највише жртава, па постоји претпоставка да ће је они најбоље моћи и сачувати.

Да ова моја претпоставка нађе код свих нас своје оправдање, на крају хоћу да нагласим да за опстанак државе није довољно само јединство народа и државе него и сви услови, на којима почива: једнакост и равноправност свих племена и благостање народа.

По тим претпоставкама, ја ћу гласати за предлог Краљевске владе у дубоком уверењу да је задовољство народа готово јединство. (Пљескање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, овај законски предлог дошао је по једној апсолутној нужди да се политички живот наш на једној здравој скременици упути даље ка нормализацији, оној нуждној нормализацији, којој је услов и циљ у овоме Парламенту да постепено из једног апсолутистичкога режима све више и више прелази у режим једне здраве и одређене демократије. Го-

сподо, овде су по среди ствари од особите принципијелне важности. Овде је питање у каквом односу стоје грађанска права према политичким правима, јер се ту често, господо, грешни. Мислило се да је појам грађанства у исто време и појам политичких права. Појам грађанства и појам политичких права не поклапају се. Грађанство је само један услов, који би уз остале друге услове требао да послужи да се дође до стварних политичких права. Политичка права, која се добивају на основу грађанства има да утврди и одреди позитивно законодавство сваке државе, даје карактер унутрашњем политичком животу у колико се идентификују политичка права са политичким слободама. Правна личност једнога грађанина, то је један велики и свети појам. Правна личност грађанина даје могућност да држава добије своје здраве односе у целој земљи између државне власти и политичких права, управо политичко-грађанских права. У току времена није се показала свуда та идентичност, него то често пута зависи од тога у колико се ширина грађанских политичких слобода више и више ширила. Ми имамо, господо, три врсте грађанског стања. Имамо прву врсту грађанског стања негативно стање грађанства. Појединац или грађанин потчињен је правно ограниченој власти. Грађанин стоји с једне стране под надзором државне власти, а с друге стране ужива све природне слободе, праве природне слободе самоопредељења. Слобода самоопредељења проистиче из човечије природе т. ј. из оне природне слободе. Држава признаје појединцу грађанску слободу опредељења у извесним границама. Стање правне слободе је први ступањ грађанскога стања. То је ипак, господо, негативно стање, јер тражећи од државе слободу, грађанин не тражи од ње да за њега позитивно ради и исто тако и обрнуто, него грађанин тражи само да држава и њени органи не спречавају његову природну слободу самоопредељења. Позитивно право грађанина је већ један већи степен. Ту државна власт претставља колективну снагу организовану у корист и у интересу целе државне заједнице. Државна власт служи посредно и посебним интересима појединаца и грађанина. Оно што је идеал, то је активно стање грађанства. У негативно стању грађанства, грађанин не захтева од државе ништа више него да га држава остави да ради сам за себе, т. ј. да му не спречава природну слободу, слободу самоопредељења. У позитивном стању он захтева да држава ради за њега. У активном стању грађанин иде и даље на захтева да и он ради за државу и то да ради као нека врста органа државног. Право да он дејствује као државни орган, називају се политичким правима и једно од најизразитијих права то је бирачко право.

Што грађанин буде имао више утицаја на вршење државне власти, тиме се и његова политичка права шире, тиме је и грађанин сигурнији да ће државна власт дејствовати онако, како он мисли да је најцелиходније и да ће државна власт одговорити стварној вољи и расположењу целокупног народа. У току времена, са напретком демократије, утврдила су се била политичка права у један одређени систем. Шта више, из негативног права грађанства проистичу права личне слободе, слободе савести и слобода штампе. Господо, и полицијска држава која није одговарала духу уставне

монархије, била је подвргнута свакојако ограничењима. У полицијској или апсолутистичкој држави та су два ограничења била јача и најјача је потреба била да се та ограничења скину и да се прогласи лична слобода као једно освештано право. Ми се, господо, данас налазимо на једној скретници. Ми сви овде заједно говоримо о нормализацији, о томе да се грађанске и политичке слободе што више гарантују. Ми, господо, нисмо имали нужно по нама самима да тражимо некакав изборни закон; нисмо имали потребу да тражимо некакав закон о удруживању, зборовима и договорима да се није осетила једна апсолутна нужда да постепено из једног апсолутистичког режима идемо ка једном одређеном нормалном политичком животу, у коме, по мојој жељи била би највећа срећа, ако би у што краћем року дошли до оног здравог и нормалног живота са кога је била достојна наша земља и који би требао у што скорије време да буде. Али ми видимо да је овде настало једно померање. Кад сам први пут слушао — ја нисам био на седници кад је донета одлука одборске већине и одборске мањине, — помислио сам да је и г. Министар унутрашњих послова погрешно кад је непрестано говорио у корист мањине, па сам питао: Па да ли је Влада на страни већине или је на страни мањине. Кад сам пак ово довољно прочитао, ја сам видео да је Влада на страни мањине. И сад, господо, настаје једна аномалија: Влада која треба да увек има већину, и већина која треба увек да брани Владу, она се налази данас у једном сасвим аномалном односу. Аномалија је, да већина прима мишљење мањине. Аномалија је у томе да већина изгласава мањину. Али, баш у тој аномалији и лежи цело питање, које је врло интересно. Господо, ја се питам како се овде помешало гледиште мањине, баш на оној основи на којој би мањина желела да има њено гледиште демократски јаче. Ако, господо, мањина овде тражи слободу штампе, ако одборска већина, као опозиција према Влади тражи слободу штампе, ја се питам: каква је то демократија, која тражи слободу штампе, а која иде за тим да онемогући што шире учешће народа, то јест да сведе цело овај закон само на заштиту своје странке ЈРСД.

Није, господо, логично говорити о слободној штампи, није логично да се изиграва нека демократија са стране оних истих људи који напротив траже да овај пројекат закона не да могућност да цело народ и све странке узму учешћа овде у раду. (Милош Драговић: Нећемо да се ругамо. — Жагор.)

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Господине Драговићу, молим вас, немојте упадати у реч говорнику.

Мита Димитријевић (наставља): Господо, ја овде понављам и имам храбрости отворено да кажем: немојте се, господо, везивати ви за шести сануар. Шести јануар, ја мислим, да је једно јрство, а шести јануар није био циљ. (Милош Драговић додајује.) Шести јануар био је једна нужда, шести јануар није био идеал. Шести јануар је задржао хаос, али Парламенат има за циљ да шожемо да тражимо здрав пут. Сад не говоримо о рестома јануару. Говоримо о нормализацији, говоримо о томе да могу и друге странке да се јаве,

да узму учешћа. (Милош Драговић: На бази државног и народног јединства!)

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Немојте, господине Драговићу, упадати у реч.

Мита Димитријевић (наставља): Говоримо поштено да и друге странке узму учешћа, јер ако ми хоћемо да цео ток догађаја вежемо за шести јануар, онда смо направили стагнацију, а ми нећемо стагнацију, ми хоћемо нормализацију, хоћемо враћање грађанских политичких слобода, да цео народ полако улази у нормални живот да овде, у овој Скупштини, осетимо, не неке пунктације, него да осетимо отворена и здрава мишљење, слободне говоре, па нека буду и на крајњој левици до крајње деснице, увек ће се створити једна могућа сарадња.

Господо, ви који тражите да вежете све за једну странку, за своју странку, немате право да тиме везујете политички живот само за себе, него ја наша општа дужност да политички живот везује се за цео народ, да се у овој Скупштини осети расположење целог народа, од деснице до левице, и омогућити праву вибрацију народнога духа у целој линији, понављам од деснице до крајње левице. Овако како је, нити је ово здраво, нити је корисно, а шта више и штетно за здрави развој политичког живота. Господо, идимо напред. Не сме се ова кућа затварати тешким бравама дубровачким, напротив она треба да буде отворена свима здравим приступима, и на тај начин наступити тако потребна нормализација нашег политичког и државног живота. Није ова кућа ради нас, и ради нас самих.

И зато, господо, морам рећи да је мало чудна ствар да овде мањина одборска, али мањина коју је прихватила Влада усвојивши њено гледиште, понављам да мањина, претстављајући Владу, мање је конзервативна да готово онемогућава организовање и других странака, већ иде затим да сачува ту могућност, ту повлашћену могућност само за себе. Та аномалија врло је карактеристична. Завршава да овде опозиција није ни мало у демократском духу изражена. И зато овде нема ни говора о каквој демократији, а још мање о заштити демократије, нити сте сви ви демократе у овом погледу.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Витомир Видаковић.

Проша Витомир Видаковић: Господо народни посланици, политички живот у нашој земљи мора да се формулише, мора да се организује, мора да се учини све што треба да шире масе народне узму учешћа у политичком животу у управи земље. Стога је, господо, Влада поднела законски предлог и одборска мањина усвојила један начин како ће се одобрити будуће организације странака, које би хтеле и желеле да узму учешћа у управи земље. И, господо, све оне групације и програми, сви они политички људи који признају југословенство, који признају јединство, који признају облик државне организације и управе врховне, свима тим људима и свим тим политичким групама и групацијама нека се дозволи да узму учешћа у сарадњи на политичком животу наше Отаџбине.

Зато је нужно и потребно да се прихвати предлог мањине одборске односно Влади предлог. (Милош Драговић: То вас је Матица научило!) Какав

Матица, остави ти то, (Милош Драговић: Па Ви сте колеге!)

Господо, овде су нека господа изјавили страховиту бојазан, да ће евентуално наступити некакво верско организовање, некакво клерикално организовање, и стављали су на страну нашу, на страну као да би она могла и да би она хтела (Гласови; Кад би хтела?) довести стотину посланика поред голобрадих католичких свештеника, и као да би наша конфесија хтела да узме таквог учешћа.

Никад, господо, наша православна црква није хтела да има какве своје специјалне циљеве у овој земљи, него је увек имала искључиво једино националне циљеве пред собом: васпитање нашег народа (Бурно одобравање и плесак), васпитање народа да изнесе државно бreme, да поднесе државну Полготу онако како ваља и како треба. Наши митрополити спаљивани су за то на ломачи, наши епископи носили су пушке, наши свештеници стотинама мрцварени су и убијани. И зар та конфесија да има некакве своје специјалне циљеве у овој земљи и да нешто тражи изван ње? Не, господо, једино и само то хоће она: да нашем народу буде добро, да је отаџбина наша срећна и напредна, и да учини све што може да би она била што срећнија и напреднија. Ми хоћемо, браћо, верску солидарност, ми хоћемо братску толеранцију, ми хоћемо љубав хришћанску. Ми, браћо, не тражимо никакву мајоризацију. Ми не тражимо никакво изузетно право и не тражимо ништа изузетно за себе, већ тражимо само оно што нам припада по праву и по правди братској и међусобној.

С тога, браћо, одбијам од стране наше све оне алузије које иду на то да ставе евентуалну могућност, да би са наше стране могло да буде иступања у томе правцу. (Гласови; Ко је то казао?) Казао је г. Метикош.

С тога, господо, као припадник православне конфесије и као родољуб који је ратовао, чији су вешани на вешалима, одбијам од свих припадника своје конфесије такве алузије.

С тога је бесмислено и с тога је бесциљно и непотребно да се овде помиње и таква евентуалија да можемо и ми иступати некако политички. Нас има овде 20. Ми се не видимо и ми се не осећамо, ми само радимо на општим питањима. С тога молим да се свака ствар постави на своје место. На крају молим да се гласа за предлог Владе, за предлог мањине, јер је то демократскије и јер је напредније него што оповиција тражи, оповиција, која парадира само са слободом.

Пошћресједник др. Коста Поповић: Реч има известилац већине г. Милан Добровић

Милан Добровић: Господо народни посланици, у овој расправи изређало се 18 говорника и ја сматрам да су и за један и за други предлог изнешени толики разлози па ћете ви моћи створити из тога себи прави суд за одлуку. Сматрам да није потребно да и ја даље браним или нападам један или други предлог. Инак бих имао да се осврнем на најглавнији приговор који је састављен предлогу већине. Најважнији приговор који је стављен предлогу већине јесте да је тај мање либералан од предлога мањине. Међутим у свом говору раније у почетку дебате, ја сам скоро рачунски доказао што се тиче политичког либерализма да су та два предло-

га потпуно једнака. Један предлог каже: 170 срезова и други каже 170 срезова. По једном и другом предлогу у сваком срезу не треба више од 30 уписника дакле и ту смо сасвим једнаки. Разлика је само у томе да ли тих 170 срезова мора бити груписано у шест бановина или по предлогу већине у целој држави тако да у сваком бановини буде бар једна трећина. Дакле, ту су мишљења подељена. Ја сам у расправи у самом одбору а и данас и јуче у расправи са другом господом стављао лично са своје стране још неке предлоге који би може бити могли довести до неког зближења између та два опречна предлога. Спустимо 170 срезова а то је половина свију срезова на једну трећину свију срезова на 100 срезова на нека 100 срезова буду раздељени по свима бановинама. Нека ми онда неко одговори да ли је тај предлог либералнији од једног или од другог предлога. На пред и даље. Хоћете ли да ступимо још на ниже на једну четвртину срезова па да и они буду раздељени у целој држави. И ту нећете знати шта је либералније. Дакле ја верујем кад би ми одлучивали без обзира на нашу обисност од Владе да би онда може бити савим другачије просуђивали ту либералност, једни и други, али пошто сам и ја члан већине незгодно је да апелујем на већину да буде неолојална према Влади. Господа владине већине нису требали да буду оштри, а исто тако господа из мањине нису требали да од себе одбију господу из владине већине, већ су требали гледати да их придобију за свој предлог. У колико Краљевска влада не може и неће да прихвати мој предлог, где сам казао да од овога гласања не зависи поверење или неповерење према Влади, било би исправне да ми посланици без обзира, ко је у владиној већини а ко је у мањини, то одгласамо сваки према своме убеђењу. Ако то влада неће, и ако сам у владиној већини, ја не могу да апелирам на ту већину да прихвати предлог одборне мањине са којим се је влада солидарисала, јер по дужности известнога одборске већине треба да молим Скупштину да прихвати предлог одборске већине.

Пошћресједник др. Коста Поповић: Реч им известилац мањине г. Перић.

Известилац мањине Миливоје Перић: Господо народни посланици, допустите ми да се осврнем са неколико речи на примедбе, које су пале на предлог закона о удружењима, зборовима и договорима. Ја се, господо, нећу освртати на оне политичке екскурзије које имају мало или ни мало везе са овим законом, него ћу се осврнути на примедбе које имају непосредне везе са самим законским предлогом. У главном таквих примедба било је свега четири.

Прва примедба била је у томе што се истиче могућност да припадници једне вере или само једног племена организују странку са политичким програмом, која неће бити ни верска ни племенска. Они су у својим говорима изразили бојазан да таква странка неће бити призната и допуштена и ако по своме програму та странка не би била верска ни племенска. Племенска је или верска таква странка само по саставу, а не по програму. Господо, дозволите ми на ту примедбу да одговорим ово. Апстрактно говорећи, оснивање такве једне странке могуће је, а конкретно говорећи зависиће од мно-

гих околности: одличног састава, од самог програма, од људи који су ту ушли, да ли ће се таква странка дозволити или неће. Могућност за такву странку постоји апстрактно, а конкретно може и да не постоји. Самим тим што би се у једној политичкој организацији нашли само припадници једне вере или једног племена, то је довољно да се сумња, да се иза политичког програма такве странке крије нека крупна позадина, и зато установа, која је дужна да процењује шта је у конкретном случају, та установа умеће се снаћи и увидети да ли такву формацију политичку треба да дозволи или не.

Друга је, господо, примедба, што ће политички противници, чланови Врховне управе, Мини старског савета одлучивати да ли треба допустити формирање једне политичке странке или не. Ја сам на томе питању у својој првој речи задржао. Питање оснивања једне странке, чисто је политичко питање. Сви политички моменти не дају се лако субимирати, увести у један законски пропис, али и кад би се то дало лако извести, тешко је да ту процену политичког момента врше људи који немају никакве везе са политиком. Према томе овде и у овом случају судска — правна заштита није дозвољена. Ја сам малопре то напоменуо. Ми се сад налазимо пред дилемом: или ћемо дозволити судску заштиту, која неће бити стручна, па зато већ изложена могућности погрешака, које би се тошко могле одредити на државном и народном јединству или препустити то једном форуму који може бити пристрасан, али је зато много стручнији. Одборска већина сложила се са тим и усвојила ово друго гледиште.

Трећа примедба која се овде чула, то је да су народне мањине обесправљене овим законом. Ми смо имали част да јутрос чујемо нашег уваженог друга, претставника немачке мањине, г. др. Стевана Крафта, који је са једним тактом, са једном одмереношћу, која се одликује, одржао један говор, у коме је тај приговор истакао.

Господо, правно говорећи, сматрам да је тај његов приговор неоснован. Питања народних мањина регулисана су конвенцијом закључном 10 септембра 1919 године у Сен-Жермену између главних сила и наше државе. По тој конвенцији, наше чланом 7 и 8, народним мањинама у нашој држави призната је равноправност. Та је конвенција озакоњена, она има снагу закона.

Господо, наше мањине према томе морају бити исто тако равноправне и у својим политичким и приватним правима, као други грађани наши саплеменници, други наши држављани. Сматрам, да по овоме закону ни немачка мањина нити која друга нису састављене у лошији и тежи положај, него једно племе које чини народносно већину у овој држави. Истина, господо, постоји неминујемост да народне мањине образују засебну политичку формацију и да се као такве појаве пред бирачко тело и добијају поверење народа. Али, господо, такву исту могућност немају ни друга наша племена, нема је ни племе словеначко, ни племе српско, ни племе хрватско. Према томе наши грађани мањинске народности не могу и не треба да траже више него што се нашим грађанима даје. За њих постоји могућност исто онако као и за остале наше саплеменике да по својме избору и укусу уђу у коју било другу странку,

која одговара њиховим надзорима културним, социјалним и етичким, и да на такав начин буде њихова мањина претстављена овде у Скупштини, онако исто, господо, као што је са др. Крафтом био случај. На тај начин и та мањина и друге мањине имају могућности да се чују у Скупштини.

Господо, г. др. Крафт је истакао да су закони једно а управа друго. Тако је и јесте: закони су може бити добри, а управа је рђаво радила. Али, господо, ако је управа рђаво радила, рђаво примењивала законе, свима грађанима, па и грађанима мањинских народности, стоје на расположењу правна средства судске заштите која и они имају, исто онако као и ми.

Господо, као четврта примедба која нема много непосредне везе са овим законом, јесте примедба о слободи штампе. Слобода је сасвим нешто релативно: може се говорити о већој или о мањој слободи, па и овде се може говорити само о слободи, која је за дане прилике потребна. Несумњиво, господо, кад се је већ направно прелаз у овим политичким законима, у закону о изборима народних посланика и у закону о зборовима и удружењима, несумњиво је очекивати да ће и у томе правцу, правцу слободе штампе, некакав прелаз бити направљен. Слобода штампе може се разумети најпре у негативном смислу, а то је да превентивне мере буду укинуте, а када буду укинуте превентивне мере, онда је у духу времена несумњиво потребно да се репресивне мере појачају. Тако бисмо имали то, да се чује слободно свачије мишљење у штампи, али да и одговорно свачија буду сгарантована.

Господо, задржаћу се у неколико на примедбама господе, која су подржавала предлог већине.

Они у главном изражавају бојазан; да овај предлог мањине, предлог чл. 2, омогући враћање старих странака. Ја, господо, морам рећи, да је та бојазан потпуно излишна, потпуно произвољна и неумесна. Највећа гаранција, господо, јесте баш у члану 13, где се процена питања, да ли ће се допустити формирање једне странке или не, препушта Краљевској влади. Господо; закони су једно, ја понављам, а они који их врше то су друго. Закони су мртво слово, а људи су жива бића. Све зависи од тога, како ће се закони применити. Можемо ми изгласати најбоље законе, ако они који буду радили и примењивали те законе, не буду били мудри; неће испасти добри. Зато, господо, та бојазан потпуно отпада, јер ако шефу извршне власти, не дате мудру управу, управу која ће у сваком конкретном случају моћи да се снађе, онда, господо, никакви вам закони не могу бити ваљани.

Господо овај је закон несавршен. Ово је људска творевина, а све су људске творевине, под знаком несавршенства, зато ако му манишете са те стране, због његове несавршености, морамо га усвојити, јер је потребан.

Сеоски добри домаћини купују капе какве им требају. Ако је зима купују капе да се чувају од зиме, ако је лето купују капе да се сачувају од жеге. Сеоски кичоши купују капе, како им више личи, а не каквим треба. На нама је да се у овој ситуацији одредимо; да ли ћемо бити добри домаћини или сеоски кичоши.

Ја молим господо народни посланици, да гласате за предлог мањине. (Пљескање).

Потпретседник Др. Коста Поповић: Има реч Г. Министар унутрашњих послова.

Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Господо народни посланици, допустите ми, молим вас, не замарајући вашу пажњу, да подвучем само то, да овај законски пројекат прихвата и већина и мањина у свим одредбама, изузев оне у § 2. Па и у том § 2 разлика је једина у томе, што предлог већине иде за тим, да половина срезова, која се тражи за организовану партију, да би могла бити призната, треба да буде распоређена у свих девет бановина и то по једна трећина најмање у свакој бановини. Предлог мањине не иде толико далеко. Он тражи исто тако, половину срезова, али не да иду по свих девет бановина већ бар у две трећине, бановина и не тражи да у свакој бановини буде по једна трећина организована. Видите, господо, да је тенденција целокупног скупштинског одбора била у томе правцу, да се учине олакшице за стварање будућих партија, за стварање партија, које би биле на програму државног и народног јединства, а које не би морале бити тако многобројне и тако јаке. Предлог мањине иде у томе правцу нешто даље, што омогућава и мањим политичким организацијама да могу формирати партију.

Господо из већине за своју тезу истичу, да је бојазан, ако се не би узело, да партија мора имати организацију у свима бановинама, да би онда таква партија могла бити регионална, верска или племенска, оно што је и Уставом и законом о зборовима и удружењима забрањено. Господо, већ сам број срезова, која се тражи за организовање партије, па да буде призната, довољан је да на првом месту, искључи регионалност. Партија не може бити регионална, кад се тражи половина срезова у држави а то су 182 среза.

Дакле, то се већ искључује. А у погледу верском и племенском исто тако искључена је та могућност самим овим распоређењем бар на шест бановина, али, господо, са овом одредбом за коју се мањина залаже, даје се могућност, да и мање политичке организације могу да стварају своје партије. Ја мислим да то ништа неће бити народу штете од тога, ако се таква партија створи и конституише, ако само она признаје државно и народно јединство и Устав. Зашто да ми то бранимо?

Има Министар унутрашњих послова, односно Влада, јер све одлуке доноси у сагласности са Владом има дакле довољно могућности а он оцени, да ли ће та партиска организација која се организује бити верска или племенска. То ће се видети по самом факту, који су ти људи који стварају те партије, који су чланови одбора, од кога су они састављени, па ће према томе да се донесе и одлука. Може бити, господо, некога прећутног споразума, па да се створе партијске организације по свима бановинама, али кад погледамо која образују те партије, и кад се уверимо да ће таква партија бити племенска или верска, онда Влада такву партију неће и не сме да одобри, јер не сме тиме да потави Устав и законе, зашто би носила и моралну и кривичну одговорност.

Зато понављајући ту малу разлику, између одбора већине и мањине, као и факат, да са предлогом одборске мањине омогућује формирање и организација и слабих странака, које стоје на гледи-

шту државног и народног јединства, ја вас молим, господо, да гласате за овај предлог одборске мањине са којом се и Краљевска влада слаже. (Живо одобравање).

Потпретседник Др. Коста Поповић: Господо, претрес у начелу је завршен. Прелазимо на поименично гласање. Ко је за то да се овај законски предлог прими гласаће за, а које против гласаће против. Изволите чути г. секретара.

Секретар Милан Мравље * прозива народне посланике да гласају и они су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — за
 Аксентијевић Александар — за
 Алексић Коста — за
 Алиловић Шакир — за
 Анђелиновић Гргур Будислав Др. — отсутан
 Антонијевић Душан — за
 Антуновић Јосип — за
 Аранђеловић Јоан — за
 Ауер Људевит Др. — за
 Бабамовић Јордан — за
 Баљић Салих — за
 Бањац Љубомир — за
 Бараћ Бранко Др. — за
 Батинић Јозе — отсутан
 Бачић Стјепан Др. — за
 Бранко Јосип — отсутан
 Бешировић Димитрије Р. — за
 Богдановић Исо — за
 Божић Милан — за
 Борисављевић Страхиња — за
 Бркић Стјепан — отсутан
 Брушија Радослав — за
 Бугарски Драгутин — отсутан
 Будишин Стеван — за
 Буквић Александар — за
 Буновић Милан — отсутан
 Ваљевећ Стјепан — отсутан
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Др. — за
 Величковић Миладин — за
 Вељковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Др. — отсутан
 Видовић Богдан Др. — за
 Војиновић Јован В. — отсутан
 Вошњак Богумил Др. — за
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукићевић Богић Др. — за
 Гавранчић Отен Др. — за
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — за
 Главички Божићар — отсутан
 Господиетић Фрањо — за
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Др. — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васиљ — за
 Грубановић Милан — за
 Грубер Фрањо Др. — отсутан
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — за
 Деметровић Јурај — отсутан
 Дервишић Булага — отсутан
 Димитријевић Мита — за

Димитријевић Хаџи-Тодор — за
 Добровић Милан С. — отсуван
 Добровољац Милан Ј. — за
 Довезенски Јован С. — за
 Додић Александар Така — отсуван
 Дошен Мирко Др. — отсуван
 Драговић Милош П. — за
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алојзи — за
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Риста — за
 Ђорђевић Владимир — отсуван
 Ђурић Михаило — за
 Елеговић Иво Др. — отсуван
 Живановић Милан — отсуван
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Др. — отсуван
 Живсјиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — отсуван
 Зељковић Бошко — отсуван
 Земљић Јакоб — за
 Ивандекић-Ивковић Мирко Др. — за
 Иванишевић Петар — за
 Иванчевић Душан — отсуван
 Илић Срђа Милан Др. — отсуван
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Др. — за
 Јевремовић Драгољуб Др. — за
 Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — за
 Јевтић Радован — отсуван
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. отсуван
 Јеремић Живојин — отсуван
 Јаван Андрија — отсуван
 Јовановић Александар — отсуван
 Јовановић Бока — отсуван
 Јовановић Јова — отсуван
 Јовичић Добросав — за
 Кадрић Хусеин — отсуван
 Кајмаковић Омер — отсуван
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катић Милош — за
 Каћански Стеван — за
 Кешељевић Никола Др. — за
 Клинич Антон — за
 Кнежевић Ловро — отсуван
 Кнежевић Стјепо Др. — за
 Ковач Анте Љ. — за
 Ковачевић Драгутин Карло — отсуван
 Кожуљ Марко Др. — отсуван
 Којић Драгутин Др. — за
 Коман Албин — за
 Костић Драгутин Др. — за
 Костић Милорад Ј. Др. — за
 Краљевић Драган Др. — за
 Крамер Алберт Др. — за
 Крафт Стеван Др. — против
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — за
 Крстић Владимир — за
 Крстић Милутин — отсуван
 Крстић Михаило В. — за
 Крстића Симо — за

Кузмановић Лазар — отсуван
 Кујуџић Андрија — за
 Кујуџић Богољуб — за
 Кумануди Коста Др. — председава
 Кунтарић Анте Др. — за
 Куњачић Јоахим — за
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — за
 Лазаревић Милосав М. — за
 Лазаревић Тодор Др. — за
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Др. — за
 Леушић Ђуро Др. — отсуван
 Лисавац Младен Др. — за
 Лончаревић Иван Др. — отсуван
 Лончар Иван — за
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Др. — за
 Лулић Петар — за
 Макар Дако — за
 Максимовић Божидар — отсуван
 Максимовић Стјепан — отсуван
 Маланчећ Влада Др. — отсуван
 Маринковић Војислав Др. — отсуван
 Марјан Ђуро — за
 Марјанац Симо — отсуван
 Маркић Фрањо — за
 Марковић Велимир Ж. — за
 Марковић Милеко Др. — за
 Марковић Милорад П. — за
 Марковић Никола — за
 Марковић Петар К. — за
 Мastroвић Анте Ф. — за
 Матица Паво — за
 Матић Бока Н. — отсуван
 Мацековић Матија — отсуван
 Машин Марко — за
 Метикош Милан Др. — за
 Мијић Милан Ђ. — за
 Милетић Вјеслав Др. — за
 Милетић Владислав — за
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен П. — за
 Милутиновић Милинко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — за
 Мисирлић Јован Т. — отсуван
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михајловић Светислав Др. — за
 Мозер Ханс Др. — против
 Мохорић Иван — за
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — за
 Најдорфер Мирко — отсуван
 Недељковић Урош П. — за
 Никић Никола Др. — против
 Никић Федор Др. — за
 Никодијевић Аранђел Д. — за
 Николић Бранко Др. — за
 Нишковић Трипо — за
 Нуић Петар Др. — отсуван
 Њамцул Ранко Др. — за
 Остојић Ђуро Др. — за
 Павлић Алојзи — отсуван
 Палечек Иван Др. — отсуван
 Парабујски Ђорђе — отсуван

Паранос Шпиро Ф. — за
 Пахерник Фрањо — за
 Партистић Љуба — за
 Перић Матеј Др. — за
 Перић Миливоје Ђ. — за
 Перић Нинко Др. — за
 Перко Драгутин В. — за
 Петковић Милан — отсутан
 Петовар Ловро — за
 Петрак Никола — за
 Петричић Живко Др. — за
 Петровић Марко — за
 Пешки Милутин — за
 Пивко Људевит Др. — отсутан
 Пиштелић Славко А. Др. — за
 Погачник Виктор — за
 Поповић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Гер. Др. — отсутан
 Поповић Душан — отсутан
 Поповић Јевтимије — за
 Поповић Коста Др. — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Др. — отсутан
 Поповић Светислав Др. — за
 Прањак Недељко — за
 Прека Никела — отсутан
 Прекоршек Иван — за
 Принцип Јово — за
 Прша Шиме Др. — за
 Пуџовлемшек Раство — за
 Пуцел Иван Ј. — за
 Радивојевић Лавар Љ. — за
 Радић Иван — отсутан
 Радовић Саво Др. — отсутан
 Радовић Милан — за
 Радовић Миљан — за
 Рајић Тоша Др. — за
 Рако Јанко Др. — отсутан
 Рапе Стане Др. — отсутан
 Рорбахер Јулијан Др. — отсутан
 Савић Аранђел П. — за
 Савић Сава В. — отсутан
 Савковић Илија — за
 Санто Гавро Др. — за
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Др. — за
 Селић Јоца — за
 Селмановић Алија — за
 Симић Милерад — отсутан
 Смиљанић Тома Др. — за
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — за
 Спасовић Вукашин — за
 Спахић Владо — за
 Спиндлер Вјекослав — за
 Спичић Вјекослав — отсутан
 Сришкић Милан Др. — за
 Стајић Јосип — отсутан
 Срајковић Никола — за
 Станић Андра — отсутан
 Станчић Владимир Др. — отсутан
 Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — за
 Стевановић Живојин Ар. — за
 Стевановић Милан — за

Степанов Миливој — за
 Степановић Милан Р. — за
 Стефановић Игњат — за
 Стијић Милан Др. — за
 Стојадиновић Милослав Др. — отсутан
 Стојковић Милан Ђ. Др. — за
 Стошић Стаменко — за
 Стрезовић Крста — за
 Суботић Никола Др. — отсутан
 Тадић Глигорије Др. — за
 Теодоровић Војислав — за
 Тешић Максим — отсутан
 Толић Игњат М. Др. — отсутан
 Томић Јакоб — за
 Томић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — отсутан
 Торомановић Хасан — отсутан
 Трбић Василије — за
 Трбојевић Урош Др. — за
 Трифуновић Љубиша — за
 Тркуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — за
 Ђирић Ђорђе — за
 Ђирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — за
 Узуновић Никола — отсутан
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко — за
 Урукало Сергије — отсутан
 Фиданчевић Тома Др. — за
 Физир Виктор — отсутан
 Фотирић Арса — отсутан
 Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Др. — отсутан
 Хасанбеговић Авдо Др. — за
 Хођера Светислав Б. — за
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — отсутан
 Ципушевић Методије — за
 Чорбић Бранко — за
 Чохаџић Хавим — отсутан
 Шарковић Тихомир — за
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић М. — за
 Шећеров Славко Др. — за
 Шиљеговић Владимир — за
 Шифтар Стеван — отсутан
 Шнајдар Фрањо — за
 Шуменковић Илија — Др. за
 Шурмин Ђуро Др. — за

Пошћрејсесдиик Др. Коста Поповић: Изволите чути резултат гласања. Гласало је свега 221 народних посланика и то за предлог је гласало 218, а против 3. Према томе објављујем да је Народна скупштина овај законски предлог у начелу примила. Прелазимо на претрес у појединостима. Изволите чути известиоца већине.

Извешћилац Милан Добровић чита § 1

Прейсесдиик Др. Коста Кумануди: Прима ли Скупштина прочитани § 1 по извешћају одбора? (Прима). Објављујем да је § 1 примљен.

Прелазимо на § 2. Код овога параграфа постоје два предлога: Предлог одборске већине и предлог одборске мањине. Изволите чути предлог одборске већине.

Извешћилац већине Милан Добровић чита § 2 по предлогу одборске већине.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Изволите чути предлог одборске мањине.

Извешћилац мањине Миливоје Перић чита § 2 по предлогу одборске мањине.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Господо, Влада није прихватила предлог одборске већине, него се сагласила са предлогом одборске мањине.. По Пословнику гласаћемо, пошто имамо два предлога, и за један и за други једновремено. Господа која прихватају предлог одборске већине изволеће седети, а која прихватају предлог одборске мањине изволеће устати. (Већина устаје.) Већина је устала те према томе објављујем да је Народна скупштина примила предлог одборске мањине. Изволите чути § 3.

Извешћилац већине Милан Добровић чита § 3 по одборском извештају.

Господо посланици, у извештају одбора који вам је раздељен изостало је код преписивања у § 3 овај став као задња алинеја: „Одлука којом се одобрава да политичке странке постоје и раде има се објавити у „Службеним новинама“ у року од 10 дана од дана кад је донета“. Молим Скупштину да изволи то увести на знање и да прими као други став овога параграфа.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина § 3 овако како је прочитан у целини? (Прима). Објављујем да је примљен. Изволите чути даље.

Извешћилац Милан Добровић чита § 4 по одборском извештају.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина § 4? (Прима) Објављујем да је § 4 примљен. Изволите чути § 5.

Извешћилац Милан Добровић чита § 5 по одборском извештају.

Прејседник Др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина § 5? (Прима). Параграф 5 је примљен. Према томе примљен је и у појединостама овај законски предлог. Сад ћемо гласати коначно у целини. Гласаће се поименично. Молим г. секретара да прозива посланике.

Секретар Милан Мравље прозива посланике да гласају и они су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — за
 Аксентијевић Александар — за
 Алексић Коста — за
 Алиловић Шакир — за
 Анђелиновић Гргур Будислав Др. — отсутан
 Антонијевић Душан — за
 Антуновић Јосип — за
 Аранђеловић Јован — за
 Ауер Људевит Др. — за
 Бабамовић Јордан — против
 Баљић Салих — за
 Бањад Љубомир — отсутан
 Бараћ Бранко Др. — за
 Батинић Јозо — отсутан
 Бачић Стјепан Др. — за

Бенко Јосип — отсутан
 Бешировић Димитрије Р. — отсутан
 Богдановић Исо — за
 Божић Милан — за
 Борисављевић Страхња — за
 Бркић Стјепан — за
 Брушија Радослав — за
 Бугарски Драгутин — за
 Будишин Стеван — за
 Буквић Александар — за
 Буновић Милан — отсутан
 Ваљавец Стјепан — отсутан
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Др. — за
 Величковић Миладин — за
 Вељковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Др. — отсутан
 Видовић Богдан Др. — за
 Војиновић Јован В. — отсутан
 Вошњак Богумил Др. — за
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукићевић Богић Др. — за
 Гаврацић Отон Др. — за
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — за
 Главички Божић — отсутан
 Господиетић Фрањо — за
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Др. — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васил — за
 Грубановић Милан — за
 Грубер Фрањо Др. — отсутан
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — за
 Деметровић Јурај — отсутан
 Дервишић Булага — отсутан
 Димитријевић Мита — за
 Димитријевић Хаци-Тодор — за
 Добровић Милан С. — отсутан
 Добровољац Милан Ј. — за
 Довезенски Јован С. — за
 Додић Александар Така — отсутан
 Дошен Мирко Др. — отсутан
 Драговић Милош П. — против
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алоизиј — за
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Риста — за
 Ђорђевић Владимир — отсутан
 Ђурић Михаило — за
 Елеговић Иво Др. — отсутан
 Живановић Милан — за
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Др. — отсутан
 Живојиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — за
 Зељковић Бошко — отсутан
 Земљић Јакоб — за
 Ивандекић-Ивковић Мирко Др. — отсутан
 Иванчишевић Петар — за
 Иванчевић Душан — отсутан
 Илић Срђа Милан Др. — отсутан
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Др. — за
 Јевремовић Драгољуб Др. — за

- Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — за
 Јевтић Радван — отсутан
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. — отсутан
 Јеремић Живојин — отсутан
 Јован Андрија — отсутан
 Јовановић Александар — отсутан
 Јовановић Ђока — за
 Јовановић Јова — отсутан
 Јовичић Добросав — за
 Кадић Хусеин — отсутан
 Кајмаковић Омер — отсутан
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катић Милош — за
 Каџански Стеван — за
 Кешељевић Никола Др. — против
 Клизић Антон — за
 Кнежевић Ловро — отсутан
 Кнежевић Стјепо Др. — отсутан
 Ковач Анте Љ. — за
 Ковачевић Драгутин Карло — отсутан
 Кожуљ Марко Др. — отсутан
 Којић Драгутин Др. — за
 Комац Албин — за
 Костић Драгутин Др. — за
 Костић Милорад Ј. Др. — за
 Краљевић Драган Др. — за
 Крамер Алберт Др. — за
 Крафт Стеван Др. — отсутан
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — отсутан
 Крстић Владимир — против
 Крстић Милутин — отсутан
 Крстић Михаило В. — за
 Крстић Симо — за
 Кузмановић Лазар К. — отсутан
 Кујунцић Андрија К. — за
 Кујунцић Богољуб К. — за
 Кумануди Коста Др. — председава
 Кунтарић Анте Др. — за
 Куњашић Јоахим — за
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — отсутан
 Лазаревић Милован М. — отсутан
 Лазаревић Тодор Др. — отсутан
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Др. — за
 Леушић Ђуро Др. — отсутан
 Лисавац Младен Др. — за
 Лончаревић Иван Др. — отсутан
 Лончар Иван — за
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Др. — против
 Лулић Петар — за
 Макар Дако — за
 Максимовић Божићар — отсутан
 Масимовић Стјепан — отсутан
 Маланчећ Влада Др. — отсутан
 Маринковић Војислав Др. — отсутан
 Марјан Ђуро — отсутан
 Марјанац Симо — за
 Маркић Фрањо — за
 Марковић Велимир Ж. — за
 Марковић Милеико Др. — за
 Марковић Милорад П. — за
 Марковић Никола — за
 Марковић Петар К. — за
 Матровић Анте Ф. — за
 Матица Павао — за
 Матић Ђока Н. — за
 Мацековић Матија — отсутан
 Машић Марко — за
 Метикош Милан Др. — против
 Мијић Милан Ђ. — отсутан
 Милетић Вјекослав Др. — за
 Милетић Владислав — за
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен П. — за
 Милутиновић Милишко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — за
 Мисирлић Јован Т. — отсутан
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михајловић Светислав Др. — за
 Мозер Ханс Др. — отсутан
 Мохорић Иван — за
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — за
 Најдорфер Мирко — отсутан
 Недељковић Урош П. — за
 Никић Никола Др. — отсутан
 Никић Федор Др. — за
 Никодијевић Аранђел Д. — за
 Николић Бранко Др. — отсутан
 Нинковић Тришко — отсутан
 Нуић Петар Др. — отсутан
 Њамцул Ранко Др. — отсутан
 Остојић Ђуро Др. — за
 Павлич Алојзи — отсутан
 Палечек Иван Др. — за
 Парабуђеки Ђорђе — отсутан
 Паранос Шпиро Ф. — за
 Пахерник Фрањо — за
 Партиновић Љуба — за
 Перић Матеј Др. — за
 Перић Миливоје Ђ. — за
 Перић Нишко Др. — за
 Перко Драгутин В. — против
 Петковић Милан — отсутан
 Петовар Ловро — за
 Петрак Никола — отсутан
 Петричић Живко Др. — за
 Петровић Марко — за
 Пешић Милутин — за
 Пивко Људевит Др. — отсутан
 Пиштелић Славко А. Др. — за
 Погачник Виктор — за
 Поповић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Ђер. Др. — отсутан
 Поповић Душан — отсутан
 Поповић Јевтимије — отсутан
 Поповић Коста Др. — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Др. — отсутан
 Поповић Светислав Др. — за
 Прањак Недељко — отсутан
 Прека Никола — отсутан
 Прекоршек Иван — за
 Принципа Јово — за
 Прша Шаме Др. — за
 Пустослемшек Раство — за

Пуцељ Иван Ј. — за
 Радивојевић Лазар Љ. — за
 Радић Иван — отсутан
 Радовић Саво Др. — отсутан
 Радовић Милан — за
 Радовић Миљан — за
 Рајић Тоша Др. — за
 Рако Јанко Др. — отсутан
 Рапе Стане Др. — отсутан
 Рорбахер Јулијан Др. — отсутан
 Савић Аранђел П. — за
 Савић Сава В. — отсутан
 Савковић Илија — отсутан
 Санто Гавро Др. — отсутан
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Др. — за
 Селић Јоца М. — за
 Селмановић Алија — отсутан
 Симић Милорад — отсутан
 Смиљанић Тома Др. — отсутан
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — отсутан
 Спасовић Вукашин — за
 Снахић Владо — отсутан
 Спидлер Вјекослав — за
 Спинчић Вјекослав — отсутан
 Сршкић Милан Др. — за
 Стајић Јосип — отсутан
 Стајковић Никола — за
 Станић Андра — отсутан
 Станишић Владимир Др. — отсутан
 Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — отсутан
 Стевановић Живојин Ар. — за
 Стевановић Милан — за
 Степанов Миливој — за
 Степановић Милан Р. — отсутан
 Стефановић Игњат — отсутан
 Стијић Милан Др. — отсутан
 Стојадиновић Милосав Др. — отсутан
 Стојковић Милан Ђ. Др. — за
 Стошић Стаменко — за
 Стрезовић Крста — за
 Суботић Никола Др. — отсутан
 Тадич Глигорије Др. — отсутан
 Теодоровић Војислав — за
 Тешић Максим — отсутан
 Толић Игњат М. Др. — отсутан
 Томић Јакоб — за
 Томић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — отсутан
 Торомановић Хасан — отсутан
 Трбић Василије — за
 Трбојевић Урош Др. — за
 Трифуновић Љубиша — отсутан
 Тркуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — против
 Ђирић Борђе — за
 Ђирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — за
 Уздоговић Никола — отсутан
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко — за
 Урукало Сергије — отсутан
 Фиданчевић Тома Др. — за
 Физир Виктор — отсутан
 Фотирић Арса — отсутан

Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Др. — отсутан
 Хасанбеговић Авдо Др. — за
 Хођера Светислав В. — против
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — отсутан
 Цицшевић Методије — за
 Чорбић Бранко — за
 Чохаџић Хазим — отсутан
 Шарковић Тихомир — отсутан
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић М. — за
 Шећеров Славко Др. — за
 Шиљеговић Владимир — за
 Шифтар Стеван — отсутан
 Шнајдер Фрањо — за
 Шуменковић Илија Др. — за
 Шурмин Ђуро Др. — за

Претседник Др. Коста Кумануди: Изволите, господе, чути резултат гласања. Гласало је свега 194 народна посланика. Од тога броја је 185 гласало за а 9 *против*. Према томе овај законски предлог примљен је и у целини и биће по чл. 64 Устава упућен Сенату на даљи рад.

Прелазимо сада на тачку другу дневног реда. Претрес извештаја одбора за проучавање законског предлога о оснивању нових срезова: Модричког, Маглајског и Босанско-Граховског. Изволите чути г. известноца

Известилац Др. Ђуро Остојић чита одборски извештај

НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ

Краљевине Југославије

Београд

Одбор за проучавање законског предлога о образовању нових срезова: Модричког, Маглајског и Босанско-Граховског у Врбаској бановини на својој седници од 22 фебруара 1933 године, проучио је законски предлог, који са извршеним изменама у целости гласи овако:

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

О ОБРАЗОВАЊУ НОВИХ СРЕЗОВА: ГРАДАЧАЧКОГ, МАГЛАЈСКОГ, БОСАНСКО-ГРАХОВСКОГ, ДОБОЈСКОГ И ТЕСЛИЊСКОГ У ВРБАСКОЈ БАНОВИНИ.

Члан 1.

Образује се нови Срез градачачки са седиштем у Градачцу у који улазе подручја досадашњих срезних испостава у Градачцу и у Очаку, и то општине: Врањачка, Градачачка, Доњоскугрињска, Кладарска, Модричка, Очачка, Доњо-дубичка, Новградска, Влашко-махалска и Дугопољска.

Члан 2.

Образује се нови Срез маглајски са седиштем среза у Маглају у који улази подручје досадашње

среске испоставе у Маглају, и то општине: Магла-град и Магла-село, као и села: Осојница, Покло-ница Горња, Поклоница Доња, Поточани, Стри-жежевица, Тибук и Шеварлије из општине Осо-јничке Среза градачачког и села: Косова, Трпче, Рипна, Јабланица, Равно, Карадаглије и Коприв-ци: Из општине Тешањске Среза тешањског.

Члан 3.

Образује се нови Срез босанско-граховски са седиштем среза у Босанском Грахову у који ула-зе подручја досадашњих среских испостава у Бо-санском Грахову и у Дрвару, и то општине Бо-санско-граховска, Дрварска и Тоубарска.

Члан 4.

Образује се нови Срез добојски са седиштем среза у Добоју у који улазе општине: Добој, Војвода Пут-ник, Буковица и Тешањ без села: Трпче, Косо-во, Рипна, Јабланица, Равно, Копривци и Кара-даглије као и села: Вуково, Сивина, Матувићи, Кра-шево, Жабљак, Љетинић, Миљановци, Омањска и Јелак из општине Јелак, Среза тешањског.

Члан 5.

Образује се нови Срез теслићки са седиштем, среза у Теслићу у који улазе општине: Теслић, Блатница, Шњеговина Средња, Чечава, Станари, Осипа и села: Дринчић, Бобаре, Витковићи, Ђе-лавић, Плање, Орашје-Плање, Мркотин, Калоше-вић, Врела, Пиљужићи, Блажевци и Лончари из општине Јелак, Среза тешањског.

Члан 6.

Досадашњи Срез тешањски укида се.

Члан 7.

Среске испоставе у Градаццу, Маглају и Бо-санском-Грахову укидају се, а установљава се среска испостава у Тешњу.

Члан 8.

У случају где се образовањем нових срезова, општине деле на више срезова, овлашћује се Ми-нистар унутрашњих послова да уредбом одреди подручје тих општина или њихове делове припо-ја другим општинама.

Члан 9.

Овај закон ступа у живот кад га Краљ потпи-ше, а обавезну снагу добија кад се обнародује у „Службеним новинама“.

Одбору је част предложити Народној скупшти-ни да изволи овај законски предлог, са свима до-пунама и изменама, које је одбор на својој седници учинио, у целости усвојити.

За известиоца одређен је г. Др. Ђура Остојић, народни посланик.

22 фебруара 1933 године
Београд

Секретар,
Омер Кајмаковић, с. р.

Претседник Одбора,
Б. Кујунџић, с. р.

Чланови: Др. Ђ. Остојић, с. р. Душан Жи-војиновић, с. р. Добра Јовчић, с. р. В. Грђић, с. р. (одваја се), Милан Ђуковић, с. р. М. Јелић, с. р. Милан Војкић, с. р.

ОДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ

Народној скупштини

Београд

Потписати чланови одбора за проучавање за-конског предлога о образовању нових Срезова модричког, маглајског и бос. граховског остали су у мањини код чл 1 предложеног закона тако да се мјесто образовања Среза модричког са сједи-штем у Модричу образује Срез градачачки са се-диштем у Градаццу.

Сматрамо да треба да остане непромењен чл. 1 како га је предложила Краљевска влада тј. да се образује Срез модрички са седиштем у Модричу. Модрич је географски и привредни центар новог среза и раскреница свих путева у новом срезу и стпала би и потреба образовања, односно одржа-вања ма које испоставе.

Зато молимо Народној скупштини да прими по нашем односно по првобитном предлогу Краљев-ске владе

За известиоца одређен је Стјепан Максимовић, народни посланик

22 фебруара 1933 године

Београд

Чланови:

Стјепан Максимовић, с. р.
Василије Грђић, с. р.
Василије Грђић, с. р.

Госпо, овај законски предлог је један нужна конзеквенца изборног законика који смо ми већ примили. Ви знате да услед тога што је у изборном закону срез узет као основ система, да су поје-дине бановине са великим срезовима биле због тога прикраћене. Да би се ова једнакост у за-ступању колико толико исправила, међу осталима дат је Врбаској бановини већи број срезова, од 20 на 25. Врбаска бановина имала је досад 20 срезо-ва, али она је имала пре више срезова. Кад је иступила подела на бановине, онда су многи сре-зови у Врбаској бановини укинута, те смо тако до-били велике срезове са по 50, по 60 и по 70 хиљада становника. С тога је одбор за изборни закон за-кључио да се Врбаској бановини, међу осталима, повиси број мандата са пет, па је према томе из-вршена и ова нова подела срезова.

У ствари нових срезова нема. Градац је и пре био срез. Сада се успоставља тај срез, само су до-некле извршене измене. Тај градачки срез имаће преко 50.000 становника. Овај срез градачки који се на тај начин смањује имаће опет око 35.000 ста-новника. У Маглају се успоставља срез, где је био и пре. Једино се формирају три нова среза, и то један у Добоју, које је једно од најпрометни-јих места, то је давна тражња и Добојаца и целе околице. Пошто Добој на овај начин долази на крају среза, а Тешањски срез је велики са пре-ко 60.000 становника, наметнула се као нужна кон-зеквенца и потреба народна да се овај срез подели на две једнаке полевине и да се средиште тога сре-за одреди у средици, а то је Теслић. Теслић је једно место напредно, индустријско, тако да одго-вара свима условима за успостављање среза, а Добој такође добија нови срез. Оба ова среза има-ју преко 35.000 становника. Исто тако подељен

је Срез Босански петровац, један горовит срез. Среско место узпоставља се у Босанском Грахову. Остаје такође и Срез у Петровцу. Досадашња среска испостава остаје и даље у Дарувару. У Тешњу се успоставља среска испостава.

Ја бих молио Народну скупштину да овај законски предлог прими јер је нужна консеквенца изборног закона, а и одговара потребама народа

Председник Др. Коста Кумануди: Пошто се нико није јавио за реч, прелазимо на гласање у начелу.

Секретар Милап Мрагље врши прозивку народних посланика који су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — отсутан
 Аксентијевић Александар — отсутан
 Алексић Коста — за
 Алиловић Шафир — за
 Анђелиновић Гргур Будислав Д-р — отсутан
 Антонијевић Душан — за
 Антуновић Јосип — за
 Аранђеловић Јован — отсутан
 Ауер Људевит Д-р — за
 Бабамовић Јордан — за
 Баљић Салих — за
 Бањац Љубомир — отсутан
 Бараћ Бранко Д-р — за
 Батинић Јозо — отсутан
 Бачић Стјепан Д-р — отсутан
 Бенко Јосип — отсутан
 Бешировић Димитрије Р. — отсутан
 Богдановић Исо — за
 Божић Милап — за
 Борисављевић Страхинја — за
 Бркић Стјепан — отсутан
 Брушија Радослав — за
 Бугарски Драгутин С. — отсутан
 Будишин Стеван — за
 Буквић Александар — за
 Буновић Милап — отсутан
 Ваљавец Стјепан — отсутан
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Д-р — за
 Величковић Миладин — за
 Вељковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Д-р — отсутан
 Видовић Богдан Д-р — за
 Војиновић Јован В. — отсутан
 Вошњак Богумил Д-р — отсутан
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукићевић Богдан Д-р — за
 Гавранчић Отон Д-р — отсутан
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — отсутан
 Главички Божидар — отсутан
 Господнетић Фрањо — за
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Д-р — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васиљ — отсутан
 Грубановић Милап — за
 Грубер Фрањо Д-р — отсутан
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — отсутан
 Деметровић Јурај — отсутан
 Дервишић Булага — отсутан

Димитријевић Мита — отсутан
 Димитријевић Хаџи-Тодор — за
 Добровић Милап С. — отсутан
 Добровољац Милап Ј. — за
 Довезенски Јован С. — за
 Додић Александар Така — отсутан
 Дошен Мирко Д-р — отсутан
 Драговић Милош П. — отсутан
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алојзиј — отсутан
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Риста — за
 Ђорђевић Владимир — отсутан
 Ђурић Михаило — за
 Елеговић Иво Д-р — отсутан
 Живановић Милап — отсутан
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Д-р — отсутан
 Живојиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — отсутан
 Зељковић Бошко — отсутан
 Земљић Јакоб — за
 Ивандекић-Ивковић Мирко Д-р — отсутан
 Иванишевић Петар — за
 Иванчевић Душан — отсутан
 Илић Срђа Милап Д-р — отсутан
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Д-р — отсутан
 Јевремовић Драгољуб Д-р — за
 Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — за
 Јевтић Радован — отсутан
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. — отсутан
 Јеремић Живојин — за
 Јован Андрија — отсутан
 Јовановић Александар — отсутан
 Јовановић Бока — отсутан
 Јовановић Јова — отсутан
 Јовичић Добросав — за
 Кадић Хусеин — отсутан
 Кајмаковић Омер — отсутан
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катић Милош — отсутан
 Каћански Стеван — за
 Кешељевић Никола Д-р — отсутан
 Клинци Антон — отсутан
 Кнежевић Ловро — отсутан
 Кнежевић Стјепо Д-р — отсутан
 Ковач Анте Љ. — за
 Ковачевић Драгутин Карло — отсутан
 Кожул Марко Д-р — отсутан
 Којић Драгутин Д-р — отсутан
 Коман Албин — отсутан
 Костић Драгутин Д-р — за
 Костић Милорад Ј. Д-р — отсутан
 Краљевић Драган Д-р — за
 Крамер Алберт Д-р — за
 Крафт Стеван Д-р — отсутан
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — отсутан
 Крстић Владимир — отсутан
 Крстић Милутин — отсутан
 Крстић Михаило В. — за

- Крстић Симо — за
 Кузмановић Лазар К. — отсутан
 Кујунџић Андрија К. — за
 Кујунџић Богољуб К. — за
 Кумануди Коста Д-р — председава
 Кунтарић Анте Д-р — за
 Куњашић Јоахим — за
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — за
 Лазаревић Милован М. — отсутан
 Лазаревић Тодор Д-р — отсутан
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Д-р — за
 Леушић Ђуро Д-р — отсутан
 Лисавац Младен Д-р — за
 Лончаревић Иван Д-р — отсутан
 Лончар Иван — за
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Д-р — отсутан
 Лулић Петар — за
 Макар Дако — отсутан
 Максимовић Божидар — отсутан
 Максимовић Стјепан — отсутан
 Маланчећ Владо Д-р — отсутан
 Маринковић Војислав Д-р — отсутан
 Марјан Ђуро — отсутан
 Марјанац Симо — отсутан
 Маркић Фрањо — отсутан
 Марковић Велимир Ж. — за
 Марковић Миленко Д-р — за
 Марковић Милорад Р. — за
 Марковић Никола — за
 Марковић Петар К. — за
 Мastroвић Анте Ф. — отсутан
 Матица Павао — за
 Матић Ђока Н. — отсутан
 Мацековић Матија — отсутан
 Машић Марко — за
 Метикош Милан Д-р — отсутан
 Мијић Милан Ђ. — отсутан
 Милетић Вјекослав Д-р — за
 Милетић Владислав — за
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен Р. — за
 Милутиновић Милинко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — за
 Мисирлић Јован Т. — отсутан
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михаиловић Светислав Д-р — отсутан
 Мовер Ханс Д-р — отсутан
 Мохорић Иван — отсутан
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — за
 Најдорфер Мирко — отсутан
 Недељковић Урош П. — за
 Никић Никола Д-р — отсутан
 Никић Федор Д-р — за
 Никодијевић Аранђел Д. — за
 Николић Бранко Д-р — отсутан
 Нинковић Трипо — отсутан
 Нуић Петар Д-р — отсутан
 Њамцул Ранко Д-р — отсутан
 Остојић Ђуро Д-р — за
 Павлич Алојзиј — отсутан
 Палечек Иван Д-р — отсутан
 Парабућски Ђорђе — отсутан
 Паранос Шпиро Ф. — за
 Пахерник Фрањо — за
 Патриогић Љуба — за
 Перић Матеј Д-р — за
 Перић Миливоје Ђ. — за
 Перић Нинко Д-р — за
 Перко Драгутин В. — отсутан
 Петковић Милан — отсутан
 Петовар Ловро — за
 Петрак Никола — отсутан
 Петричић Живко Д-р — за
 Петровић Марко — за
 Пешић Милутин — за
 Пивко Људевит Д-р — отсутан
 Пиштелић Славко А. Д-р — за
 Погачник Виктор — за
 Поповић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Гер. Д-р — отсутан
 Поповић Душан — отсутан
 Поповић Јефтимије — отсутан
 Поповић Коста Д-р — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Д-р — отсутан
 Поповић Светислав Д-р — за
 Прањак Недељко — отсутан
 Прека Никола — отсутан
 Прекоршек Иван — за
 Принцип Јово — за
 Прша Шиме Д-р — за
 Пустослемшек Расто — за
 Пуцел Иван Ј. — за
 Радивојевић Лазар Љ. — за
 Радић Иван — отсутан
 Радовић Саво Д-р — отсутан
 Радоњић Милан — отсутан
 Радоњић Миљан — за
 Рајић Тоша Д-р — за
 Рако Јанко Д-р — отсутан
 Рапе Стане Д-р — отсутан
 Рорбахер Јулијан Д-р — отсутан
 Савић Аранђел П. — за
 Савић Сава В. — отсутан
 Савковић Илија — отсутан
 Санто Гавро Д-р — отсутан
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Д-р — за
 Селић Јоца М. — отсутан
 Селмановић Алија — за
 Симић Милорад — отсутан
 Смиљанић Тома Д-р — отсутан
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — отсутан
 Спасовић Вукашин — за
 Спахић Владо — отсутан
 Спиндлер Вјекослав — за
 Спинчић Вјекослав — отсутан
 Сршчић Милан Д-р — за
 Стажић Јосип — отсутан
 Стајковић Никола — за
 Станић Андра — отсутан
 Станишић Владимир Д-р — отсутан
 Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — отсутан
 Стевановић Живојин Ар. — за
 Стевановић Милан — отсутан
 Степанов Миливој — за
 Степановић Милан Р. — отсутан

Стефановић Игњат — отсутан
 Стијић Милан Д-р — отсутан
 Стојадиновић Милослав Д-р — отсутан
 Стојковић Милан Ђ. Д-р — за
 Стошић Стаменко — за
 Стрезовић Крста — за
 Суботић Никола Д-р — отсутан
 Тадић Глигорије Д-р — отсутан
 Теодоровић Војислав — за
 Тешић Максим — отсутан
 Толић Игњат М. Д-р — отсутан
 Томић Јакоб — за
 Тонић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — отсутан
 Торомановић Хасан — отсутан
 Трбић Василије — за
 Трбојевић Урош Д-р — за
 Трифуновић Љубиша — отсутан
 Тркуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — отсутан
 Ђирић Ђорђе — за
 Ђирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — за
 Узуновић Никола — отсутан
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко Ил. — за
 Урукало Сергије — отсутан
 Фиданчевић Тома Д-р — за
 Фивир Виктор — отсутан
 Фоторић Арса — отсутан
 Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Д-р — отсутан
 Хасанбеговић Авдо Д-р — за
 Хођера Светислав В. — отсутан
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — отсутан
 Ципушевић Методије — за
 Чорбић Бранко — за
 Чохадић Хавим — отсутан
 Шарковић Тихомир — отсутан
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић М. — за
 Шећеров Славко Д-р — отсутан
 Шиљеговић Владимир — за
 Шифтар Стеван — отсутан
 Шнајдар Фрањо — за
 Шуменковић Илија Д-р — за
 Шурмин Ђуро Д-р — за

Претседник Др. Коста Кумануди: Изволите, господо, чути резултат гласања. Гласало је свега 157 народних посланика, и сви су гласали за.

Пошто се нико није јавно за реч у претресу у појединостима, прелазимо на гласање параграф по параграф.

Има реч известилац г. Ђура Остојић.

Известилац Др. Ђуро Остојић прочита § 1 предлога закона о образовању нових срезова молничког, маглајског и босанско-граховског у Врбаској бановини.

Претседник Др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина прочитани члан 1 по предлогу одбора: (Прима). Објављујем да је члан 1 једногласно примљен.

— За овим је Народна скупштина гласајући седањем и устајањем једногласно усвојила ове про-

читане чланове од 2 до закључно 6 по извештају одбора —

Приступамо гласању у целини. Молим господо секретара да изврши прозивку.

Секретар Милан Мравље прозива посланике да гласају и они су гласали овако:

Аврамовић Бранко — за
 Ађић Анте — отсутан
 Аксентијевић Александар — отсутан
 Алексић Коста — за
 Аллсвић Шафир — отсутан
 Анђелиновић Гргур Будислав Др. — отсутан
 Антонијевић Душан — за
 Антуновић Јосип — отсутан
 Аранђеловић Јован — отсутан
 Ауер Људевит Др. — за
 Бабамовић Јордан — за
 Баљић Салих — за
 Бањац Љубомир — отсутан
 Бараћ Бранко Др. — за
 Батинић Јозо — отсутан
 Бачић Стјепан Др. — отсутан
 Бенко Јосип — отсутан
 Бешировић Димитрије Р. — отсутан
 Богдановић Исо — за
 Божић Милан — за
 Борисављевић Страхња — за
 Бркић Стјепан — отсутан
 Брушија Радослав — за
 Бугарски Драгутин — отсутан
 Будишин Стеван — за
 Буквић Александар — за
 Буновић Милан — отсутан
 Ваљавец Стјепан — отсутан
 Варда Север — за
 Васиљевић Стеван Др. — за
 Величковић Миладин — за
 Вељковић Вељко — за
 Видаковић Витомир — за
 Видић Јеша Др. — отсутан
 Видовић Богдан Др. — за
 Војиновић Јован В. — отсутан
 Вошњак Богумил Др. — отсутан
 Вујић Димитрије В. — отсутан
 Вукчевић Богић Др. — за
 Гавранчић Отон Др. — отсутан
 Гавриловић Ото — за
 Гајшек Карло — отсутан
 Главички Божић Др. — отсутан
 Господетић Фрањо — отсутан
 Грајић Перо — за
 Грба Милован Др. — за
 Грбић Емилијан — за
 Грђић Васиљ — отсутан
 Грубановић Милан — отсутан
 Грубер Фрањо Др. — отсутан
 Давидовић Витомир — за
 Даниловић Живко — отсутан
 Деметровић Јурај — отсутан
 Дервишић Булага — отсутан
 Димитријевић Мита — отсутан
 Димитријевић Хади Тодор — за
 Добровић Милан С. — отсутан
 Добровољац Милан Ј. — отсутан
 Довезенски Јован С. — за
 Додић Александар Така — отсутан
 Дошен Мирко Др. — отсутан

- Драговић Милош П. — отсуган
 Дрљача Бранко — за
 Дрмељ Алојзиј — отсуган
 Дубоковић Јурај — за
 Ђокић Риста — за
 Борђевић Владимир — отсуган
 Ђурић Михаило — за
 Ђелоговић Иво Др. — отсуган
 Живановић Милан — отсуган
 Живанчевић Михаило — за
 Живковић Негосим Др. — отсуган
 Живојиновић Душан М. — за
 Захарић Чедомир — отсуган
 Зељковић Бошко — отсуган
 Земљић Јакоб — за
 Ивандекић — Ивковић Мирко Др. — отсуган
 Иваншевић Петар — за
 Иванчевић Душан — отсуган
 Илић Срђа Милан Др. — отсуган
 Исаковић Миливоје Ђ. — за
 Исаковић Мито — за
 Јанковић Велизар Др. — отсуган
 Јевремовић Драгољуб Др. — за
 Јевтић Животије — за
 Јевтић Милутин Ал. — за
 Јевтић Михаило Р. — отсуган
 Јевтић Радован — отсуган
 Јелић Милутин — за
 Јеличић Божа Ц. — отсуган
 Јеремић Живојин — за
 Јован Андрија — отсуган
 Јовановић Александар — отсуган
 Јовановић Ђока — отсуган
 Јовановић Јова — отсуган
 Јовичић Добросав — за
 Кадић Хусеин — отсуган
 Кајмаковић Омер — отсуган
 Каламатијевић Михаило Р. — за
 Кандић Јовиша К. — за
 Катић Милош — отсуган
 Каћански Стеван — за
 Кешељевић Никола Др. — отсуган
 Клицић Антон — отсуган
 Кнежевић Ловро — отсуган
 Кнежевић Стјепо Др. — отсуган
 Ковач Анте Ђ. — за
 Ковачевић Драгутин Карло — отсуган
 Кожул Марко Др. — отсуган
 Којић Драгутин Др. — за
 Комац Албин — отсуган
 Костић Драгутин Др. — за
 Костић Милорад Ј. Др. — отсуган
 Краљевић Драган Др. — отсуган
 Крамер Алберт Др. — за
 Крафт Стеван Др. — отсуган
 Крејчи Антон — за
 Крстановић Ристо — отсуган
 Кретић Владимир — отсуган
 Кретић Милутин — отсуган
 Кретић Михаило В. — за
 Кретић Симо — за
 Кузмановић Лазар К. — отсуган
 Кујунџић Андрија К. — за
 Кујунџић Богољуб К. — за
 Кумануди Коста Др. — председава
 Кунтарић Анте Др. — отсуган
 Куњашић Јоахим — за
 Куртовић Војко — за
 Куртовић Шукрија — за
 Лазаревић Милован М. — отсуган
 Лазаревић Тодор Др. — отсуган
 Лазаревић Теодосије К. — за
 Лазаревић Филип С. Др. — за
 Леушић Ђуро Др. — отсуган
 Лисавац Младен Др. — за
 Лончаревић Иван Др. — отсуган
 Лончар Иван — за
 Лончар Станко — за
 Лукић Живан Др. — отсуган
 Лулић Петар — за
 Макара Дако — отсуган
 Максимовић Божићар — отсуган
 Масимовић Стјепан — отсуган
 Маланчећ Владо Др. — отсуган
 Маринковић Војислав Др. — отсуган
 Марјан Ђуро — отсуган
 Марјанац Симо — отсуган
 Маркић Фрањо — отсуган
 Марковић Велимир Ж. — за
 Марковић Миленко Др. — отсуган
 Марковић Милорад П. — за
 Марковић Никола — за
 Марковић Петар К. — за
 Мastroвић Анте Ф. — отсуган
 Матица Павлао — за
 Матић Ђока Н. — отсуган
 Мадековић Матија — отсуган
 Машић Марко — за
 Метикош Милан Др. — отсуган
 Мијић Милан Ђ. — отсуган
 Милетић Вјеслав Др. — отсуган
 Милетић Владислав — за
 Милошевић Гавро — за
 Милошевић Младен П. — за
 Милутиновић Милинко Р. — за
 Милутиновић Милорад Ђ. — за
 Мисирлић Јован Т. — отсуган
 Митровић Јован Р. — за
 Михаиловић Илија П. — за
 Михаиловић Светислав Др. — отсуган
 Мосер Ханс Др. — отсуган
 Мохорић Иван — отсуган
 Мравље Милан — за
 Мулалић Мустафа А. — за
 Најдорфер Мирко — отсуган
 Недељковић Урош П. — за
 Никић Никола Др. — отсуган
 Никић Федор Др. — за
 Никодијевић Аранђел Д. — за
 Николић Бранко Др. — отсуган
 Нинковић Тринко — отсуган
 Нуић Петар Др. — отсуган
 Њамцул Раинко Др. — отсуган
 Остојић Ђуро Др. — за
 Павлић Алојзи — отсуган
 Палечек Иван Др. — отсуган
 Парабушки Борђе — отсуган
 Паранос Шпиро Ф. — за
 Пахерник Фрањо — за
 Партиногић Љуба — за
 Перић Матеј Др. — отсуган
 Перић Миливоје Ђ. — за
 Перић Нишко Др. — за
 Перко Драгутин В. — отсуган

Петковић Милан — отсутан
 Петовар Ловро — за
 Петрак Никола — отсутан
 Петричић Живко Др. — за
 Петровић Марко — за
 Пешић Милутин — за
 Пивко Људевит Др. — отсутан
 Пиштелић Славко А. Др. — за
 Погачник Виктор — за
 Поповић Димитрије Он. — за
 Поповић Добривоје Гер. Др. — отсутан
 Поповић Душан — отсутан
 Поповић Јевтимје — отсутан
 Поповић Коста Др. — за
 Поповић Милан В. — за
 Поповић Милан Др. — отсутан
 Поповић Светислав Др. — за
 Праљак Недељко — отсутан
 Прека Никола — отсутан
 Прекоршек Иван — за
 Принцип Јово — за
 Прша Шиме Др. — за
 Пустосемшек Расто — за
 Пуцел Иван Ј. — за
 Радивојевић Лазар Љ. — за
 Радић Иван — отсутан
 Радовић Саво Др. — отсутан
 Радовић Милан — отсутан
 Радовић Миљан — за
 Рајн Тоша Др. — отсутан
 Рако Јанко Др. — отсутан
 Рапе Стане Др. — отсутан
 Рорбахер Јулијан Др. — отсутан
 Савић Аранђел П. — за
 Савић Сава В. — отсутан
 Савковић Илија — отсутан
 Санто Гавро Др. — отсутан
 Сарачевић Раденко — за
 Секулић Милан Др. — за
 Селић Јоца — отсутан
 Селмановић Алија — за
 Симић Милорад — отсутан
 Смиљанић Тома Др. — отсутан
 Сокић Милоје М. — за
 Соколовић Никола — отсутан
 Спасовић Вукашин — за
 Спахић Владо — отсутан
 Спиндлер Вјекослав — отсутан
 Спичић Вјекослав — отсутан
 Српкић Милан Др. — за
 Стажић Јосип — отсутан
 Стајковић Никола — за
 Станић Андра — отсутан
 Станишић Владимир Др. — отсутан
 Станојевић Драгомир М. — за
 Станојевић Милутин — отсутан
 Стевановић Живојин — за
 Стевановић Милан — отсутан
 Степанов Миливој — за
 Степанов Милан Р. — отсутан
 Стевановић Игњат — отсутан
 Стијић Милан Др. — отсутан
 Стојад новић Милослав Др. — отсутан

Стојковић Милан Ђ. Др. — за
 Стошић Стаменко — за
 Стрезовић Крста — за
 Суботић Никола Др. — отсутан
 Тадић Глигорије Др. — отсутан
 Тодоровић Војислав — за
 Тешић Максим — отсутан
 Толић Игњат М. Др. — отсутан
 Томић Јакоб — за
 Тошић Тодор Р. — за
 Топаловић Милан — отсутан
 Торомановић Хасан — отсутан
 Трбић Василије — за
 Трбојевић Урош Др. — за
 Трифуновић Љубиша — отсутан
 Тркуља Станко — за
 Трпковић Ставра К. — отсутан
 Ђирић Борђе — за
 Ђирић Стеван — за
 Ђуковић Милан — за
 Узуновић Никола — отсутан
 Урек Иван — за
 Урошевић Мирко П — за
 Урукало Сергије — отсутан
 Фиданчевић Тома Др. — за
 Физир Виктор — отсутан
 Фотирић Арса — отсутан
 Хајдињак Антон — за
 Ханжек Лавослав Др. — отсутан
 Хасанбеговић Авдо Др. — за
 Хођера Светислав В. — отсутан
 Хрибар Никола — за
 Христић Бора — за
 Цемовић Филип — за
 Церер Антон — отсутан
 Цибушевић М. тодије — за
 Чорбић Бранко — за
 Чохаџић Хавим — отсутан
 Шарковић Тихомир — отсутан
 Шега Фердо — за
 Шелмић Драгић Др. — за
 Шећеров Славко Др. — отсутан
 Шиљеговић Владимир — за
 Шифтар Стеван — отсутан
 Шнајдар Фрањо — за
 Шуменковић Илија Др. — за
 Шурмин Ђуро Др. — за

Председник Др. Коста Кумануди: Изволите чути резултат гласања. У свему је гласало 146 народних посланика и сви су гласали за. Тиме је овај законски предлог примљен и у целини и биће послат на даљи рад Сенату према члану 64 Устава.

Са вашим пристанком, господе народни посланици, овај састанак ћу закључити. Као дневни ред за идућу седницу предлажем: Претрес извештаја Имунитетног одбора од 16 фебруара 1933 године о издавању народних посланика суду. Прима ли Народна скупштина? (Прима се!)

Наредну седницу заказујем сутра у 10 часова пре подне, а данашњу седницу закључујем.

Седница је закључена у 19 часова.